

BIBLIOTEKA »NOVI HORIZONTI«

Urednik
VITO MARKOVIĆ

J. KRIŠNAMURTI

DUH I SLOBODA

Preveo
Marin Domitrović

GRAFOS / BEOGRAD

Naslov originala:

THE FIRST AND LAST
FREEDOM

KRIŠNAMURTIJEVO TRAGANJE ZA
ISTINOM I SLOBODOM

Nasuprot današnjem čoveku, preopterećenom složenim znakovima, svakojakim simbolima, čistu istinu i potpunu slobodu, može dokučiti jedino otvorena, jasna, slobodna iznutra, ljudska priroda. Ta, čista, nepomućena istina je u okrilju slobode, izvan simbola i dvosmislenosti.

Današnji čovek, bez unutrašnje slobode, ma gde bio, na svom putu, kao neku svetost, nosi ispred sebe svoje simbole, razna obeležja, znakove. U ime znakova ide u osvajački pohod, u zlo, u mahnuti nacionalizam.

Šta to govori?

Iz subverzivnih simbola, kao iz Pandorina kovčega, pomiču prejake reči, dogme, agresivne poruke, cvetovi zla. Vreme jednostavne sreće i rada potiskuju komplikovane reči, složeni simboli. Te reči i simboli, kao nepogode, dolaze iz spoljašnjosti, iz hladnih prostora stvarnosti. Nimalo ne doprinose uspostavljanju unutrašnje ravnoteže, jasnoće u čovekovom biću. A čoveku da bi snažno i ispravno živeo, kao slobodno i dostojanstveno biće, potrebna je unutrašnja sloboda, jasnoća, mir. Jer napolju je laž, a unutra istina, jedna, čista, neponovljiva. Put do istine i samospoznaje vodi uvek i samo kroz sebe, kroz vlastito biće. Subverzivne reči, dogme i simboli najčešće ljude zastrašuju i razdvajaju, čine nepoverljivim. Simboli podignuti na nivo dogmi, zastrašujući, ukidaju demokratsku slobodnu volju čoveka, lepotu duha i umetnosti uopšte.

КАТАЛОГИЗАЦИЈА У ПУБЛИКАЦИЈИ (СР)

---

1 Кришнамурти Ј.

КРИШНАМУРТИ

Duh i sloboda / Krišnamurti ; preveo Marin Domitrović. — Beograd : Grafos; 1987 (Novi Sad : Budućnost). — 130 стр. ; 19 см . — (Biblioteka „Novi horizonti”)

Превод дела: The First and Last Freedom. — Кришнамуртијево трагање за истином и слободом / Vito Marković: стр. 5—6.

ISBN 86-7157-022-3

1 Krishnamurti, Jiddu

1. Домитровић, Марин, прев.
2. Марковић, Вито, п. преа.

Обрађено у Народној библиотеци Србије, Београд

Dogme su napolju, zaokupljene golom stvarnošću, kreativni čin je unutra, u unutrašnjoj stvarnosti, bez čežnje za moći, za nehumanim ispoljavanjem. Jer ono što je duboko, ljudsko, stvaralačko, kao cvet prema svetlosti, okrenuto je ljubavi i sreći, vrhunskoj mudrosti.

Vito Marković

POGLAVLJE I

UVOD

Da bismo komunicirali međusobno, čak iako se dobro poznamo, veoma je teško. Ja mogu koristiti riječi koje vama mogu imati značenje različito od mog. Razumijevanje dolazi kada se mi, ti i ja, susretnemo na istoj razini i u isto vrijeme. Ovo se dešava tek kada postoji stvarna privlačnost među ljudima, između muža i žene, ili bliskih prijatelja. To je stvarno saobraćanje. Istovremeno razumijevanje nastaje kada se sretnemo na istoj razini i u isto vrijeme.

Veoma je teško saobraćati međusobno s lakom, djelotvorno i odlučnom akcijom. Ja koristim jednostavne riječi, koje nisu tehničke, budući smatram da ni jedan vid tehničkog izražavanja neće pomoći da riješimo naše teške probleme; stoga neću koristiti uopće tehničke pojmove, bilo psihološke ili znanstvene. Nisam pročitao nijednu knjigu o psihologiji niti bilo koju religioznu, srećom. Želio bih prenijeti, veoma jednostavnim riječima kojima se služimo u svakodnevnom životu, dublje značenje; ali to je veoma teško ako ne znate kako treba slušati.

Postoji umjetnost slušanja. Da bi mogao uistinu slušati, čovjek mora napustiti ili ukloniti sve predrasude, unaprijed stvorene formulacije i dnevne aktivnosti. Kada ste u prijemčivom stanju duha stvari se mogu lako razumjeti; vi slušate kada je vaša stvarna pažnja posvećena nečemu. No većina nas na žalost sluša kroz paravan otpora. Mi smo zaklonjeni predrasudama, bilo religioznim ili duševnim, psihološkim ili znanstvenim, ili svakodnevnim brigama, željama i strepnjama. I s takovim paravanom, mi slu-

šamo. Stoga, slušamo u stvari sopstvenu galamu, sopstveni glas, ne ono što je kazano. Veoma je teško otkloniti naš trening, naše predrasude, sklonosti, otpor i, dosižući iznad govornog izražavanja, slušati tako da razumijemo istovremeno. To je jedna od naših poteškoća.

Ako je tokom ove rasprave bilo što kazano što protivuriječi vašem načinu mišljenja i vjerovanja, samo slušajte, ne stvarajte otpor. Vi možete biti u pravu, a ja mogu biti u knivju; no, zajedničkim slušanjem razmatranjem, otkrit ćemo što je istina. Istinu vam ne može netko dati. Vi je trebate otkriti; a da bise je otkrili mora postojati stanje duha u kojem se javlja direktno shvaćanje. Nema direktnog shvaćanja kada postoji otpor, samozaštita, čuvanje. Razumijevanje dolazi sviješću o onome što JESTE. Znati sigurno što JESTE, stvarno, zbiljsko, ne interpretirajući to, ne osuđujući ili opravdavajući zacijelo je početak mudrosti. Tek kada počemo tumačiti, prevoditi u skladu s našom uvjetovanošću, u skladu s našim predrasudama, mimoilazimo istinu. Na kraju krajeva, to je poput istraživanja. Da bi se znalo što nešto jeste, što je u stvari, potrebno je istraživanje — ne možemo prevoditi prema svojem rasploženju. Slično, ako možemo gledati, promatrati, slušati, biti svjesni onog što JESTE, točno, tada je problem riješen. A to pokušavamo učiniti u svim ovim razgovorima. Ja ću vam ukazati na ono što JESTE, a ne prevesti to prema svojoj mašti, niti biste vi trebali to prevesti ili tumačiti prema svom naslijeđu ili istreniranosti.

Nije li, dakle, moguće biti svjestan svega kako jeste? Krenuvši otuda, zasigurno može postojati razumijevanje. Priznati, biti svjestan, stići onome što JESTE, znači staviti točku na napor. Ako znadem da sam lažac, i to je činjenica koju prepoznajem, tada je napor gotov. Priznati, biti svjestan onoga što netko jeste, već je početak mudrosti, početak razumijevanja, što vas oslobađa vremena. Uvesti kvalitet vre-

mena — vremena ne u kronološkom smislu, već kao posredstva, kao psihološkog procesa, procesa uma — destruktivno je i stvara zbrku.

Dakle, mi možemo razumjeti što JESTE, kada to prepoznamo bez osuđivanja, opravdavanja, identifikacije. Znati da je čovjek u određenoj okolnosti, određenom stanju, već je proces oslobađanja; ali čovjek koji nije svjestan svoje okolnosti, svog napora, pokušava biti nešto drugo nego što on jeste, što rađa naviku. Imajmo na umu da želimo ispitati što JESTE, proučiti i biti svjesni točno onog što u zbilji jeste, ne pridajući tome ikakav stav, ili interpretaciju. Ovo traži izuzetno pronicav um, izuzetno gipko srce, biti svjesnim i slijediti što JESTE; budući što JESTE je stalno kretanje, stalno prolaženje kroz preobrazbu a ako je um vezan vjerovanjem, znanjem, on prestaje slijediti, prestaje pratiti brze kretanje onog što JESTE. Što JESTE sigurno nije statično — ono se stalno kreće, što ćete i vidjeti ako proučite pomnije. Da bi se slijedilo, potreban je hitar um i gipko srce — koji su uskraćeni kada je um statičan, učvršćen u vjerovanju, u predrasudi, identifikaciji; a um i srce koji su beživotni, ne mogu slijediti s lakoćom, hitro, ono što JESTE.

Mislim da postoji svijest, bez mnogo raspravljanja, mnogo govorcija, o individualnom jednako kao i kolektivnom kaosu, zbrci i bijedi. Ne samo u Indiji, već upravo u cijelom svijetu; u Kini, Americi, Engleskoj, Njemačkoj, svuda postoji zbrka, sve veća patnja. Ona nije tek nacionalna, ili posebice ovdje, ona je svud u svijetu. Postoji izuzetno akutna patnja i ona nije samo individualna već i kolektivna. To je, dakle, svjetska katastrofa i ograničiti je tek na geografsko područje, obojeno područje na karti, apsurdno je; budući tada nećemo shvatiti puno značenje ove opće svjetske a i individualne patnje. Pošto smo svjesni te zbrke, kakova je naša reakcija danas? Kako reagiramo?

Postoji patnja, politička, društvena, religiozna; naše je cijelo psihološko biće zbrkano, a svi vođe,

politički i religiozni, ostavili su nas na cjedilu; sve su knjige izgubile svoje značenje. Možete pristupiti BHAGAVAD GITI, ili Bibliji, ili novijim traktatima o politici ili psihologiji i naći ćete da su izgubili taj odjek, tu kvalitetu istine; postali su puke riječi. Vi ste sami, kao ponavljači tih riječi, zbrkani i nesigurni, a puko ponavljanje riječi ne prenosi ništa. Stoga su riječi i knjige izgubile svoju vrijednost; to će reći, citirate li Bibliju, Marxa ili BHAGAVAD GITU, pošto ste vi koji to citirate sami po sebi nesigurni i zbrkani, vaše ponavljanje postaje laž; pošto ono što je tamo napisano postaje tek propaganda, a ona nije istina. Stoga ste ponavljajući prestali razumjevati svoje vlastito stanje bića. Vi naprosto prekrivate riječima autoriteta vlastitu zbrku. No, ono što pokušavamo učiniti jeste razumjeti ovu zbrku, a ne prekriti je citatima; kakav je, dakle, vaš odgovor na ovo? Kako odgovarate na ovaj izuzetan kaos, ovu zbrku, nesigurnost egzistencije? Budite svjesni toga, dok o tome raspravljam: slijedite, ne moje riječi, već misao koja je djelatna u vama. Većina je nas naviknuta da bude promatrač a ne da učestvuje u igri. Mi čitamo knjige, ali ih nikada ne pišemo. To je postala naša tradicija, nacionalna i sveopća navika, biti posmatračima, gledati nogometnu igru, državne političare, govornike. Mi smo naprosto autsajderi koji gledaju, i izgubili smo kreativni kapacitet. Stoga ne želimo apsorbirati i učestvovati.

No, ako samo motrite, ako ste samo posmatračići, izgubiti ćete u potpunosti značenje ovog razgovora, budući ovo nije predavanje koje trebate slušati po sili navike. Ja vam neću dati informaciju koju možete pokupiti u enciklopediji. Što nastojimo učiniti jeste da slijedimo jedno drugome misli, slijedimo toliko daleko, istančano, koliko možemo, nagovještaje, odgovore vlastitih osjećaja. Stoga vas molim, pronađite koji je vaš odgovor na ovaj povod, na ovu patnju; ne što su riječi nekoga drugog, već kako vi sami reagirate. Vaš je odgovor

odraz nezainteresiranosti, ako imate koristi zbog patnje, kaosa, ako izvlačite profit iz istog, bilo ekonomsku, društvenu, političku ili psihološku. Stoga vas ne smeta ako se ovaj kaos nastavi. Sigurno, što je više nevolje u svijetu i kaosa, čovjek više traži sigurnost. Niste li to primjetili? Kada postoji zbrka u svijetu, psihološki i na bilo koji način, zatvarate se u neku vrstu sigurnosti, bilo to bankovni račun ili ideologija; ili se opet okrećete molitvi, posjećujete hram — što je stvarno bježanje od onoga što se dešava u svijetu. Sve se više sekti oformljuje, sve više 'izama' niče u cijelom svijetu. Jer što je više zbrke, to više želite vođu, nekog tko će vas izvesti iz ove zbrke, te se okrećete religijskim knjigama, ili nekom od novijih učitelja; ili pak djelujete i reagirate u skladu sa sistemom koji izgleda kao da će riješiti problem, sistemom bilo lijevih ili desnih. To je ono što se dešava.

Onaj tren kada ste svjesni zbrke, točno onog što JESTE, pokušavate izbjeći. Sekte koje vam nude sistem za rješenje patnje, ekonomske, društvene ili religijske, najgore su; budući sistem tada postaje značajan a ne čovjek — bilo da je religijski sistem, sistem lijevih ili desnih. Sistem postaje važan, filozofija, ideja, postaju važne, a ne čovjek; a u ime ideje, ideologije, voljni ste žrtvovati cjelokupno čovječanstvo, što se upravo i dešava u svijetu. To nije naprosto moja interpretacija; osvrnete li se, vidjet ćete da se upravo to zbiva. Sistem je postao važan. Stoga, kako je sistem postao važan, ljudi, ti i ja, gube značaj; a kontrolori sistema, bilo religijskog ili društvenog, bilo lijevog ili desnog, stiču autoritet, stiču moć, i zbog toga žrtvuju vas, pojedinca. Upravo se to dešava.

Što je, dakle, uzrok ove zbrke, bijede? Kako ta bijeda nastaje, ta patnja, ne samo iznutra već spolja, taj strah i iščekivanje rata, trećeg svjetskog rata koji izbija? Što je uzrok tome? Sigurno da to upućuje na kolaps cjelokupnog morala, duhovnih

vrijednosti, a i glorifikaciju svih čulnih vrijednosti, vrijednosti stvari načinjenih rukom ili umom. Što se dešava kada ne posjedujemo druge vrijednosti osim vrijednosti predmeta čula, vrijednosti proizvoda duha, ruke ili mašine? Što više pridajemo značaj čulnoj vrijednosti stvari, veća je zbrka. Ponašam, to nije moja teorija. Ne morate citirati knjige da biste ustanovili da su vaše vrijednosti, bogatstva, ekonomska i društvena egzistencija utemeljeni na stvarima načinjenim rukama ili duhom. Dakle, živimo i djelujemo i naše je biće uronjeno u čulne vrijednosti, što znači da su stvari, stvari duha, stvari ruke i mašine, postale važne; a kada stvari postanu važne, vjerovanje postaje nadmoćno značajno — što se u svijetu upravo dešava.

Tako, pridavanje sve većeg značaja vrijednostima čula donosi zbrku; a pošto smo u zbrci, mi je nastojimo izbjeći kroz različite vidove, bilo religijske, ekonomske ili društvene, ili ambiciju, moć, potragu za stvarnošću. No, stvarno je blisko, ne morate ga tražiti; čovjek koji traži istinu nikada je neće pronaći. Istina je u onome što JESTE — i to je njena ljepota. Ali, počnete li je zamišljati, tražiti, počinje i naprezanje, a čovjek koji se napreže ne može razumjeti. Zbog toga moramo biti mirni, pažljivi, pasivno svjesni. Mi vidimo da je naše življenje, naša djelatnost, uvijek unutar polja razaranja, polja patnje; poput vala, zbrka i kaos nas uvijek odnose. Nema spokoja u zbrci egzistencije.

Što god činili u sadašnjosti izgleda da vodi kaosu, patnji i nesreći. Pogledajte vlastiti život i vidjet ćete da su naši životi uvijek na rubu patnje. Naš rad, društvena djelatnost, politika, različita okupljanja nacija da zaustave rat, sve proizvodi daljnji rat. Razaranje slijedi tragom života; što god činili vodi smrti. To se u stvari dešava.

Možemo li zaustaviti ovu bijedu smjesta a ne dopustiti da uvijek iznova budemo zbrisani valom zbrke i patnje? Jer, veliki su učitelji došli, bilo Buddha ili Krist; prihvatili su vjeru, sami vjerojatno

oslobođeni zbrke i patnje. No, oni nisu nikada spriječili patnju, nisu nikada zaustavili zbrku. Zbrka se nastavlja patnja također. Ako se vi, vidjevši ovu društvenu i ekonomsku zbrku, ovaj kaos, ovu bijedu, povučete unutar onog što se zove religiozan život i napustite svijet, možda ćete osjetiti da se pridružujete velikim učiteljima; ali svijet se nastavlja sa svojim kaosom, bijedom i razaranjem, vječitom patnjom svojih bogatih i siromašnih. Stoga je naš problem, tvoj i moj, možemo li koraknuti van ove bijede trenutačno. Ako živeti u svijetu odbijete da budete njegov dio, pomoći ćete drugima da iziđu iz ovog kaosa — ne u budućnosti, ne sutra, već sada. Zacijelo je to naš problem. Rat vjerojatno dolazi razorniji, strašniji u svom vidu. Mi ga sigurno ne možemo spriječiti, budući su ishodišta odveć snažna i odveć blizu. No, ti i ja možemo zamjetiti zbrku i bijedu smjesta, zar ne? Mi je moramo zamijetiti, i tada ćemo biti u stanju probuditi isto razumijevanje istine kod drugog. Drugim riječima, možete li trenutačno biti slobodan? — budući je to jedini izlaz iz bijede. Poimanje se može zbiti jedino u sadašnjosti; no, ako kažete »Učinit ću to sutra«, val zbrke vas nadvladava i tada ste uvijek uključeni u zbrku.

Dakle, da li je moguće doprijeti do takovog stanja kada sami po sebi poimate istinu trenutačno i time stavljate pečat na zbrku? Ja kažem da jeste, i to je jedini mogući način. Kažem da to može i mora biti učinjeno, ne zasnovano na pretpostavci ili vjerovanju. Izvesti tu neobičnu revoluciju — koja nije revolucija oslobađanje od kapitalista i postavljanja neke druge grupe — izvođenje takove divne preobrazbe, koja je jedina istinita revolucija, jeste problem. Što se općenito naziva revolucijom tek je modifikacija ili nastavak ideja desnih shodno idejama lijevih. Lijevo je, na kraju krajeva, nastavak desnog u modificiranom obliku. Ako je desno temeljeno na čulnim vrednotama, lijevo je tek na-

stavak istih čulnih vrednota, različitih tek u stupanju ili izražaju. Stoga se istinita revolucija može zbiti tek kada vi, kao pojedinac, postanete svjesni u svom odnosu prema drugima. Naravno da ono što ste u svom odnosu prema drugome, ženi, djetetu, pretpostavljenom, svom bližnjem, jeste zajednica. Zajednica sama po sebi ne postoji. Zajednica je ono što smo ti i ja u našem odnosu stvorili; ona je izvanjska projekcija svih naših unutrašnjih psiholoških stanja. Ako se, dakle, ti i ja ne razumijemo, mijenjajući samo vanjsko koje je projekcija unutarnjeg, nema baš nikakvog značaja; to jest, ne može biti značajne izmjene ili prilagođavanja u zajednici sve dok ne razumijem sebe sama u odnosu prema tebi. Budući i sâm zbrkan u svom odnosu, ja stvaram zajednicu koja je replika, vanjski izraz mene samog. To je očitost o kojoj možemo raspravljati. Možemo se pitati da li je zajednica, vanjski izražaj, proizvela mene, ili sam ja proizveo zajednicu.

Nije li stoga jasno da ono što sam ja u svom odnosu prema drugome čini zajednicu i da, bez radikalne promjene sebe sama, ne može biti promjene suštinskog djelovanja zajednice? Kada od sistema tražimo preobrazbu zajednice, mi naprosto izbjegavamo pitanje budući sistem ne može preobraziti čovjeka; čovjek uvijek preobražava sistem, što nam povijest i govori. Dok ja, u svome odnosu prema tebi, ne razumijem sebe sama, ja sam uzrok kaosa, bijede, razaranja, strepnje, nasilja. Razumijevanje samog sebe nije pitanje vremena; ja mogu razumjeti sebe upravo ovog trenutka. Ako kažem, »Razumjet ću se sutra«, ja unosim kaos i bijedu, moje je djelo destruktivno. Onog trena kada kažem da »ću« razumjeti, unosim elemenat vremena i tako sam već zahvaćen valom zbrke i razaranja. Razumijevanje je sada, ne sutra. Sutra je za lijeni duh, tromi, nezainteresiran duh. Kada vas nešto zanima, vi to činite trenutačno, postoji neposredno razumi-

jevanje, neposredna preobrazba. Ako se ne mijenjate sada, nećete se nikada mijenjati, budući je mijenjanje koje se dešava sutra tek modifikacija, ne preobrazba. Preobrazba se može zbiti jedino neposredno; revolucija je sada, ne sutra.

Kada se to desi, potpuno ste bez problema, jer sebe nije zabrinuto za sebe; a vi ste s onu stranu razaranja.

ŠTO TRAŽIMO?

Što je to što većina nas traži? Što je to što svatko od nas želi? Naročito u ovom nemirnom svijetu, gdje svatko nastoji naći neku vrstu mira, sreće, utočište, sigurno je važno otkriti što to nastojimo naći. Vjerojatno većina nas to traži; u svijetu, koji greca u metežu, ratovima, prepirci i sukobu, mi želimo utočište gdje bi moglo biti nekakvog mira. Tako slijedimo, idemo od jednog vođe do drugog, od jedne religijske organizacije do druge, od učitelja do učitelja.

Tražimo li, dakle, sreću ili, pak, zadovoljenje iz kojeg očekujemo iscrpiti sreću? Između sreće i zadovoljenja postoji razlika. Možete li TRAŽITI sreću? Možda možete naći zadovoljenje no sigurno ne možete NAĆI sreću. Sreća je derivat, ona je nusprodukt nečeg drugog. Prije nego što se, dakle, u duhu i srcu predamo nečem što u velikoj mjeri zahtjeva marljivost, pažljivost, misao i brigu, mi moramo otkriti što je to što tražimo; da li je to sreća, ili zadovoljenje? Plašim se da većina nas traži zadovoljenje. Želimo biti zadovoljeni, želimo naći osjećaj punoće na kraju traganja.

Na kraju krajeva, ako tko traži mir, može ga veoma lako naći. Može se slijepo posvetiti nekoj vrsti povoda, ideja i naći tamo sklonište. To sigurno ne rješava problem. Sama izolacija u zatvorenoj ideji nije izbjavljenje iz sukoba. Mi moramo, dakle, zacijelo pronaći što je to, iznutra kao i spolja, što svatko od nas želi. Ako smo s time načisto, ne moramo onda ići nikamo, nikakvom učitelju, crkvi ili

organizaciji. Naša je poteškoća stoga biti jasan u sebi u odnosu na svoju namjeru, zar ne? Možemo li biti jasni? I dolazi li ta jasnoća kroz traženje, pokušavajući otkriti što drugi kažu, od najvećeg učitelja do običnog propovjednika u crkvi na uglu. Da li ste morali ići nekome da biste pronašli? Pa, ipak, upravo to činimo. Mi čitamo nebrojene knjige, pohađamo mnoge skupove i rasprave, pridružujemo se raznim organizacijama — pokušavajući time pronaći lijek za sukob, za bijedu u našim životima. Ili, ako sve to ne činimo, mislimo da smo pronašli; to jest, kažemo da nas određena organizacija, učitelj ili knjiga, zadovoljavaju; u tome smo pronašli sve što želimo; i u tome ostajemo, kristalizirani i zatvoreni.

Ne tražimo li, kroz ovu zbrku, nešto postojano, nešto trajno, što zovemo stvarnim, Bogom, istinom, kako god želite — ime nema veze, riječ zacijelo nije stvar. Stoga, ne zaplćimo se riječima. Ostavimo to profesionalnim predavačima. U većini nas postoji traganje za nečim postojanim — nečim o što se možemo osloniti, što će nam dati sigurnost, nadu, trajni polet, bezbjednost, budući smo u sebi toliko nesigurni. Mi sebe ne poznajemo. Mi znademo mnogo o činjenicama, što su knjige kazale; no, mi sami to ne znamo, mi nemomo izravno iskustvo.

A što to zovemo postojanim? Što je to što tražimo, što će nam, ili se nadamo da će nam pružiti postojanost? Zar ne tražimo trajnu sreću, trajno zadovoljenje, trajnu sigurnost? Mi želimo nešto što će trajati vječno, što će nas zadovoljiti. Ako sa sebe zbacimo sve riječi i fraze i uistinu se zagledamo u to, to je ono što želimo. Mi želimo postojani užitak, postojano zadovoljenje — što nazivamo istinom, Bogom ili kako hoćete.

Dobro, dakle, mi želimo užitak. Možda to može zvučati veoma grubo, no to je u stvari ono što želimo — znanje koje će nam pružiti užitak, iskustvo koje će nam pružiti užitak, zadovoljenje koje neće

iščeznuti do sutra. I mi smo eksperimentirali s raznovrsnim zadovoljstvima, a sva su ona iščeznula, i sada se nadamo pronaći postojano zadovoljenje u stvarnosti, Bogu. Naravno, to je ono što svi mi tražimo — pametni i glupi, teoretičar i činjenična osoba koja teži za nečim. A postoji li postojano zadovoljstvo? Postoji li nešto što će trajati?

Dakle, ako tražite postojano zadovoljstvo, nazivajući to Bogom ili istinom ili kako god želite — ime nije važno — svakako morate razumjeti predmet koji tražite. Kada kažete, »Tražim postojanu sreću« — Boga, istinu ili slično — ne trebate li također razumjeti stvar koja traži, istraživača, tragaoca? Budući je moguće da nema nečeg takovog poput postojane sigurnosti, postojane sreće. Moguće je da je istina nešto sasvim različito; a ja mislim da ona JESTE krajnje različita od onog što možete vidjeti, pojmiti, oblikovati. Stoga, prije nego što tražimo nešto postojano, nije li očito nužno razumjeti tragaoca? Da li je on različit od stvari koju traži? Kada kažete »Ja tražim sreću«, da li je tragalac različit od objekta svoje potrage? Da li se mislilac razlikuje od svoje misli? Nisu li oni združeni fenomen, prije nego odvojeni procesi? Stoga je osnovno, razumjeti tražioca, prije nego što pokušate naći što je to što on traži.

Tako smo došli do točke kada se pitamo, uistinu ozbiljno i duboko, da li nam mir, sreću, stvarnost, Boga ili što god želite, može netko darivati? Može li nam ta neprekidna potraga, ta čežnja, dati izuzetan osjećaj stvarnosti, to kreativno biće, koje se javlja kada uistinu razumijemo sebe same? Dolazi li samospoznaja kroz potragu, kroz slijeđenje nekoga drugog, pripadanje nekoj određenoj organizaciji, čitanje knjiga, i tako dalje? Na kraju krajeva, to je glavno sporno pitanje, da sve dok ne spoznam sebe sama, nemam osnov za misao, i sva će moja potraga biti uzalud. Ja mogu pobjeći u iluzije, mogu pobjeći od sukoba, meteža, borbe, mogu obožavati drugoga, mogu tražiti svoje spasenje kroz nekog drugog. No

sve dotle dok ne poznajem sebe sama, sve dok sam nesvjestan cjelokupnog procesa sebe sama, nemam osnov za misao, za naklonost, djelovanje.

Ali to je posljednja stvar koju želimo: poznavati sebe. To je sigurno jedini temelj na kome možemo graditi. No, prije nego što bismo gradili, preobražavali, prije nego što bismo osuđivali ili razarali, mi moramo znati ono što mi jesmo. Ići uokolo tražeći, mijenjajući učitelja, GURUE, vježbajući YOGU, davanje, obavljajući rituale, slijedeći Majstore i tome slično, sasvim je beskorisno, zar ne? Nema smisla čak i ako nam sami ljudi koje slijedimo mogu kazati: »Proučavaj sebe«, pošto je svijet ono što smo mi. Ako smo nevažni, ljubomorni, tašti, pohlepni — TO i stvaramo oko nas, TO je zajednica u kojoj živimo.

Čini mi se da, prije nego što se otisnemo na put u traganju za stvarnošću, traganju za Bogom, prije nego što možemo djelovati, ili što možemo imati bilo kakav odnos prema drugome, koji je zajednica, bitno je da počnemo prvo razumijevati sebe same. Ja smatram najozbiljnijim onoga tko je potpuno zaokupljen time, PRVENSTVENO, a ne kako dospjeti do određenog cilja, budući, alko ti i ja ne razumijemo sebe same, kako možemo, djelom, dovesti do promjene u zajednici, u odnosu, u bilo čemu što činimo? A to očito ne znači da je samospoznaja suprotstavljena ili izolirana od odnosa. To ne predstavlja, očito, naglasak na pojedincu, meni, suprotstavljenom masi, suprotstavljenom drugome.

Tako, bez poznavanja sebe sama, vlastitog načina mišljenja i zašto mislite određene stvari, ne poznavajući pozadinu svog uvjetovanja i zašto se imaju određena ubjeđenja o umjetnosti i religiji, o svojoj zemlji, svom bližnjem i o sebi, kako možete uistinu misliti i o čemu? Ne poznavajući svoju pozadinu, srž svoje misli i odakle dolazi — vaše je traganje sigurno krajnje isprazno, vaša akcija nema značaja, zar ne? Da li ste Amerikanac ili Hindus, ili bilo koje religije, nema također nikakvog značaja.

Prije nego što saznamo koji je krajnji smisao života, što to sve znači — ratovi, nacionalne netrpeljivosti, sukobi, cijela ta zbrka — mi moramo započeti sa sobom samima. To zvuči tako jednostavno, ali je IZUZETNO teško. Da bi sebe slijedio, da bi vidio kako njegova misao djeluje, čovjek mora biti izuzetno budan, tako da, kako biva sve više i više budan za zaplete svog vlastitog mišljenja kao i reakcija i osjećaja, javlja se sve veća svjesnost, ne samo o sebi već i o drugome sa kime je u određenom odnosu. Poznavati sebe znači proučavati se u djelovanju, što predstavlja odnos. Problem je u tome da smo tako nestrpljivi; mi želimo napredovati, želimo doseći kraj, i tako nemamo ni vremena, niti priliku da si pružimo mogućnost proučavanja, motrenja. Mi smo se alternativno posvetili određenim djelatnostima — sticanju prihoda za život, odgajanju djece — ili smo preuzeli određene odgovornosti raznih organizacija; tako smo se predali djelatnostima na različite načine, da teško da imamo uopće vremena za samorefleksiju, motrenje, proučavanje. Tako uistinu odgovornost reakcije ovisi o čovjeku samom, ne o drugome. Nastojanje širom svijeta, GURUA i njihovih sistema, čitanje najnovijih knjiga o ovome i onome, i tako dalje, meni se čini isprazno i tako ništavno, jer vi možete lutati širom svijeta ali se morate ipak vratiti sebi samome. A budući je većina nas krajnje nesvjesna same sebe, izuzetno je teško početi prozirati jasno proces našeg mišljenja, osjećanja i djelovanja.

Što je veće znanje o sebi, veća je jasnoća. Samospoznaja nema kraja — vi ne dolazite do postignuća, ne dolazite do konca. To je beskrajna rijeka. Kako je proučava, kako uranja u nju sve dublje, čovjek nalazi mir. Tek mirnoćom duha — kroz samospoznaju, a ne nametnutom samodisciplinom — tek tada, u toj mirnoći, toj tišini, može se stvarnost pojaviti. Tek tada može postojati blaženstvo, kreativno djelovanje. A meni se čini da bez ovog razumijevanja, bez ovog iskustva, naprosto

čitati knjige, pohađati govore, vršiti propagandu, jeste veoma djetinjasto (infantile) — tek djelatnost bez mnogo značenja; međutim, ako je čovjek u stanju razumjeti sebe i time dovesti onu kreativnu sreću, ono doživljavanje nečega koje nema porijeklo u umu, možda se tada može zbiti preobrazba u neposrednom odnosu među nama a time i u svijetu u kom živimo.

Problem s kojim se suočava većina nas jeste da li je pojedinac tek instrument zajednice ili njen završetak. Da li ti i ja kao pojedinci trebamo biti korišteni, usmjereni, obrazovani, kontrolirani i oblikovani prema određenom modelu zajednicom i vladom; ili zajednica, Država, postoji zbog pojedinca? Da li je pojedinac završetak zajednice; ili je tek lutka za obuku, eksploataciju i kasapljenje kao oruđe rata? To je problem s kojim se većina nas suočava. To je problem svijeta; da li je pojedinac puklo oruđe zajednice, igračka utjecaja koju treba oblikovati, ili zajednica postoji za pojedinca?

Kako ćeš to riješiti? To je ozbiljan problem, zar ne? Ako je pojedinac tek oruđe zajednice, tada je ona mnogo značajnija od njega. Ako je to istina, tada moramo napustiti individualnost i raditi za zajednicu; naš cijeli obrazovni sistem mora biti potpuno revolucionariziran a pojedinac pretvoren u oruđe koje treba upotrijebiti i uništiti, likvidirati i riješiti ga se. No, ako zajednica postoji zbog pojedinca, tada djelovanje zajednice nije da ga prilagodi ikojem modelu već da mu pruži osjećaj, poticaj slobode. Dakle, moramo otkriti koje je pogrešno.

Kako bi ti istražio ovaj problem? To je vitalan problem, zar ne? On ne ovisi ni o jednoj ideologiji, bilo lijevih ili desnih; a ako JESTE ovisan o njoj, tada je naprosto stvar nazora. Ideje uvijek rađaju neprijateljstvom, zbrkom i sukobom. Ovisite li o knjigama lijevih ili desnih, i svetim knjigama, tada ovisite o pukom nazoru, bilo Buddhé, Krista, kapita-

lizma, komunizma ili tome slično. One su ideje, ne istina. Činjenica ne može nikad biti opovrgnuta; opovrgnuti se može jedino nazor o činjenici. Ako smo u stanju otkriti što je istina stvari, biti ćemo u stanju djelovati neovisno o nazoru. Nije li stoga nužno odbaciti što su drugi kazali? Nazor ljevičara ili drugih vođa je ishod njihove uvjetovanosti, pa ako za svoje otkriće ovisite o onome što je nađeno u knjigama, naprosto ste vezani nazorom. To nema veze sa saznanjem.

Kako otkriti istinu o ovome? Na tome ćemo raditi. Da bi se ta istina pronašla, mora postojati sloboda od svekolike propagande, što znači da ste u stanju gledati problem neovisno od nazora. Cijela je zadaća obrazovanja probuditi pojedinca. Da bi ovu istinu uvidjeli, morat ćete biti veoma jasni, što znači da ne možete ovisiti o vođi. Kada odaberete vođu, to činite zbog svoje zbrke, te su tako i vaši vođe također zbrkani, i upravo se to dešava u svijetu. Zbog toga ne možete tražiti svog vođu za vodstvo ili pomoć.

Um koji želi razumjeti problem ne smije samo potpuno, u cjelini razumjeti ga, već mora biti u stanju i slijediti ga hitro, budući problem nije nikada statičan. On je uvijek nov, bio to problem gladi, psihološki problem ili bilo koji drugi. Svaika je kriza uvijek nova; i da bi je razumio, um mora biti uvijek svjež, jasan i hitar u svom traženju. Mislim da većina nas uvida hitnost unutrašnje revolucije, koja jedino može dovesti do radikalne promjene vanjskog, zajednice. To je problem s kojim sam ja osobno, a i svi odista dobronamjerni ljudi zaokupljeni. Naš je problem kako dovesti do temeljne, radikalne preobrazbe u zajednici; a ta se preobrazba vanjskog ne može zbiti bez unutarnje revolucije. Budući je zajednica uvijek statična, bilo koje djelo, reforma obavljena bez unutarnje revolucije, postaje podjednako statična; bez te stalne unutarnje revolucije nema, dakle, nade; jer, bez nje, vanjsko djelovanje postaje ponavljajuće, odre-

đeno navikom. Djelovanje odnosa između tebe i drugog, tebe i mene, jeste zajednica; a sve dotle dok ne postoji ta stalna unutarnja revolucija, kreativna, psihološka preobrazba, zajednica postaje statična i ne posjeduje oživljavajuću kvalitetu; i pošto te stalne unutarnje revolucije nema, zajednica postaje uvijek statična, kristalizirana, te mora stoga biti stalno raskidana.

Kakav je odnos između vas i bijede, zbrke, u vama i oko vas? Sigurno da ta zbrka i bijeda ne nastaju sami od sebe. Stvorili smo ih ti i ja, a niti kapitalistička, komunistička, ili fašistička zajednica, već upravo ti i ja u svom međusobnom odnosu. Ono što ste iznutra projicirano je van, na svijet; ono što ste, što mislite i osjećate, što činite u svakodnevnoj egzistenciji, projicirano je napolje i to sačinjava svijet. Ako smo bijedni, zbrkani, smeteni iznutra, projekcijom to postaje svijet, postaje to i zajednica; budući je odnos između tebe i mene, između mene i drugog, zajednica — zajednica je proizvod našeg odnosa — i ako je naš odnos zbrkan, egocentričan, uzak, ograničen, nacionalan, mi to projiciramo i stvaramo kaos u svijetu.

Svijet je isto što i vi. Tako je naš problem i problem svijeta. Sigurno, ovo je prosta i temeljna činjenica! Kako bilo, u našem smo odnosu s nekim ili s mnoštvom nekako previdjeli tu činjenicu čitavo vrijeme. Mi želimo dovesti izmjenu kroz sistem ili revoluciju u idejama ili vrijednostima temeljenim na sistemu, zaboravljajući da ti i ja stvaramo zajednicu, donosimo zbrku ili red načinom kojim živimo. Moramo, dakle, početi blizu, to jest moramo se zaokupiti našim dnevnim egzistiranjem, našim dnevnim mislima, osjećajima i djelima koji se javljaju u vidu stjecanja za životne potrebe i u našem odnosu prema idejama ili vjerovanjima. To je naša svakodnevna egzistencija. Zaokupljeni smo sredstvima za život, dobivanjem posla, zarađivanjem novca; zaokupljeni smo odnosom prema našoj obitelji ili susjedima kao i idejama i vjerovanjima. Ako, da-

kle, proučite našu zaokupljenost, ona se u osnovi temelji na zavisti i nije samo sredstvo stjecanja za život. Zajednica je tako stvorena da je proces neprestanog sukoba, neprestanog postajanja (constant becoming); ona se temelji na pohlepi, zavisti, zavisti prema superiornom; službenik koji želi da postane direktor, što pokazuje da on nije zaokupljen samo sredstvima za život, sredstvima preživljavanja, već stjecanjem položaja i prestiža. Takav stav naravno stvara pustoš u zajednici, u odnosu; no, ako bismo ti i ja bili zaokupljeni samo sredstvima za život, našli bismo ispravna sredstva za njihovo stjecanje, ona koja nisu temeljena na zavisti. Zavist je jedan od najrazornijih činilaca u odnosu, budući ukazuje na želju za moć, za položajem, i neminovno vodi politici; oboje su u uskoj vezi. Činovnik tražeći da postane direktor, postaje faktor u stvaranju političke moći koja proizvodi rat; on je tako izravno za njega odgovoran.

Na čemu se temelji naš odnos? Odnos između tebe i mene, između tebe i drugoga — što predstavlja zajednicu — na čemu je on građen? Sigurno ne na ljubavi, iako o tome govorimo. On nije građen na ljubavi, jer ako bi postojala ljubav bio bi i red, bio bi mir, sreća između tebe i mene. No u tom odnosu između tebe i mene postoji u velikoj mjeri zlonamjernost koja poprima oblik respekta. Ako bismo oboje bili ravnopravni mišlju, osjećanjem, ne bi bilo respekta niti zlonamjernosti, budući bismo bili dva pojedinca koji se sreću, ne poput učenika i učitelja, niti muža dominirajući nad ženom, a niti obrnuto. Kada postoji zlonamjernost, postoji želja za dominacijom koja potiče ljubomoru, srdžbu, strast, sve ono što u našem odnosu proizvodi stalan sukob od kojeg pokušavamo pobjeći, a time još veći kaos, veću bijedu.

A što se tiče ideja koje su dio naše svakodnevne, vjerovanja i formuliranja, ne iskrivljuju li nam umove? Jer, što je glupost? Glupost je pri-

davanje krivih vrijednosti onim stvarima koje um kreira ili onim stvarima koje ruke proizvode. Većina naših misli izvire iz samozaštitnog instinkta. Naše ideje, ne primaju li krivo značenje, ono koje nemaju po sebi? Stoga, kada vjerujemo u bilo koju formu, bilo religioznu, ekonomsku ili društvenu, kada vjerujemo u Boga, ideje, u društveni sistem koji odvaja čovjeka od čovjeka, u nacionalizam i sl., sigurno da pridajemo krivo značenje vjerovanju, što ukazuje na glupost, budući vjerovanje razdvaja ljude, a ne ujedinjuje ih. Stoga vidimo da nači- nom života koji živimo možemo proizvesti red ili kaos, mir ili sukob, sreću ili bijedu.

Naš je problem, dakle, da li može postojati zajednica koja je statična i u isto vrijeme pojedinac u kome se ta stalna revolucija odvija. To jest, revolucija u zajednici mora početi s unutarnjom, psihološkom preobrazbom pojedinca. Većina nas želi vidjeti bitnu promjenu u društvenoj strukturi. To je cjelokupna borba koja se odvija u svijetu — dovesti do društvene revolucije komunističkim ili bilo kojim drugim sredstvima. Ako, dakle, postoji društvena revolucija, to jest djelovanje u odnosu na vanjsku strukturu čovjeka, koliko god radikalna ta društvena revolucija mogla biti, njena je sama priroda statična ako nema unutarnje revolucije pojedinca, psihološke preobrazbe. Stoga da bi se došlo do zajednice koja nije ponavljajuća, statična, raspadajuća, zajednice koja je stalno živa, imperativ je da treba postojati revolucija u psihološkoj strukturi pojedinca, jer bez unutrašnje, psihološke revolucije, sama preobrazba vanjskog nema mnogo značaja. To će reći, zajednica postaje uvijek kristalizirana, statična, i stoga se uvijek raspada. Koliko god mnogo i koliko god mudro bilo zakonodavstvo prošireno, zajednica je uvijek u procesu opadanja budući se revolucija mora odvijati iznutra, ne tek spolja.

Mislim da je bitno shvatiti ovo i ne prijeći preko toga. Vanjsko djelovanje, kada je dovršeno, gotovo je, statično; ako odnos između pojedinaca, koji su zajednica, nije ishod unutarnje revolucije, tada društvena struktura, bivajući statična, upija pojedinca i čini ga stoga podjednako statičnim, ponavljajućim (repetitive). Uviđajući ovo, shvaćajući izuzetan značaj ove činjenice, ne može biti govora o slaganju ili neslaganju. Činjenica je da zajednica uvijek kristalizira i upija pojedinca i da stalna, kreativna revolucija može biti samo u pojedin- cu, ne u zajednici, ne u vanjskom. To jest, krea- tivna se revolucija može zbiti samo u individual- nom odnosu, koji je zajednica. Mi vidimo kako se struktura postojeće zajednice u Indiji, Evropi, Ame- rici, u svakom dijelu svijeta naglo raspada, a mi to znademo unutar naših vlastitih života. Možemo to primjetiti hodajući ulicama. Ne trebamo velike po- vjesničare da nam kažu kako je naša zajednica u raspadu; i moraju postojati novi arhitekti, novi graditelji, da stvore novu zajednicu. Struktura mora biti sazdana na novim temeljima, na svježe otkri- venim činjenicama i vrijednostima. Takovi arhitek- ti još ne postoje. Nema graditelja, nema onih koji bi se, motreći, postajući svjesni činjenice da je struktura u kolapsu, preobrazili u arhitekte. To je naš problem. Mi vidimo zajednicu u raspadu, is- trošenosti; i to smo mi, ti i ja, koji trebamo biti arhitekti. Ti i ja moramo iznova otkriti vrijed- nosti i graditi na temeljnijim, trajnijim osnovama; jer, ako gledamo u profesionalne arhitekte, politič- ke i religiozne graditelje, biti ćemo tačno u istom položaju kao i prije.

Budući ti i ja nismo kreativni, sveli smo zajed- nicu na ovaj kaos, dakle ti i ja moramo biti krea- tivni, pošto je problem hitan; ti i ja moramo biti svijesni uzroka kolapsa zajednice i stvoriti novu strukturu zasnovanu, ne na pukom oponašanju, već na kreativnom razumijevanju. To, dakle, podrazu-

mijeva negativno mišljenje. Negativno mišljenje je najviši vid razumijevanja. To jest, da bismo razumjeli što je kreativno mišljenje, moramo pristupiti problemu negativno, budući će pozitivni pristup problemu — koji je da ti i ja moramo postati kreativni kako bismo izgradili novu strukturu zajednice — biti oponašanje. Da bismo shvatili ono što je u raspadu, moramo istražiti isto, proučiti negativno — ne pozitivnim sistemom, pozitivnom formulom, pozitivnim zaključivanjem.

Zašto je zajednica u raspadu, kolapsu, kao što sigurno i jeste? Jedan od osnovnih razloga jeste da je pojedinac, ti, prestao biti kreativnim. Objasniti ću što mislim. Ti i ja smo postali oponašajući (imitative), mi kopiramo, spolja i iznutra. Spolja, učeći tehnike, komunicirajući jedno s drugim na razini riječi, naravno da mora biti određeno oponašanje, kopiranje. Ja kopiram riječi. Da bih postao inženjer, moram prvo naučiti tehniku, tada istu upotrijebiti da bih izgradio most. Mora postojati određeni nivo oponašanja, kopiranja, u spoljnim tehnikama, no kada postoji unutrašnje, psihološko oponašanje, sigurno da prestajemo biti kreativni. Naše obrazovanje, društvena struktura, tzv. religijski život, svi su zasnovani na oponašanju; to jest, prikladan sam za određenu društvenu ili religijsku formulu. Prestao sam biti stvarnim pojedincem; psihološki, ja sam postao puka ponavljajuća mašina s određenim uvjetovanim reakcijama, bilo hindusa, kršćanina, budhiste, Nijemca ili Engleza. Naše su reakcije uvjetovane shodno modelu zajednice, bilo istočnjačke ili zapadnjačke, religiozne ili materijalističke. Stoga je jedan od temeljnih uzroka raspadanja zajednice oponašanje, a jedan od čimilaca koji tome doprinose je vođa (leader), čija je sama suština oponašanje.

Da bismo razumjeli prirodu raspadanja zajednice, nije li važno istražiti možemo li ti i ja, pojedinac, biti kreativni? Možemo vidjeti da kad postoji oponašanje mora postojati i raspadanje; kada postoji autoritet mora postojati kopiranje. A budući

je naš cjelokupni mentalni, psihološki make-up temeljen na autoritetu, mora postojati sloboda od autoriteta da bismo bili kreativni. Niste li zamijetili da u trenutku kreativnosti, tim zapravo sretnim trenucima živog interesa, ne postoji osjećaj ponavljanja, osjećaj kopiranja? Takovi su trenuci uvijek novi, svježiji, kreativni, sretni. Tako vidimo da je jedan od temeljnih uzroka raspadanja zajednice kopiranje koje je, u stvari, obožavanje autoriteta.

Problemi svijeta su tako golemi, toliko složeni, da im se u cilju razumijevanja a time i njihova razrješenja mora pristupiti na veoma jednostavan i izravan način; a jednostavnost, izravnost, ne ovise o vanjskim uslovima niti o našim posebnim pretpostavkama i raspoloženjima. Kao što sam ukazao, rješenje ne treba tražiti kroz konferencije, detaljne nacerte, ili zamjenom starih vođa novima i tome slično. Riješenje očito leži u stvaraoću problema, u stvaraoću neprilike, mržnje i neizmjernog nerazumijevanja koje postoji među ljudima. Stvaralac neprilike i problema jeste pojedinac, ti i ja, a ne svijet, kako mi to mislimo. Svijet je tvoj odnos prema drugome. Svijet nije nešto odvojeno od tebe i mene; svijet, zajednica, jeste odnos koji mi utemeljujemo ili nastojimo utemeljiti među sobom.

Tako smo, dakle, ti i ja problem, a ne svijet, budući je svijet projekcija nas samih i da bismo razumjeli svijet mi moramo razumjeti sebe same. Svijet nije odvojen od nas; mi smo svijet, a naši su problemi, problemi svijeta. To se ne može dovoljno često ponoviti, budući smo u duhu toliko tromi, da vjerujemo kako problemi svijeta nisu naša stvar, da njih treba riješiti Organizacija Ujedinjenih Nacija ili zamjenom starih vođa novima. Takav način mišljenja je veoma glup, budući smo mi odgovorni za ovu užasavajuću bijedu i zbrku u svijetu, taj trajno-prisutni rat. Da bismo preobrazili svijet, moramo početi sa sobom samima, a što je značajno na početku bavljenja sobom samima jeste namjera. Ona mora biti razumijevanje nas samih a ne pre-

pustiti drugima da se preobražuju ili dovode do modificirane promjene kroz revoluciju, bilo lijevih ili desnih. Bitno je shvatiti da je to naša odgovornost, tvoja i moja; jer, koliko god malen bio svijet u kome živimo, ako smo u stanju preobraziti sebe same, dovesti do radikalno drugačije točke gledišta u našoj svakodnevnoj egzistenciji, tada ćemo možda djelovati na svijet u širem, proširenom odnosu s drugima.

Kao što rekoh, nastojat ćemo pokušati, a i pronaći, proces razumijevanja nas samih, koji nije izolirajući. To nije povlačenje iz svijeta, budući ne možete živjeti u izoliranosti. Bivati znači biti u odnosu, tako da ne postoji nešto poput života u izolaciji. Nedostatak ispravnog odnosa donosi sukobe, bijedu i borbu; koliko god malen naš svijet mogao biti, ako možemo preobraziti naš odnos u tom skučenom svijetu, biti će poput vala koji se neprestano prelijeva. Mislim da je bitno uvidjeti ovu točku, da je svijet odnos nas samih, koliko god skučen; i ako tu možemo dovesti preobrazbu, ne površnu, već potpunu, tada ćemo početi aktivno preobražavati svijet. Stvarna revolucija nije u skladu s ikakvim posebnim modelom, bilo lijevih ili desnih, već je to revolucija vrijednosti, od osjetilnih do onih koje nisu osjetilne ili stvorene utjecajem sredine. Da bismo pronašli ove istinske vrednote koje će uroditi radikalnom revolucijom, preobrazbom ili obnovom, važno je shvatiti sebe sama. Samospoznaja je početak mudrosti, a time i početak preobrazbe ili obnove. Da bismo shvatili sebe mora postojati želja za razumijevanjem — i tu nastaje poteškoća. Tako je većina nas nezadovoljna, mi želimo dovesti do iznenadne promjene, naše je nezadovoljstvo kanalizirano tek na postizanje određenog rezultata; nezadovoljni, tražimo drugi posao ili se naprosto predajemo okolini. Nezadovoljstvo je, umjesto da nas žesće potakne da postavimo pitanje životu, cijelom procesu egzistencije, kanalizirano, a samim

time postajemo osrednji (mediocre), gubeći trku, intenzitet za nalaženje cjelokupnog značenja egzistencije. Stoga je važno otkriti te stvari za sebe, budući nam samospoznaja ne može biti darivana, ona se ne može naći ni u kojoj knjizi. Mi moramo otkriti, a da bismo otkrili mora postojati namjera, potraga, ispitivanje. Sve dok je ta namjera za nalaženjem, za dubljim ispitivanjem, slaba ili ne postoji, puko afirmiranje ili povremena želja za nalaženjem nečega o nama samima, od malog je značaja.

Tako je preobrazba svijeta postala preobrazbom sebe sama, budući je sebe proizvod i dio cjelokupnog procesa ljudske egzistencije. Da bismo preobrazili sebe, bitna je samospoznaja; ne poznavajući što ste, ne postoji niti temelj za ispravnu misao, a bez poznavanja sebe sama ne može postojati preobrazba. Čovjek mora poznavati sebe onakova kakav jeste, ne onakova kakav bi želio biti, što je naprosto ideal i stoga fiktivno, nestvarno; tek ono što JESTE može se preobraziti, ne ono što bismo željeli biti. Da bi poznavao sebe kakav jesi, potrebna je izuzetna budnost uma, jer ono što JESTE prolazi kroz neprestanu preobrazbu, promjenu, i da bi slijedio hitro, um ne smije biti vezan ni uz koju posebnu dogmu ili vjerovanje, određeni model vjerovanja. Ako bi želio slijediti nešto, nije dobro biti vezan. Da bi znao sebe, mora postojati svjesnost, budnost uma u kojoj je sloboda od svih vjerovanja, svih idealizacija budući vam vjerovanja i ideali samo uljepšavaju sliku, iskrivljujući istinsku percepciju. Ako želite znati što ste, vi ne možete zamisliti ili vjerovati u nešto što niste. Ako sam pohlepan, zavidan, nasilan, imajući naprosto ideal ne-nasilja, ne-zavisti, od malog je značaja. No, znati da je čovjek pohlepan ili nasilan, znati i razumjeti, zahtijeva izuzetnu percepciju. To zahtijeva poštenost, jasnoću misli, uzevši u obzir da slijeđenje ideala dalje od onog što JESTE predsta-

vlja bijeg; ono vam priječi otkrivanje i djelovanje izravno na osnovu onog što ste.

Razumjevanje onog što ste, što god to bilo — ružan ili lijep, zao ili pakostan — bez iskrivljavanja, početak je vrline. Vrlina je bitna, budući daje slobodu. Tek njom možete otkriti, možete živjeti — ne NJEGOVANJEM vrline, što donosi jedino poštovanje, ne razumjevanje i slobodu. Postoji razlika između bivanja vrlinom i postajanja vrlinom. Bivanje vrlinom dolazi kroz razumjevanje onog što JESTE, dok je postajanje vrlinom odgađanje, prekrivanje onog što JESTE onim što bismo željeli biti. Stoga postajući u skladu s vrlinom, vi izbjegavate izravno djelovanje na osnovu onog što JESTE. Ovaj se proces izbjegavanja što JESTE njegovanjem ideala smatra vrlinom; no, pogledate li bliže i izravno, vidjet ćete da to nema nikakove veze s time. To je naprosto odgađanje suočenja s onim što JESTE. Vrlina nije postajanje onim što nije; vrlina je razumjevanje onog što JESTE i stoga sloboda od istog. Vrlina je značajna u zajednici koja se rapidno raspada. Da bismo stvorili novi svijet, novu strukturu podalje od stare, mora postojati sloboda za otkrivanje; a da bismo bili slobodni, mora postojati vrlina, jer bez nje nema slobode. Može li nemoralan čovjek koji teži vrlini ikada znati vrlinu? Čovjek koji nije moralan ne može nikada biti slobodan, i stoga ne može nikada pronaći što je stvarnost. Stvarnost se može naći tek u razumjevanju što JESTE, a za razumjevanje što JESTE, mora postojati sloboda, sloboda od straha o onome što JESTE.

Za razumjevanje tog procesa mora postojati namjera da se sazna što JESTE, slijedi svaka misao, osjećaj i djelo; a i razumjeti što JESTE izuzetno je teško, budući JESTE nikada nije mirno, statično, uvijek je u pokretu; JESTE predstavlja ono što ste vi, ne što biste željeli biti; ono nije ideal, budući je ideal fiktivan, već je zapravo ono što vi činite, mislite i osjećate iz trenu u tren. Ono što JESTE

je zbiljsko (actual), a da bismo shvatili zbiljsko potrebna je svjesnost, veoma budan, hitar um. No ako počnemo osuđivati što JESTE, alko počnemo kriviti ili odbijati, tada nećemo razumjeti njegov pokret. Ako želim razumjeti nekoga, ne mogu ga osuđivati: moram ga motriti, proučiti. Moram voljeti samu stvar koju proučavam. Ako želite razumjeti dijete, morate ga voljeti i ne koriti ga. Morate se igrati sa njime, motriti njegove kretnje, njegove idiosinkrazije, načine ponašanja; ali ako ga samo korite, odbijate ili krivite, tu nema razumijevanja djeteta. Slično, da bi razumjeo ono što JESTE, čovjek mora motriti ono što misli, osjeća i čini u svakome trenutku. To je zbiljsko. Bilo koja druga radnja, ideal ili ideološko djelo nije zbiljsko; ono je tek želja, fiktivna želja da se bude nešto drugo od onog što JESTE.

Za razumijevanje što JESTE potrebno je stanje uma u kome ne postoji poistovjećivanje ili osuđivanje, što znači um koji je budan a ipak pasivan. Mi smo u tome stanju kada uistinu želimo razumjeti nešto; kada postoji intenzitet interesovanja, javlja se takovo stanje uma. Kada je čovjek zainteresiran za razumijevanje što JESTE, zbiljsko stanje uma, tada nije potrebna sila, disciplina ili kontrola istog; sasvim suprotno, postoji pasivna budnost, pažljivost. Takovo stanje svijesti se javlja kada postoji zanimanje, namjera za razumijevanjem.

Fundamentalno razumijevanje čovjeka ne nastaje kroz znanje ili akumulaciju iskustava, što je tek njegovanje pamćenja. Razumijevanje čovjeka teče iz trena u tren; ako naprosto akumuliramo znanje o sebi, samo to znanje sprečava dalje razumijevanje, budući akumulirano znanje i iskustvo postaje središte kroz koje se misao fokusira i ima svoje biće. Svijet nije različit od nas i naših djelatnosti, budući ono što mi jesmo stvara probleme svijeta; poteškoća s većinom nas jeste u tome da ne poznamo sebe izravno, već tražimo sistem, me-

tod, sredstvo djelovanja kojim bismo riješili mnoge ljudske probleme.

Postoji li, dakle, sredstvo, sistem poznavanja sebe? Svaka pametna osoba, svaki filozof, može izumiti sistem, metod; no sigurno je da će slijeđenje sistema proizvesti rezultat stvoren tim sistemom. Ako slijedim neki poseban metod poznavanja sebe, tada ću imati rezultat koji taj sistem zahtijeva; no, rezultat očito neće biti razumijevanje sebe sama. To će reći, slijeđenjem metoda, sistema, sredstva kojim ću poznavati sebe, ja oblikujem svoje mišljenje, svoje djelatnosti, prema modelu; no, slijeđenje modela nije razumijevanje sebe sama.

Stoga ne postoji metod samospoznaje. Traženje metode neizbježno upućuje na želju za dosizanjem nekog rezultata — a to je ono što svi želimo. Mi slijedimo autoritet ako ne osobe, tada sistema, ideologije — budući želimo rezultat koji će biti zadovoljavajući, koji će nam pružiti sigurnost. Mi uistinu ne želimo da razumijemo sebe, svoje impulse i reakcije, cijeli proces našeg mišljenja, svjesnog kao i nesvjesnog; mi bismo radije slijedili sistem koji nas uvjerava u rezultat. No, slijeđenje sistema je bez sumnje ishod naše želje za sigurnošću, a rezultat očito nije razumijevanje sebe. Kada slijedimo metod moramo imati autoritete — učitelja, GURUA, spasioca, Majstora — koji će nam jamčiti ono što želimo; a to sigurno nije put samospoznaje.

Autoritet sprječava razumijevanje sebe sama, zar ne? Zaklonjen autoritetom, vođstvom, možeš privremeno imati osjećaj sigurnosti, osjećaj blagostanja, ali to nije razumijevanje cjelokupnog procesa sebe. Autoritet u samoj svojoj prirodi sprječava punu svijest o sebi i stoga neminovno uništava slobodu; jedino u slobodi može postojati kreativnost. Ona se javlja tek samospoznajom. Većina nas nije kreativna; mi smo ponavljajuće mašine, naprosto gramofonske ploče koje uvijek iznova sviraju jednu te istu pjesmu iskustva, određene zaključke i pamćenja, bilo nas samih ili drugih. Tako-

vo ponavljanje nije kreativno biće — ali upravo to mi želimo. Budući želimo biti iznutra sigurni, mi stalno tražimo metode i sredstva za tu sigurnost i stoga stvaramo autoritet, obožavanje drugog, što uništava poimanje, onu spontanu smirenost uma u kojoj jedino može biti stanje kreativnosti.

Naša je poteškoća sigurno da je većina nas izgubila taj osjećaj kreativnosti. Biti kreativan ne znači da moramo slikati ili pisati pjesme i postati slavan. To nije kreativnost — to je tek kapacitet izražavanja ideje, kojom publika aplaudira ili ga odbacuje. Kapacitet i kreativnost ne treba brkati. Kapacitet nije kreativnost. Ona je sasvim različito stanje bića. To je stanje u kojem je sebe odsutno, u kojem um nije više žarište našeg iskustva, naših ambicija, težnji i želja. Kreativnost nije stanje kontinuiranosti, ona je nova svakog trenutka, ona je kretnja u kojoj ne postoji 'mene', 'moje', u kojoj misao nije usredsređena na ikoje posebno iskustvo, ambiciju, postignuće, svrhu i motiv. Tek odsustvom sebe može biti kreativnost — ono stanje bića u kojem jedino može postojati stvarnost, stvaralac svih stvari. No, to se stanje ne može zamisliti ili predočiti, ne može se formulirati ili kopirati, ne može se doseći kroz nijedan sistem, filozofiju ili disciplinu; suprotno, ono se javlja tek razumijevanjem cjelokupnog procesa sebe sama.

Razumijevanje sebe nije rezultat, kulminacija; ono je viđenje sebe svakim trenutkom u ogledalu odnosa — čovjekov odnos prema vlasništvu, stvarima, ljudima i idejama. No, nalazimo da je teško biti budan, svjestan, te dajemo prednost otupljivanju naših umova slijeđenjem metoda, prihvaćanjem autoriteta, praznovjerja i zadovoljavajućih teorija; tako naši umovi postaju umorni, iscrpljeni i neosjetljivi. Takav um ne može biti u stanju kreativnosti. Stanje kreativnosti dolazi tek kada sebe, koje je proces prepoznavanja i akumuliranja, prestaje biti; budući je, na kraju krajeva, svijest izražena kao 'mene' središte prepoznavanja, a prepo-

znavanje je naprosto proces akumuliranja iskustva. No, mi se svi plašimo biti ništa, budući svi želimo biti nešto. Mali čovjek želi biti veliki, osoba lišena vrlina želi ih biti puna, slabi i opskurni žele moć, položaj i autoritet. To je neprestana djelatnost uma. Takav um ne može biti miran i stoga ne može nikada razumjeti stanje kreativnosti.

Da bi se preobrazio svijet oko nas, sa svojom bijedom, ratovima, nezaposlenima, stradanjem od gladi, klasnim podjelama i neizmjernom zbrkom, mora postojati preobrazba u nama samima. Revolucija mora početi u čovjeku — ali ne u skladu s ikojim vjerovanjem ili ideologijom, budući revolucija koja je temeljena na ideji, ili suglasju s određenim modelom, očito nije uopće revolucija. Da bi urodio temeljnom revolucijom u sebi, čovjek mora razumjeti cijeli proces svojih misli i osjećaja u odnosu. To je jedino rješenje svih naših problema — ne umnožavanje disciplina, vjerovanja ideologija i učitelja. Ako možemo razumjeti sebe kakvi smo u svakom trenutku, bez procesa akumuliranja, tada ćemo vidjeti kako nastaje smirenost koja nije proizvod uma, koja je niti zamišljena, niti njegovana; i tek u tom stanju smirenosti može biti prisutna kreativnost.

Želio bih raspraviti o problemu djelovanja. To će, možda, na početku biti zapravo nerazumljivo i teško, no nadam se da ćemo, razmišljajući o tome, uspjeti vidjeti rješenje jasno, budući je naša cjelokupna egzistencija, cijeli naš život, proces djelovanja.

Većina nas živi u slijedu djelovanja, prividno nesrodnih, nesuvislih djelovanja koja vode raspadanju, frustraciji. To je problem koji zaokuplja svakog od nas, budući mi živimo djelovanjem i bez njega ne postoji život, iskustvo, niti mišljenje. Misao je djelovanje, i naprosto slijedi djelo na nekom određenom nivou svijesti, koji je vanjsko, biti naprosto uhvaćen u vanjsko djelo bez razumijevanja cijelog procesa djelovanja po sebi, neizbježno će nas odvesti frustraciji, bijedi.

Naš je život slijed djelovanja ili procesa djelovanja na različitim nivoima svijesti. Svijest je doživljavanje, imenovanje i bilježenje. To će reći, ona je izazov i odgovor, što čini doživljavanje, zatim označavanje ili imenovanje, a potom bilježenje, što čini pamćenje. Taj je proces djelovanje. Svijest je djelovanje, a bez izazova, odgovora, bez doživljavanja, imenovanja ili označavanja, bilježenja, koje je pamćenje, djelovanje ne postoji.

Djelo, dakle, stvara onoga koji dela. To jest, onaj koji dela (actor) nastaje kada djelo ima ishod, cilj u vidu. Ako ne postoji ishod u djelu, ne postoji niti onaj koji dela; ali ako postoji cilj ili ishod u vidu, tada djelo dovodi onoga koji dela. Tako su onaj koji dela, djelo, te cilj ili ishod, jedinstven

proces, jedan proces, koji nastaje kada djelo ima cilj u vidu. Djelovanje usmjereno ka ishodu jeste volja; inače, volja ne postoji. Želja za dosizanjem cilja rađa voljom, koja je onaj koji dela — ja želim doseći, ja želim pisati knjigu, ja želim biti bogat čovjek, ja želim slikati sliku.

Nama su bliska ta tri stanja: onaj koji dela, djelo i cilj. To je naša svakodnevnica. Ja samo objašnjavam što JESTE; no, kako preobraziti što JESTE počeo ćemo shvaćati tek kada ga ispitamo potpuno jasno, tako da nema zablude ili predubjeđenja, niti sklonosti ka istom. Ova su, dakle, tri stanja koja tvore iskustvo — onaj koji dela, djelo, i ishod — sigurno proces postajanja. Inače nema postajanja. Ako nema onoga koji dela i ako nema djelovanja prema cilju, nema postajanja; no, život kakav poznajemo naš svakodnevni život, jeste proces postajanja. Siromašan sam i djelujem s ciljem u vidu, koji je, postati bogat. Ružan sam i želim postati lijep. Stoga je moj život proces postajanja nečim. Volja za bivanjem jeste volja za postajanjem, na različitim nivoima svijesti, u različitim stanjima u kojima postoji izazov, odgovor, imenovanje i bilježenje. Ovo je postajanje, dakle, borba, ono je bol. Ono je stalno naprezanje: ovo sam i želim postati ono.

Zbog toga je, dakle, problem: ne postoji li djelovanje bez ovog postajanja? Ne postoji li djelovanje bez tog bola, te stalne borbe? Ako nema cilja, nema onoga koji dela, budući djelovanje s ciljem u vidu stvara onoga koji dela. No može li postojati djelo bez cilja pred sobom, a time i bez onoga koji dela — to jest, bez želje za ishodom? Takovo djelovanje nije postajanje te stoga niti borba. Postoji stanje djelovanja, stanje doživljavanja, bez onoga koji doživljava i doživljaja. Iako ovo zvuči filozofski, u stvari je veoma jednostavno.

U trenutku doživljavanja vi niste svjesni sebe kao onoga koji doživljava, odvojen od doživljaja; vi ste u stanju doživljavanja. Uzmite sasvim običan primjer: ljuti ste. U tom trenutku ljutnje ne pos-

toji niti onaj koji doživljava niti doživljam; postoji jedino doživljavanje. No, u trenutku kada izranjate iz toga, djelić sekunde nakon doživljavanja, postoji onaj koji doživljava i doživljam, onaj koji dela i djelo s ciljem u vidu — koji je osloboditi se ili potisnuti ljutnju. Mi smo u tom stanju, stanju doživljavanja, uvijek iznova; ali uvijek izlazimo iz njega i označavamo ga, imenujući ga i bilježeći, a time produžavajući postojanje.

Ako možemo razumjeti djelovanje u temeljnom smislu riječi, tada će to temeljno razumijevanje utjecati na naše površne djelatnosti, također; no prvo moramo razumjeti temeljnu prirodu djela. Dakle, da li djelo nastaje idejom; Imate li ideju prvo a potom djelujete? Ili prvo dolazi djelo a zatim, budući djelo stvara sukob, gradite ideju oko njega? Stvara li djelo onoga koji dela ili on dolazi prvo?

Veoma je važno otkriti što prvo dolazi. Ako je to ideja, tada se djelo naprosto prilagođava ideji i stoga nije više djelovanje već imitacija, prinuđa u skladu s idejom. Veoma je važno shvatiti to; budući je naša zajednica uglavnom sagrađena na intelektualnoj ili verbalnoj razini, ideje kod svijetu nas zauzimaju prvo mjesto a zatim slijedi djelo. Djelo je stoga u službi ideje, a puko stvaranje ideje je očito pogubno za djelo. Ideje rađaju daljnim idejama a kada postoji puko rađanje ideja prisutan je i antagonizam a zajednica postaje nestabilna s intelektualnim procesom stvaranja ideja. Naša je društvena struktura veoma intelektualna; mi nje-gujemo intelekt na račun svakog drugog faktora našeg bića i stoga smo zagušeni idejama.

Mogu li ideje uopće proizvesti djelo, ili naprosto oblikuju misao i stoga ograničavaju djelo? Kada je djelo pokretano idejom, ono ne može nikada osloboditi čovjeka. Veoma je važno da razumijemo ovo pitanje. Ako ideja oblikuje djelo, tada djelo ne može nikada uroditi rješanjem naših bijeda, jer, prije no što može biti pokrenuta, mi moramo prvo

otkriti kako ideja nastaje. Proučavanje idejnog procesa, izgrađivanja ideja, bilo socijalističkih, kapitalističkih, komunističkih ili raznih religijskih, od vruhnskog je značaja, pogotovo kada je naša zajednica na rubu ponora, prizivajući slijedeću katastrofu, slijedeće brisanje iz povijesti. Oni koji su odista ozbiljni u svojoj namjeri da otkriju humanističko rješenje naših mnogih problema, moraju prvo shvatiti ovaj proces stvaranja ideja.

Što mislimo pod idejom? Kako ona nastaje? I mogu li se ideja i djelo zajedno povezati? Pretpostavimo da imam ideju i želim je iznijeti. Ja tražim metod kako da je iznesem, i spekuliramo, trošimo vrijeme i energiju raspravljajući o tome kako bi trebalo iznijeti ideju. Veoma je važno, dakle, iznaći kako nastaju ideje; a nakon otkrivanja istine o tome možemo raspraviti pitanje djela. Naprosto pronaći kako djelovati, a da se ne raspravi o idejama, besmisleno je.

Kako, dakle, stižete ideju — veoma jednostavnu ideju, ne treba biti filozofska, religijska ili ekonomska? To je očito proces misli! Ideja je ishod misaonog procesa. Bez misaonog procesa, ona ne bi postojala. Stoga moram razumjeti misaoni proces po sebi, prije nego što mogu razumjeti njegov proizvod, ideju. Što podrazumijevamo pod mišlju? Kada vi mislite? Misao je očito rezultat odgovora (reakcije), neurološkog ili psihološkog. Ona je izravan odgovor osjetila na osjetni podražaj, ili je, psihološki, rezultat pohranjenog pamćenja. Postoji izravan odgovor nerava na osjetni podražaj, te postoji psihološki odgovor pohranjenog pamćenja, utjecaj vrste, grupe, GURUA, obitelji, tradicije i tako dalje — što sve skupa zovete mišlju. Tako je misaoni proces odgovor pamćenja, zar ne? Vi ne biste imali misli da nemate pamćenje, a odgovor pamćenja na određeni doživljam dovodi misaoni proces u djelovanje. Recimo, na primjer, ja imam pohranjeno pamćenje nacionalizma, nazivajući se hindu-som. Taj rezervoar pamćenja prošlih reakcija, dje-

lovanja, implikacija, tradicija, običaja, odgovora izazovu muslimana, buddhiste, kršćana a odgovor pamćenja na izazov neizbježno dovodi misaoni proces. Promatrajte misaoni proces dok djeluje u vama i možete provjeriti istinu o ovome izravno. Netko vas je uvrijedio i to ostaje u vašem pamćenju, ono tvori dio pozadine. Kada sretnete osobu koja je izazov, odgovor je pamćenje te uvrede. Tako odgovor pamćenja, koje je misaoni proces, stvara ideju; ideja je stoga uvijek uvjetovana — i to je važno razumjeti. To će reći, ideja je ishod misaonog procesa, misaoni proces je odgovor pamćenja, a pamćenje je uvijek uvjetovano. Pamćenje je uvijek u prošlosti, a tom pamćenju je dat život u sadašnjosti izazovom. Pamćenje nema život po sebi samome; ono oživljava u sadašnjosti kada je suočeno izazovom. I, pamćenje u cijelosti, bilo uspavano ili živo, jeste uvjetovano.

Stoga mora postojati sasvim drugačiji pristup. Vi morate iznaći sami za sebe, iznutra, da li djelujete na osnovu ideje i da li može postojati djelo bez procesa stvaranja ideja. Pronađimo što je to: djelo koje nije temeljeno na ideji.

Kada djelujete bez stvaranja ideja? Kada postoji djelo koje nije rezultat doživljaja? Djelo koje je temeljeno na doživljaju, kao što rekosmo, ograničavajuće je, te je stoga prepreka. Djelo koje nije ishod ideje spontano je kada misaoni proces, koji je zasnovan na iskustvu, ne nadzire djelo; što znači da postoji djelo neovisno o doživljaju kada um ne nadzire djelovanje. To je jedino stanje u kojem postoji razumijevanje; kada um, zasnovan na doživljaju, ne rukovodi djelo: kada misao, zasnovana na doživljaju, ne oblikuje djelo. Što je djelo, kada ne postoji misaoni proces? Može li postojati djelo bez misaonog procesa? Recimo da želim sagraditi most, kuću. Ja poznajem tehniku, i ona mi kaže kako da sagradim. To zovemo djelovanjem. Postoji djelo pisanja pjesme, slikanja, državnicihki odgovornosti, odgovora društva, okoline. Sva su zasno-

vana na ideji ili ranijem doživljaju, oblikujući djelo. No postoji li djelo kada ne postoji stvaranje ideja?

Sigurno da postoji takvo djelovanje kada ideja prestaje; a ona prestaje tek kada postoji ljubav. Ljubav nije pamćenje. Ljubav nije doživljaj. Ona nije razmišljanje o osobi koju volite, budući je tada tek puka misao. Vi ne možete MISLITI o ljubavi. Vi možete misliti o osobi koju volite ili ste joj posvećeni — svome GURU, svojoj predodžbi (image), svojoj ženi, svome mužu; ali misao, simbol, nije ono stvarno koje je ljubav. Stoga ljubav nije doživljaj.

Kada postoji ljubav postoji i djelo, i nije li to djelo oslobađajuće? Ono nije plod promišljanja i ne postoji ponor između ljubavi i djela kao što postoji između ideje i djela. Ideja je uvijek stara, bacajući svoju sjenu na sadašnjost i mi uvijek nastojimo sagraditi most između djela i ideje. Kada postoji ljubav — koja nije promišljanje, koja nije stvaranje ideja, nije pamćenje, nije ishod doživljaja, prakticirane discipline — tada je sama ta ljubav djelo. Jedino to oslobađa. Sve dok postoji promišljanje, dok postoji oblikovanje djela idejom koja je doživljaj, ne može biti olakšanja; i sve dok se taj proces nastavlja, cjelokupno je delanje ograničeno. Kada se ova istina uvidi, nastaje kvaliteta ljubavi, koja nije promišljanje, o kojoj ne možete razmišljati.

Čovjek mora biti svijestan ovog cjelokupnog procesa, kako ideje nastaju, kako djelo izvire iz ideja i kako ideje kontroliraju djelo i time ga ograničavaju, ovisno o osjetu. Nije važno ČIJE su to ideje, da li lijevih ili ekstremno desnih. Sve dok prijanjamo uz ideje, u stanju smo u kom ne može biti doživljavanja uopće. Tada živimo naprosto u polju vremena — u prošlosti, koja pruža novi osjet ili u budućnosti, koja je drugi vid osjetnosti. Tek slobodom uma od ideje može postojati doživljavanje.

Ideje nisu istina; a istina je nešto što se mora doživjeti izravno, iz trena u tren. Doživljaj nije ono što vi ŽELITE — što je tada naprosto osjet. Tek kada se čovjek može izdići iznad snopa (bundle) ideja — koji tvori „mene“, koji je um, koji ima djelomičan ili potpun kontinuitet — tek kada se može izdići nad time, kada je misao potpuno tiha, postoji stanje doživljavanja. Tada čovjek saznaje istinu.

POGLAVLJE VI

VJERA

Vjera i znanje su veoma usko vezani uz želju; i možda ćemo, ako uspijemo shvatiti ova dva ishodišta, moći vidjeti kako želja djeluje i razumjeti njenu složenost.

Čini mi se da je jedna od stvari koju većina nas revno prihvaća i uzima za gotovo pitanje vjera. Ja ne napadam vjere. Mi samo nastojimo otkriti zašto prihvaćamo vjere; i ako možemo shvatiti motive, uzrok prihvaćanja, možda, tada možemo ne samo shvatiti zašto to činimo, već, također, biti slobodni od istog. Može se vidjeti kako političke i religijske vjere, nacionalne i razni drugi vidovi vjera razdvajaju ljude, stvaraju sukob, zbrku i netrpeljivost — što je očita činjenica, a ipak nismo voljni da ih se odrekemo. Postoji hindu vjera, kršćanska vjera, buddhistička vjera — nebrojene sektaške i nacionalne vjere, razne političke ideologije, svi zajedno u međusobnom sukobu, nastojeći da jedno drugo obrati. Jasno se može uočiti da vjera razdvaja ljude, stvarajući nesnošljivost; da li je moguće živjeti bez vjere? Čovjek to može ustanoviti tek ako je u stanju proučavati sebe u odnosu prema vjeri. Da li je moguće u ovom svijetu živjeti bez vjere — ne mijenjati ih, niti nadomještati jednu za drugu, već biti potpuno slobodan od SVIH vjera, tako da čovjek susreće život uvijek iznova svake minute? Ovo je, na kraju krajeva, istina: imati sposobnost susretanja svega uvijek iznova, iz trena u tren, bez uvjetujuće reakcije prošlosti, tako da ne postoji kumulativni efekt

koji djeluje poput zapreke između čovjeka i onog što JESTE.

Ako razmotrite vidjet ćete da jedan od razloga želje za prihvaćanjem vjere jeste strah. Ako ne bismo imali vjeru, što bi nam se desilo? Ne bismo li bili veoma uplašeni onim što nam se može desiti: ako ne bismo imali model vjerovanja, temeljen na vjeri — bilo u Boga, komunizam, socijalizam, imperijalizam, ili u neki vid religijske formule, neku dogmu kojom smo uvjetovani — osjećali bismo se krajnje izgubljeni! I nije li to prihvaćanje vjere u stvari prekrivanje tog straha — straha da se bude stvarno ništa, bude prazan? Na kraju krajeva, čaša je upotrebljiva tek kada je prazna, a um koji je ispunjen vjerovanjima, dogmama, tvrdnjama, navodima, stvarno je nekreativan um; on je naprosto ponavljajući um. Da se izbjegne tom strahu — strahu od praznine, strahu od usamljenosti, stagnacije, ne stizanja, ne uspijevanja, ne postizanja, ne bivanja nečim, ne postajanja nečim — sigurno je jedan od razloga zašto prihvaćamo vjeru tako marljivo i lakomo. A da li prihvaćanjem vjere razumijemo sebe same? Suprotno. Vjera, religiozna ili politička, očito prijeći razumijevanje nas samih. Ona djeluje poput paravana kroz koji promatramo sebe. A možemo li sebe gledati bez vjerovanja? Uklonimo li te vjere, mnoštvo vjera koje čovjek posjeduje, ostaje li išta da se gleda? Ako nemamo vjere sa kojima se um poistovjetio, tada je um, bez poistovjećivanja, sposoban gledati se kakav jeste — a to je, sigurno, početak razumijevanja sebe sama.

Ovo pitanje vjera i znanja stvarno je veoma zanimljiv problem. Kako neobičnu ulogu ono igra u našem životu! Kako mnogo vjera imamo! Sigurno da što je čovjek intelektualniji, kulturniji, spiritalniji, ako mogu tako kazati, manje je njegova sposobnost razumijevanja. Barbari imaju bezbrojna praznovjerja, čak i u suvremenom svijetu. Pažljiviji, budniji i oprezniji vjerojatno i manje vjeruju.

To je stoga što vjera vezuje, ona ograđuje, i mi vidimo da je tako u cijelom, ekonomskom i političkom svijetu a također i u tzv. duhovnom svijetu. Vi vjerujete da Bog postoji, a ja, možda, vjerujem da Boga nema; ili vjerujete u potpunu državnu kontrolu svega i svakog pojedinca, a ja vjerujem u privatnu poduzetnost i tome slično; vi vjerujete da postoji samo jedan Spasitelj i da kroz njega možete doseći svoj cilj, a ja ne vjerujem u to. Tako se oboje svojom vjerom afirmiramo. Pa, ipak, oboje govorimo o ljubavi, miru, zajednici čovječanstva, o jednom životu — što ne znači apsolutno ništa, budući je u stvari sama vjera proces ograđivanja. Vi ste brahman a ja nebrahman, vi ste kršćanin a ja musliman, i tako dalje. Vi govorite o bratstvu i ja, također, govorim o istom bratstvu, ljubavi i miru, no u zbilji smo razdvojeni, dijelimo se. Čovjek koji želi mir i stvoriti novi svijet, sretan svijet, sigurno se ne može ograditi niti jednim oblikom vjere. Da li je to jasno? Možda verbalno, no, ako uvidite značaj, vrijednost, kao i istinu o tome, ono će početi djelovati.

Vidimo da tamo gdje postoji proces želje na djelu, mora postojati proces ograđivanja vjerom, budući je očito da vjerujete kako biste bili siguran ekonomski, duhovno a, također, i iznutra. Ne govorim o onim ljudima koji vjeruju iz ekonomskih razloga, jer su oni dovedeni do ovisnosti o svojim zanimanjima i stoga će biti katolici, hindusi — nije važno što — sve dok postoji posao za njih. Također, ne raspravljamo o onima koji prijanjaju vjeri poradi koristi. Možda je s većinom nas isto tako. Poradi koristi vjerujemo u određene stvari. Odbacujući u stranu ove ekonomske razloge, moramo ući dublje u to. Uzmite ljude koji vjeruju čvrsto u nešto, ekonomsko, društveno ili duhovno; proces u pozadini toga je psihološka želja da se bude siguran. A zatim postoji želja za trajanjem. Mi ovdje ne govorimo o tome da li postoji ili ne trajnost, mi govorimo jedino o porivu, stalnom poticaju za vjerova-

njem. Zar ne, da čovjek mira, čovjek koji bi uistinu razumio cijeli proces ljudskog egzistiranja, ne može biti vezan vjerom? On vidi svoju želju na djelu kao sredstvo bivanja sigurnim. Molim vas da ne pređete na drugu stranu i kažete da propovjedam nereligiju. To mi uopće nije namjera. Moja je namjera da, sve dok ne razumijemo proces želje u obliku vjere, budemo svjesni da mora postojati borba, sukob i patnja, a čovjek će biti protiv čovjeka — što se vidi svaki dan. Dakle, ako zamijetim, alko sam svjestan da ovaj proces poprima oblik vjere, što je izraz čežnje za unutarnjom sigurnošću, tada moj problem nije trebam li vjerovati ovo ili ono već da se trebam osloboditi želje za sigurnošću. Može li um biti slobodan od te želje? To je problem — a ne što i koliko vjerovati. Ovo su naprosto izrazi unutrašnje čežnje za sigurnošću psihološki, čežnje za izvjesnošću u pogledu nečega kada je sve tako nesigurno u svijetu.

Može li um, svijest, ličnost biti slobodna od ove želje za sigurnošću? Mi želimo biti sigurni i stoga trebamo pomoć našim posjedima, vlasništvu i našoj obitelji. Mi želimo biti sigurni iznutra a također i duhovno, podižući zidove vjere koji su pokazatelj te čežnje za bivanjem u izvjesnosti. Možete li kao pojedinac biti slobodni od ovog poriva, ove čežnje za sigurnošću, koja se izražava u želji za vjerovanjem u nešto? Ako nismo slobodni od svega toga, mi smo izvor borbe, mi ne doprinosimo miru, u našim srcima nema ljubavi. Vjera uništava, i to se vidi u našem svakodnevnom životu. Mogu li sâm vidjeti alko sam uhvaćen u tom procesu želje, koja se izražava u prijanjanju vjeri. Može li se um osloboditi vjere — ne naći zamjenu za nju već je biti potpuno slobodan? Vi ne možete verbalno odgovoriti sa 'da' ili 'ne', ali možete definitivno dati odgovor ako je vaša namjera da postanete slobodni od vjere. Tada neizbježno dolazite do točke na kojoj tražite sredstvo da se oslobodite poriva za sigurnošću. Očito ne postoji sigurnost iznutra koja će

trajati, kao što volite vjerovati. Volite vjerovati da postoji Bog koji pažljivo motri nad vašim nevažnim tričarijama, govoreći vam koga trebate vidjeti, što trebate činiti i kako to činiti. To je djetinjasto i nezrelo razmišljanje. Vi mislite da Veliki Otac motri svakog od nas. To je puko projiciranje onog što biste sami voljeli. To očito nije istinito. Istina mora biti u potpunosti nešto različito.

Naš se slijedeći problem tiče znanja. Da li je ono nužno za razumijevanje istine? Kada kažem »Ja znam« implikacija je da postoji znanje. Da li je takav um u stanju istražiti i tragati za stvarnošću? Pored toga, što je to što mi znamo, zbog čega smo toliko ponosni? Što mi to u stvari znamo? Znamo informaciju, puni smo informacija i doživljaja temeljenih na našem uvjetovanju, pamćenju i sposobnostima. Kada kažete »Ja znam«, što time mislite? Ili je priznanje da znate prepoznavanje činjenice, određene informacije, ili je doživljaj koji ste imali. Stalno prikupljanje informacije, sticanje određenih vidova znanja, sve tvori tvrdnju »Ja znam«; i vi počnete prevoditi što ste pročitali, u skladu s vašom pozadinom, željom i doživljajem. Vaše je znanje predmet u kome djeluje proces sličan procesu želje. Vjeru nadomještamo znanjem. »Ja znam, ja sam to doživio, to se ne može opovrći, moje iskustvo je to, u njega se u potpunosti pouzdajem«; to su pokazatelji tog znanja. Ali kada zavirite iza toga, proučite ga, pogledate inteligentnije i opreznije, vidjet ćete da je upravo tvrdnja »Ja znam« još jedan zid odvajanja vas i mene. Iza tog se zida kriju tražeći udobnost, sigurnost. Stoga, što je više um opterećen znanjem, to je manje sposoban razumijevati.

Ne znam da li ste ikada razmišljali o ovom problemu sticanja znanja — da li nam znanje konačno pomaže voljeti, biti slobodnim od onih kvaliteta koje proizvode sukob u nama samima i s našim bližnjima; da li znanje ikada oslobađa um

ambicije. Budući je ambicija, na kraju krajeva, jedna od kvaliteta koja uništava odnos, suprotstavlja čovjeka čovjeku. Da bismo živjeli u miru međusobno, sigurno je da ambicija mora u potpunosti dokončati — ne samo politička, ekonomska, društvena ambicija već isto i mnogo profinjena i pogubnija, duhovna ambicija — BITI nešto. Može li um ikada biti slobodan od ovog akumuliranog procesa znanja, ove želje za znanjem?

Veoma je interesantno motriti kako u našem životu to dvoje, znanje i vjera, igraju izuzetno moćnu ulogu. Pogledajte koliko obožavamo one koji posjeduju neizmjereno znanje i obrazovanje! Možete li shvatiti značenje toga? Da biste željeli pronaći nešto novo, doživjeti nešto što nije projekcija vaše ambicije, vaš um mora biti slobodan, mora biti u stanju vidjeti nešto novo. Na žalost, svaki puta kada vidite nešto novo, vi unosite svu informaciju poznatu vam od ranije, cjelokupno vaše znanje i prošlo pamćenje, i očito postajete nesposobni gledati, primiti nešto što je novo i što ne pripada starome. Molim vas da to ne prevedete smjesta u detalje. Ako se ne znam vratiti kući, bit ću izgubljen, ako ne znam kako upravljati mašinom, bit ću od neznatne koristi. To je sasvim drugo. O tome ne raspravljamo ovdje. Mi govorimo o znanju koje se koristi kao sredstvo sigurnosti, psihološkoj i unutarnjoj želji da se bude nešto. Što stičete znanjem? Autoritet znanja težinu znanja, osjećaj važnosti, ozbiljnosti i vitalnosti, i što sve ne? Čovjek koji kaže »Ja znadem«, »Ima«, ili »Nema«, sigurno je prekinuo mišljenje, prekinuo slijeđenje ovog cijelog procesa želje.

Naš je problem dakle, kako ga ja vidim, da smo vezani, pritisnuti vjerom, znanjem; a može li um biti slobodan od jučerašnjeg i od vjera koje su stečene procesom jučerašnjeg? Razumijete li pitanje? Mogu li ja i vi, kao pojedinac, živjeti u ovoj zajednici a ipak biti slobodni od vjerovanja u kojima smo odgojeni? Može li um biti slobodan

od tog cjelokupnog znanja i autoriteta? Mi čitamo razne tekstove, religijske knjige. One su tamo veoma pažljivo opisale što činiti, što ne činiti, kako doseći cilj, što je cilj i što je Bog. Sve vi to znate na pamet i slijedili ste to. To je vaše znanje, ono što ste dosegli, što ste naučili; tim putem slijedite. Očito da ono što slijedite i tražite, to čete i naći. No da li je to stvarnost? Nije li to projekcija vašeg vlastitog znanja? To nije stvarnost. Da li je moguće ostvariti to SADA — ne sutra, već sada — i kazati »Jasna mi je ta istina« i pustiti da ode, tako da vam um ne bude osakaćen tim procesom imaginacije, projekcije?

Da li je um sposoban za slobodu od vjere? Ta je sloboda moguća jedino kada razumijete unutrašnju prirodu uzroka koji vas vežu uz vjeru, ne samo svjesnih već i nesvjesnih motiva podjednako a koji uvjetuju vaše vjerovanje. Na kraju krajeva mi nismo tek površan sklop (entititij) koji djeluje na svjesnom nivou. U stanju smo pronaći dublje svjesne i nesvjesne djelatnosti ako pružimo svom nesvjesnom priliku, budući ono mnogo brže reagira nego svjesno. Dok vaše svjesno tiho misli, sluša i motri, nesvjesno je mnogo djelatnije, mnogo življe i prijemčivije; i ono stoga može imati odgovor. Može li podvrgnut, zastrašen, prisiljen, natjeran na vjerovanje, može li takav um biti slobodan za misao? Može li gledati iznova i ukloniti proces izolacije između vas i drugoga? Nemojte, molim vas, kazati da vjera spaja ljude. To sigurno ne. To je očito. Nikada to nijedna organizirana religija nije učinila. Pogledajte sebe lično u svojoj zemlji. Svi ste vi vjernici, ali da li ste svi zajedno? Da li ste ujedinjeni? Sami znadete da niste. Podijeljeni ste u toliko nevažnih malih partija, kasti, poznate su vam nebrojene podjele. Proces je isti u cijelom svijetu — bilo na Itoku ili Zapadu — kršćani uništavaju kršćane ubijajući jedni druge zbog nevažnih sitnica, odvođeci ljude u logore i tako dalje, sav užas rata. Stoga vjera ne

ujedinjuje ljude. To je veoma jasno. Ako je jasno i istinito, i ako vi to vidite, tada to treba slijediti. No poteškoća je u tome da većina nas ne vidi, budući nismo u stanju suočiti se s unutarnjom nesigurnošću, tim unutarnjim osjećajem bivanja samim. Mi želimo nešto o što bismo se oslonili, bilo to Država, kasta, nacionalizam, bio to Učitelj ili Spasitelj, ili nešto drugo. I kada vidimo pogrešnost svega toga, um je sposoban — može to biti trenutačno, u sekundi — uvidjeti istinu toga; pa makar se i, pošto premaši moći uma, ista spoznaja povukla.

No, vidjeti trenutačno, dovoljno je; ako to možete uvidjeti i u djeliću sekunde, dovoljno je, budući ćete tada vidjeti odvijanje izuzetne stvari. Nesvjesno djeluje, iako uz protivljenje svjesnog. To nije progresivna sekunda, ona je jedina stvar, i imati će vlastite posljedice, čak i usprkos tome što se svjesni um bori protiv toga.

Naše pitanje glasi dakle: »Može li um biti slobodan od znanja i vjere?« Nije li struktura uma vjera i znanje? Vjera i znanje su procesi prepoznavanja, središte uma. Proces je ograđujući, jednako svjestan i nesvjestan. Može li um biti slobodan od sopstvene strukture, može li prestati biti? To je problem. On ima iza sebe, kao što znademo, vjeru, ima želju, poriv za sigurnošću, znanje i akumulaciju snage. Ako pored svoje sile i nadmoći čovjek ne može misliti za sebe, ne može postojati niti mir u svijetu. Vi možete govoriti o miru, organizirati političke partije, vikati sa pročelja kuća, ali ne možete imati mir; budući je u umu osnov koji stvara suprotnost, koji ograđuje i izdvaja. Čovjek mira, čovjek ozbiljnosti ne može sebe izdvojiti a, ipak, govoriti o bratstvu i miru. To je samo igra, politička ili religiozna, osjećaj postizanja i ambicije. Čovjek koji je u tom pogledu uistinu ozbiljan i želi otkriti, mora se suočiti s problemom znanja i vjere; on mora zaći u poza-

dinu toga, da bi otkrio cijeli proces želje pri djelu, želje za sigurnošću i izvjesnošću.

Um koji bi bio u stanju u kojem se novo može zbiti — bilo to istina, Bog, ili što god želite — mora sigurno prestati postizati, sakupljati, on mora ukloniti cjelokupno znanje. Um opterećen znanjem nema nikakovu mogućnost da razumije, to je sigurno, ono što je stvarno i neizmjerljivo.

Za većinu nas, cijeli je naš život zasnovan na naporu, neknoj vrsti htijenja. Mi ne možemo shvatiti djelatnost bez htijenja (volition), bez napora; naš je život zasnovan na tome. Naš društveni, ekonomski i tzv. duhovni život niz je napora, uvijek kulminirajući određenim rezultatima. A mi mislimo da je napor bitan, nužan.

Zašto činimo napor? Nije li to stoga, kažimo jednostavno, da bismo postigli rezultat, postali nešto, dosegli cilj? Ako ne činimo napor, mislimo da ćemo stagnirati. Mi imamo ideju o cilju prema kojem stalno težimo; i ta je težnja postala dio našeg života. Ako se želimo promijeniti, ako želimo dovesti do značajne promjene u nama samima, mi činimo izuzetan napor da odstranimo stare navike, da se odupremo uobičajenim utjecajima okoline i tako dalje. Mi smo, dakle, naviknuti na ove nizove napora kako bismo pronašli ili postigli nešto, da bismo uopće živjeli.

Nije li sav takav napor djelatnost sebe (self)? Nije li napor egocentrična djelatnost? Ako činimo napor iz središta sebe, to mora nužno proizvesti više sukoba, zbrke, bijede. Pa ipak, mi nastavljamo činiti napor za naporom. Veoma malo nas uvidi da egocentrična djelatnost napora ne razjašnjava niti jedan od naših problema. Sasvim suprotno, ona uvećava našu pometnju, bijedu i patnju. Mi to znamo; a ipak nastavljamo, nadajući se da ćemo nekako prodrijeti kroz tu egocentričnu djelatnost napora, djelatnost volje.

Ja mislim da ćemo shvatiti značaj života, ako razumijemo što to znači činiti napor. Dolazi li sreća kroz napor? Jeste li ikada pokušali biti sretni? To je nemoguće, zar ne? Vi se naprezete da budete sretan a sreće nema. Radost ne dolazi kroz potiskivanje, kroz obuzdavanje ili prepuštanje nečem. Vi se možete prepustiti, ali na kraju dolazi gorčina. Vi možete potiskivati ili obuzdavati, no uvijek postoji borba u skrivenom. Stoga sreća ne dolazi kroz napor, niti radost kroz obuzdavanje i potiskivanje; pa ipak je sav naš život niz potiskivanja, niz obuzdavanja, niz žaljenja dostojnih prepuštanja. Također, postoji stalno nadilaženje, stalna borba s našim strastima, našom pohlepom i glupošću. Ne težimo li, dakle, borimo se, činimo napor, nadajući se nalaženju sreće, nekoga što će nam pružiti osjećaj mira, ljubavi? Ipak, dolazi li ljubav ili razumijevanje borbom? Mislim da je veoma važno razumjeti što podrazumijevamo pod naprezanjem, borbom ili naporom.

Ne znači li napor borbu za promjenom što JESTE u što nije, ili što bi htjelo biti ili htjelo postati? To će reći da se stalno naprežemo izbjеći suočenje onog što JESTE ili nastojimo pobjeći od toga, preobraziti ili oblikovati što JESTE. Čovjek koji je uistinu zadovoljan jeste čovjek koji razumije što JESTE, koji tome pridaje ispravno značenje. To je istinsko zadovoljstvo; ono nije zaokupljeno posjedovanjem nekolikog ili mnoštva posjedovanja, već razumijevanjem cjelokupnog značenja što JESTE; a to može jedino biti kada prepoznate što JESTE, kada ste ga svijesni a ne kada ga nastojite oblikovati ili promijeniti.

Tako vidimo da je napor borba ili naprezanje za promjenom onog što JESTE u ono što biste željeli da bude. Ja govorim samo o psihološkom naprezanju, ne naprezanju s fizičkim problemom, poput strojarstva ili nekog otkrića, promjena, koje je često tehničko. Ja govorim samo o onom naprezanju koje je psihološko i koje uvijek nadvladava

tehničko. Vi možete graditi s velikom pažnjom sjajnu zajednicu, koristeći beskrajno znanje dato nam znanostima. Ali sve dotle dok psihološka borba, naprezanje i bitka nisu shvaćeni a psihološke disonance i strujanja nadvladani, struktura je zajednice, koliko god sjajno bila izgrađena, osuđena na propast, kao što se i uvijek iznova dešavalo.

Napor je odvratan od onog što JESTE. Onog trena kada prihvatim što JESTE, prestaje naprezanje. Bilo koji oblik naprezanja ili borbe pokazatelj je odvraćenosti; a odvraćenost, koja je napor, mora postojati sve dotle dok psihološki želim preobraziti ono što JESTE u ono što nije.

Prvo moramo biti toliko slobodni da vidimo kako radost i sreća ne dolaze kroz napor. Postoji li kreativnost kroz napor ili tek njegovim dokidanjem? Kada pišete, slikate ili pjevate? Sigurno kad ne postoji napor, kad ste potpuno otvoreni, kad ste na svim nivoima u potpunoj vezi, potpuno integrirani. Tada postoji radost i vi počinjete pjevati, pisati pjesmu, slikati ili nešto oblikovati. Trenutak stvaranja nije rođen iz naprezanja.

Možda ćemo razumijevanjem pitanja kreativnosti biti u stanju razumjeti što podrazumijevamo pod naporom. Da li je kreativnost ishod napora i da li smo svjesni u tim trenucima kada smo kreativni? Ili je kreativnost osjećaj potpunog samozaborava, onaj osjećaj kada ne postoji nemir, kada je čovjek potpuno nesvjestan kretanja misli, kada postoji tek potpuno, ispunjeno, bogato biće? Da li je takovo stanje posljedica truda, napora, sukoba, naprezanja? Ne znam da li ste ikada zamijetili da, kada nešto činite lakoćom, hitro, ne postoji napor, potpuno je odsustvo naprezanja; ali, budući su naši životi uglavnom serije bitaka, sukoba i naprezanja, mi ne možemo zamisliti život, stanje bića, u kojem je borba potpuno dokinuta.

Da bi razumio stanje bića bez borbe, stanje kreativne egzistencije, čovjek sigurno mora istražiti cijeli problem napora. Pod naporom podrazu-

mijevamo težnju ka ispunjenju nas samih, da postanemo nešto. Ja sam ovo i želim postati ono; ja to nisam i moram to postati. Postajući to, prisutna je borba, sukob, neslaganje, naprezanje. U tom smo naprezanju nužno zaokupljeni ispunjenjem kroz dosizanje cilja; mi tražimo samoispunjenje u objektu, osobi, ideji, a to zahtijeva stalnu borbu, sukob, napor za postajanjem, ispunjenjem. Tako smo uzeli taj napor kao neizbježan; a ja se pitam da li JE neizbježno — to naprezanje da se postane nešto? Zašto ono postoji? Gdje postoji želja za ispunjenjem, u bilo kom stupnju i na bilo kom nivou, mora postojati naprezanje. Ispunjenje je motiv, pokretač u pozadini napora; bilo da je u visokom privrednom rukovodiocu, domaćici ili siromahu, ta se borba za postajanjem, ispunjenjem, nastavlja.

Zašto, dakle, postoji želja za ispunjenjem sebe? Očito, želja za ispunjenjem, postajanjem nečim, izrasta kada postoji svijest o vlastitom ništavilu. Budući sam ništa, nedostatan, prazan, iznutra siromašan, naprežem se da postanem nešto; spolja ili iznutra nastojim da ispunim sebe u osobi, stvari, ideja. Ispuniti to prazno cjelokupanje je proces našeg postojanja. Svjesni da smo prazni, iznutra siromašni, mi težimo, bilo sakupljanju stvari spolja, ili njegovanju unutarnjih bogatstava. Napor postoji tek kada postoji bijeg od te unutarnje praznine kroz djelovanje, kontemplaciju, postizanje, sticanje, moć, itd. To je naša svakodnevnica. Svjestan sam svoje nedostatnosti, unutarnjeg siromaštva i borim se da pobjegnem od toga ili da to ispunim. To bježanje, izbjegavanje ili nastojanje da se prekrije praznina, povlači za sobom borbu naprezanje, napor.

Dakle, alko čovjek ne čini napor da pobjegne, što se dešava? Čovjek živi s tom usamljenošću, tom prazninom; prihvatajući tu prazninu otkrit će da se javlja kreativno stanje koje nema nikakove veze s borbom, naporom. Napor postoji tek toliko

dugo koliko mi nastojimo izbjeći tu unutarnju usamljenost, ispraznost, no kada pogledamo u to, proučimo ga, kada prihvatimo što JESTE bez izbjegavanja vidjet ćemo da dolazi stanje bića u kom se dokida cjelokupna borba. To je stanje bića kreativnost i ono nije plod borbe.

A kada postoji razumijevanje onog što JESTE, koje je ispraznost, unutarnja nedostatnost, kada čovjek živi s tom nedostatnošću i razumije je u cijelosti, javlja se kreativna stvarnost, kreativna inteligencija, koja sama donosi sreću.

Stoga je akcija kakovom je mi znamo, u stvari reakcija, ona je beskrajno postajanje, koje je nije-kanje, izbjegavanje što JESTE; ali kada postoji svijest o ispraznosti bez izbora, bez osude ili opravdanja, tada u tom razumijevanju postoji djelovanje, a to djelovanje je kreativno biće. To ćete shvatiti ako ste svjesni sebe pri djelu. Promatrajte se dok djelujete, ne tek spolja, već uočite, također, kretnje svojih misli i osjećaja. Svjesni tih kretnji, vidjet ćete da je misaoni proces, koji je, također, osjećaj i djelovanje, zasnovan na ideji postajanja. Ideja postajanja izrasta tek kod osjećaja nesigurnosti, a on dolazi kada je čovjek svjestan unutarnje ispraznosti. Ako ste svjesni tog procesa misli i osjećaja, vidjet ćete da se odvija stalna bitka, napor za promjenom, oblikovanjem, dotjerivanjem što JESTE. To je napor za postajanjem, a postajanje je izravno izbjegavanje što JESTE. Kroz samospoznavanje, kroz stalnu svjesnost, naći ćete da sukob, borba, konflikt postajanja, vodi patnji bolu neznanju. Tek svješću o unutarnjoj nedostatnosti i življenjem istog bez izbjegavanja, prihvatajući to u cijelosti, moći ćete otkriti izuzetnu smirenost, onu koja nije sastavljena, prikupljena, već koja dolazi razumijevanjem što JESTE. Tek u tom stanju smirenosti postoji i kreativno biće.

POGLAVLJE VIII PROTUSLOVLJE

Mi vidimo protuslovlje u nama i oko nas; budući smo u protuslovlju, u nama nema mira a time i izvan nas. U nama postoji stalno stanje poricanja i potvrđivanja — što bismo ŽELJELI biti i što jesmo. Stanje protuslovlja stvara sukob i taj sukob ne donosi mir — što je jasna, očita činjenica. To unutarnje protuslovlje ne bi trebalo biti prevedeno u neku vrstu filozofskog dualizma, budući je to veoma lagan bijeg. To jest, kazavši da je protuslovlje stanje dualizma, mislimo da smo ga riješili — što je očito puka konvencija, bijeg s predumišljajem od zbilje.

Što, dakle, smatramo pod sukobom, protuslovljem? Zašto postoji protuslovlje u meni? — to stalno naprezanje da postanem nešto različito od onog što jesam. Ja sam ovo i želim postati ono. To je protuslovlje u nama činjenica, ne metafizički dualizam. Metafizika nema značaja u razumijevanju što JESTE. Mi možemo raspraviti, recimo, dualizam, što on jeste, ako postoji, itd.; no od kakovog je to značaja, ako ne znamo da postoji protuslovlje u nama, suprotne želje, interesi, nastojanja? Želim biti dobar i nisam to u stanju biti. To protuslovlje, ta suprotnost u nama, mora biti shvaćeno budući stvara sukob; a u sukobu, naprezanju, mi ne možemo stvarati pojedinačno. Budimo načisto o stanju u kom se nalazimo. Postoji protuslovlje, dakle, mora postojati naprezanje; a ono je destrukcija, rasipanje. U tom stanju ne možemo proizvesti ništa osim netrpeljivosti, borbe, više gorčine i patnje. Ako smo u stanju shvatiti to u potpunosti i time biti slobodni

od protuslovlja, tada može postojati unutarnji mir, koji će donijeti razumijevanje jedno drugoga.

Problem je ovaj: uvidjevši da je sukob destruktivan, rasipan, zašto postoji u svakom od nas protuslovlje? Da bismo to shvatili, moramo krenuti korak dalje. Zašto postoji osjećaj suprotnih želja? Ne znam da li smo svjesni toga u nama samima — tog protuslovlja, tog osjećaja želje i ne-želje, pamicenja nečega i nastojanja da se to zaboravi da bismo našli nešto novo. Samo to posmatrajte. Veoma je jednostavno i normalno. Nije nešto izuzetno. Činjenica je, postoji protuslovlje. Zašto, dakle, to protuslovlje izrasta?

Što mislimo pod protuslovljem? Ne podrazumijeva li to nepostojano stanje koje je suprotstavljeno drugim nepostojanim stanjem? Ja mislim da imam postojanu želju, ja polažem u sebe trajnu želju a druga želja izrasta, koja protuslovi prvotnoj; to protuslovlje rađa sukobom, koji je rasipanje. To će reći da postoji stalno poricanje jedne želje drugom, jedna težnja nadvladava drugu. Dakle, postoji li takova stvar kao što je postojana želja? Sigurno, želja je CIJELA nepostojana — ne metafizički, već zbiljski. Ja želim posao. To jest, ja tražim određeni posao kao sredstvo sreće; a kada ga dobijem, nezadovoljan sam. Želim postati direktor, tada vlasnik i tako dalje i dalje, ne samo u ovom već u tzv. duhovnom svijetu — učitelj postajući rektor, svećenik postajući biskup, učenik postajući majstor.

To stalno postajanje, uzastopno dostizanje raznih stanja, donosi protuslovlje. Stoga, zašto ne bismo gledali život ne kao jednu postojanu želju već kao niz prolaznih želja, uvijek u suprotnosti jedne s drugom? Otuda um ne bi trebao biti u stanju protuslovlja. Ako posmatram život, ne kao postojanu želju već kao niz nestalnih želja koje se neprestano mijenjaju, tada nema protuslovlja.

Protuslovlje izrasta tek kada um posjeduje fiksiranu točku želje; to jest, kada um ne posmatra

CJELOKUPNU želju kao nestalnu, prolaznu, već zahvaća jednu želju i čini je postojanom — tek tada, kada druga želja izrasta, postoji protuslovlje. No, sve su želje u stalnom kretanju, ne postoji fiksiiranje želje. Nema fiksirane točke u njoj; ali um je utemeljuje, budući sve tretira kao sredstvo dostizanja, dobivanja; i mora postojati protuslovlje, sukob, sve dok čovjek dostiže. Vi želite stići, želite slijediti, naći bezuslovnog Boga ili istinu, koji će biti vaše trajno zadovoljenje. Stoga ne tražite istinu, ne tražite Boga. Vi tražite trajno zadovoljenje, a to zadovoljenje zaogrćete idejom, s poštovanjem zvučnom riječju, recimo Bog, istina; ali u stvarima, svi mi tražimo zadovoljenje, i smještamo to zadovoljenje, tu nadoknadu, na najvišu točku, nazivajući je Bogom, a najdonja je točka piće. Sve dok um traži zadovoljenje, nema velike razlike između Boga i pića. Društveno, piće može biti loše, no unutrašnja želja za zadovoljenjem, dobrotkom, čak je štetnija. Ako uistinu želite naći istinu, morate biti izuzetno pošten, ne tek na verbalnom nivou već u cijelosti; morate biti izuzetno jasan, a to ne možete biti ako niste voljni suočiti se sa činjenicama.

Što, dakle, donosi protuslovlje u svakom od nas? To je, sigurno, želja da se postane nešto. Mi svi želimo postati nešto: uspješan u svijetu i iznutra, postići rezultat. Sve dotle dok mislimo u pojmovima vremena, postignuća, položaja, mora postojati protuslovlje. Na kraju krajeva, um je proizvod vremena. Misao je zasnovana na jučer, na prošlosti; i sve dok misao djeluje unutar polja vremena, razmišljajući pojmovima budućnosti, postajanja, sticanja, postizanja, mora postojati protuslovlje, budući tada nismo u stanju suočiti točno što JESTE. Jedino shvaćajući, razumijevajući, svjestan bez izbora (choicelessly aware) što JESTE, postoji mogućnost slobode od dezintegrirajućeg činioca koji je protuslovlje.

Stoga je bitno razumjeti cjelokupan proces našeg mišljenja, budući upravo tamo nalazimo protu-

slovlje. Misao sama je postala protuslovlje, budući nismo razumjeli cijeli proces nas samih; a to razumijevanje je moguće tek kada smo u cijelosti svjesni našeg mišljenja, ne poput promatrača koji djeluje na svojoj misli, već integralno i bez izbora — što je izuzetno mučno. Tek tada postoji razrješenje tog protuslovlja koje je toliko pogubno, bolno.

Sve dok nastojimo postići psihološki rezultat, sve dok želimo unutarnju sigurnost, mora postojati protuslovlje u našem životu. Ne mislim da je većina nas svjesna ovog protuslovlja; ili, ako i jesmo, mi ne vidimo njegovo pravo značenje. Suprotno, protuslovlje nam daje poticaj za život; sam elemenat trenja pruža nam osjećaj da smo živi. Napor, borba suprotnosti, pruža nam osjećaj vitalnosti. Zbog toga volimo ratove, uživamo bitku frustracija. Sve dok postoji želja za postizanjem rezultata, što je želja za psihološkom sigurnošću, mora postojati protuslovlje; a sa njim ne može biti i miran um. Spokojstvo uma osnovno je za razumijevanje svakolikog značenja života. Misao ne može nikada biti mirna; misao koja je proizvod vremena, ne može nikada pronaći ono što je bezvremeno ili znati ono što je iznad vremena. Sama je priroda našeg mišljenja protuslovlje, budući uvijek mislimo u pojmovima prošlosti ili budućnosti; stoga nismo nikada u potpunosti spremni za spoznaju, u potpunosti svjesni sadašnjosti.

Biti u cijelosti svjestan sadašnjosti izuzetno je težak zadatak, budući je um nesposoban suočiti činjenicu izravno, bez prijevare. Misao je proizvod prošlosti i stoga može misliti jedino u okvirima prošlosti ili budućnosti; ona ne može potpuno biti svjesna činjenice u sadašnjosti. Sve dok misao, koja je proizvod prošlosti, nastoji odstraniti protuslovlje i sve probleme koje ono proizvodi, ona naprosto teži rezultatu, nastojeći postići cilj, a takovo mišljenje samo stvara više protuslovlja a time i sukoba, bijede i zbrke u nama a time i oko nas.

Da bude slobodan od protuslovlja čovjek mora biti svjestan sadašnjosti bez izbora. Kako može postojati izbor kada ste sučeljeni s činjenicom? Razumijevanje je činjenice sigurno u cijelosti nemoguće, sve dotle dok misao, nastoji djelovati nad činjenicom pojmovima postajanja, mijenjanja, preinake. Stoga je samospoznaja početak razumijevanja; bez nje, protuslovlje i sukob će se nastaviti. Da bi se poznavao cijeli proces, cjelokupnost sebe sama, nije potreban nikakav ekspert, nikakav autoritet. Traganje za autoritetom rađa jedino strahom. Nikakav ekspert, niti specijalista, ne mogu nam pokazati kako razumjeti proces sebe. Čovjek to mora proučiti sam za sebe. Vi i ja možemo jedan drugome pomoći govoreći o tome, no nitko to ne može otkriti za nas, nikakav specijalist, niti učitelj, to ne može istražiti za nas. Mi možemo biti svjesni toga tek u svom odnosu — prema stvarima, posjedovanju, ljudima i idejama. U odnosu ćemo otkriti da protuslovlje izrasta kada se djelo približava ideji. Ideja je naprosto kristaliziranje misli kao simbola, a napor da se živi po simbolu dovodi do protuslovlja.

Tako, sve dok postoji obrazac misli, protuslovlje će se nastaviti; da bi se stavila točka na obrazac, a time i na protuslovlje, mora postojati samospoznaja. To razumijevanje sebe nije proces rezerviran za nekolicinu. Sebe treba razumijevati u svakomdanom govoru, načinu na koji mislimo i osjećamo, na koji gledamo drugoga. Ako možemo biti svjesni svake misli, svakog osjećaja, od trena do trena, tada ćemo vidjeti da se odnosom došlo do shvaćanja modusa sebe. Tek tada postoji mogućnost one mirnoće uma upravo u kojoj se konačna stvarnost javlja.

ŠTO JE SOPSTVO?

Da li znamo što mislimo pod sopstvom (self, sebe)? Pod time, ja mislim ideju, pamćenje, zaključak, doživljaj, različite vidove imenih i bezimenih intencija, svjesno nastojanje da se bude ili ne bude, akumulirano pamćenje nesvjesnog, rasnog, grupe, individualnog, klasa i sveg tog skupa, bilo da je projicirano izvana u djelovanju ili projicirano duhovno kao vrlina; težnja za svim time jeste sopstvo (sebe). Tu je uključeno natjecanje, želja da se bude. Cijeli taj proces čini sopstvo; i tek kada smo suočeni s njime, znamo da je to zla stvar. Koristim riječ „za“ namjerno, budući sopstvo razdvaja: ono je samograđujuće; njegove su djelatnosti, koliko god plemenite, u stvari separativne i izolirajuće. Sve mi to znademo. Mi, također, poznamo one izuzetne trenutke kada je sebe odsutno, u kojima nema osjećaja nastojanja, napora, a koji se dešavaju kada postoji ljubav.

Čini mi se da je važno razumjeti kako doživljaj jača sebe. Ako smo ozbiljni, trebali bismo razumjeti ovaj problem doživljaja. Što mislimo dakle pod doživljajem? Mi imamo stalno doživljaj, impresije; i mi prevodimo te impresije i reagiramo ili djelujemo u skladu s njima; proračunati smo, lukavi itd. Postoji stalna međuigra između viđenog objektivno i našeg reagiranja na to i međuigra između svjesnog i pamćenja nesvjesnog.

Shodno mome pamćenju, ja reagiram na sve što vidim, sve što osjetim. U tom se procesu reagiranja na sve što vidim, osjetim, znadem ili vjerujem, dešava doživljaj. Reakcija, odgovor na nešto viđeno, jeste do-

življaj. Kada te vidim, ja reagiram; imenovanje te reakcije jeste doživljaj. Ako je ne imenujemo, ona nije doživljaj. Motrite svoje vlastite odgovore i što se događa u vezi s vama. Ne postoji doživljaj ako u isto vrijeme ne postoji proces imenovanja. Ako te ne prepoznam, kako mogu imati doživljaj sretanja tebe? Zvuči jednostavno i ispravno. Nije li to činjenica? To jest, ako ne reagiram u skladu sa svojim pamćenjem, uvjetovanošću, pretpostavkama, kako mogu znati da sam imao doživljaj?

Zatim postoji projekcija različitih želja. Želim biti zaštićen, imati sigurnost iznutra; ili želim imati majstora, GURUA, učitelja, Boga; i doživljavam ono što sam projicirao; to jest, projicirao sam želju koja je poprimila lik, kojem sam dao ime; na to ja reagiram. To je moja projekcija. To je moje imenovanje. Ta želja koja mi pruža doživljaj čini da kažem: »Ja doživljavam«, »Ja sam susreo Majstora«, ili »Ja nisam susreo Majstora«. Vi znadete cjelokupan proces imenovanja doživljaja. Želja je ono što zovete doživljajem, zar ne?

Kada želim tišinu uma što se zbiva? Što nastaje? Uviđam važnost tihog uma, smirenog uma, zbog raznih razloga; budući su UPANIŠADI tako kazali, religijske su knjige tako kazale, sveci su tako kazali a, također, polkatkad i ja osobno osjećam kako je dobro biti tih, budući je moj um toliko brbljiv povazan. Na trenutke osjećam kako je divno, ugodno imati miran um, tih um. Prisutna je želja za doživljavanjem tišine. Ja želim imati tih um i stoga pitom »Kako ga mogu steći?« Ja znadem što ova ili ona knjiga kaže o meditaciji i različitim vidovima discipline. Tako kroz disciplinu tražim doživljavanje tišine. Sopstvo, „mene“, smjestilo se, dakle, u doživljaju tišine.

Ja želim shvatiti što je istina i to je moja želja, moja čežnja; tada tu nastupa moja projekcija onoga što ja smatram da bi trebalo biti istina, budući sam čitao toliko o tome; čuo sam mnoge ljude da govore a tome; religijske su to knjige opisale. Ja želim sve

to. Što se dešava? Samo htijenje, sama želja je projicirana i ja doživljam buduću prepoznajem to projicirano stanje. Ako ne bih prepoznao to stanje, ja ga ne bih zvao istinom. Ja ga prepoznajem i doživljam ga; a to doživljavanje daje snagu sebi, 'meni'. Tako sebe postaje ukorijenjeno u doživljaju. Tada kažete »Ja znadem«, »Majstor postoji«, »Bog postoji« ili »Bog ne postoji«; kažete da je određeni politički sistem ispravan a svi drugi nisu.

Tako doživljaj uvijek osnažuje 'mene'. Što ste više ukorijenjen u svom doživljaju, to više biva sebe ukorijenjeno. Kao rezultat toga, vi imate određenu snagu karaktera, znanja, vjerovanja, koju izlažete drugim ljudima, buduću znadete da oni nisu toliko pametni kao vi i buduću imate dar pisanja ili govora i lukav ste. Pošto je sebe još uvijek djelatno, to su vaša vjerovanja, vaši Majstori, kaste, ekonomski sistemi, svi procesi izolacije, te stoga donose sukob. Vi morate, ako ste iole ozbiljan u ovome, otopiti to središte u potpunosti a ne opravdavati ga. Zbog toga moramo razumjeti proces doživljaja.

Da li je um u stanju, da li je sebe u stanju ne projicirati, ne željeti, ne doživljavati? Mi vidimo da su sva doživljavanja sebe negacija, destrukcija, a ipak ih zovemo pozitivnim djelovanjem! To zovemo pozitivnim načinom života. Odrješenje tog cjelokupnog procesa za vas je negacija. Da li ste tu u pravu? Možemo li, ti i ja, kao pojedinci, otići do korijena toga i razumjeti procese sebe? Što, dakle, donosi odrješenje tog pitanja o sopstvu? Religijske i druge grupe ponudile su poistovjećivanje! »Poistovjetiti se s obuhvatnijim i sebe iščezava«, to oni kažu. No poistovjećivanje je sigurno još uvijek proces sebe; obuhvatnije je naprosto projekcija 'mene' samoga, koju doživljam i koja stoga osnažuje 'mene'.

Svi različiti vidovi discipline, vjerovanja i znanja sigurno samo osnažuju sebe. Možemo li pronaći elemenat koji će otopiti sebe? Ili je to krivo pitanje? To je ono što u osnovi želimo. Mi želimo pronaći nešto što će otopiti 'mene', nije li tako? Mi

mislimo da postoje različita sredstva, naime, poistovjećivanje, vjerovanje itd.; ali svi su oni na istom nivou; jedan nije superioran drugome, buduću su svi podjednako moćni u osnaženju sebe, 'mene'. Mogu li, dakle, vidjeti 'mene' gdje god da djeluje, i vidjeti njegove destruktivne sile i energiju? Koje god ime da mu dadem to je izolirajuća sila, destruktivna sila i ja želim pronaći način kako da je otopim. Mora da ste se ovo zapitali — »Vidim 'ja' kako djeluje neprestano, donoseći uvijek brigu, strah, frustraciju, očajanje, bijedu, ne samo meni, već svima oko mene. Da li je moguće to sebe otopiti, ne djelomice već u potpunosti?« Možemo li ići do njegova korijena i uništiti ga? To je jedini način istinskog djelovanja, zar ne? Ja ne želim biti djelomično inteligentan već inteligentan integralno. Većina je nas inteligentna u slojevima, vi vjerojatno na ovaj način a ja na onaj. Neki su među vama inteligentni u svom poslovnom radu, drugi opet u svom uredskom radu itd.; ljudi su inteligentni na različite načine; ali mi nismo integralno inteligentni. BITI INTEGRALNO INTELIGENTAN ZNAČI BITI LIŠEN SEBE. Da li je to moguće?

Da li je moguće da sebe bude u potpunosti odsutno sada? Vi znadete da je to moguće. Koji su nužni sastojci, uvjeti? Koji je elemenat koji dovodi do toga? Mogu li ga naći? Kada postavim to pitanje »Mogu li ga naći?«, sigurno da sam uvjeren u mogućnost toga; tako sam, dakle, već stvorio doživljaj u kojem će sebe biti osnaženo. Razumijevanje sebe zahtijeva u velikoj mjeri inteligenciju, u velikoj mjeri budnost, pažljivost, motreći besprekidno, tako da ono ne izmakne. Ja, koji sam veoma ozbiljan, želim otopiti sebe. Kada to kažem, ja znadem da je to moguće. U trenu kada kažem »Ja želim otopiti ovo«, prisutno je još uvijek doživljavanje sebe, i tako je sebe osnaženo. Kako je, dakle, moguće da sebe ne doživljava? Može se vidjeti da stanje kreacije u cijelosti nije doživljaj sebe. Kreacija je tamo gdje je sebe odsutno, buduću kreacija nije intelek-

tualna, nije djelo uma, nije samoprojicirana, ona je nešto iznad sveg doživljavanja. Da li je, dakle, moguće da um bude u cjelosti miran, u stanju neprepoznavanja, ili nedoživljavanja, da bude u stanju u kojem se kreacija može desiti, što znači kada sebe nije tu, kada je odsutno? U tome je problem. Bilo kakvo kretanje uma, pozitivno ili negativno, jeste doživljaj koji, u stvari, osnažuje 'mene'. Da li je um u stanju ne prepoznavati? To se može zbiti tek kada postoji potpuna tišina, ali ne tišina koja je doživljaj sebe i koja stoga osnažuje sebe.

Postoji li entitet odvojen od sebe, koji motri sebe i otapa ga? Postoji li duhovni entitet koji nadomješta sebe i razara ga, koji ga uklanja? Mi mislimo da postoji. Najreligiozniji ljudi vjeruju da postoji takav elemenat. Materijalisti kažu, »Nemoguće je da sebe bude uništeno; ono može jedino biti uvjetovano i ograničeno — politički, ekonomski i društveno; mi ga možemo čvrsto držati unutar određenog modela i možemo ga slomiti; stoga ono može biti oblikovano da vodi visok, moralan život i ne miješa se ni u šta drugo već slijedi društveni model i djeluje tek poput mašine«. To znademo. Postoji druga vrsta ljudi, tzv. religiozni — oni nisu to uistinu, iako ih mi tako nazivamo — koji kažu: »U suštini, postoji takav elemenat. Ako možemo doći u dodir s njime, on će otopiti sebe.«

Postoji li takav elemenat koji otapa sebe? Pogledajte, molim vas, što mi činimo. Mi satjerujemo sebe u ugao. Ako dopustite sebi samome da budete satjeran u ugao, vidjet ćete što će se desiti. Tamo bismo željeli biti elemenat koji je bezvremen, koji ne potiče od sebe, koji će, nadamo se, doći i posredovati te uništiti sebe — a koji zovemo Bogom. Postoji li, dakle, takova stvar koju um može pojmiti? Može a i ne mora biti; no nije u tome stvar. Već, kada um traži bezvremeno duhovno stanje koje će stupiti u dejstvo da bi uništilo sebe, nije li to drugi vid doživljaja koji je osnaženje 'mene'? Kada vjerujete, nije li tō ono što se u stvari zbiva?

Kada vjerujete da postoji istina, Bog, bezvremeno stanje, besmrtnost, nije li to proces osnaženja sebe? Sebe je projiciralo tu stvar za koju osjećate i vjerujete da će doći i uništiti sebe. Tako, projicirajući ovu ideju kontinuiteta duhovnog entiteta u bezvremenom stanju, vi doživljavate; a takav doživljaj jedino osnažuje sebe i, dakle, što ste učinili? Vi niste stvarno uništili sebe već ste mu samo dali drugo ime, drugi kvalitet; sebe je još uvijek prisutno, budući ste ga doživjeli. Tako je naše djelovanje od samog početka pa do kraja uvijek isto, mi jedino vjerujemo da ono napreduje, raste, postaje sve ljepše; ali ako osmotrite iznutra, to se odvija isto djelovanje, isto 'mene' djelujući na različitim nivoima s različitim etiketama, imenima.

Kada vidite cjelokupan proces, lukavost, izuzetnu inventivnost, inteligentnost sebe, kako se pokriva procesom poistovjećivanja, kroz vrlinu, doživljaj, vjerovanje, kroz znanje; kada vidite da se um kreće u krugu, u kavezu koji je sâm stvorio, što se zbiva? Kada ste svjestan toga, u potpunosti ga prepoznali, niste li tada izuzetno miran — ne kroz prinudu, neku nagradu, ili strah? Kada prepoznate da je svaki pokret uma naprosto vid osnaženja sebe, kada to proučite, uvidite isto, kada ste toga u potpunosti svjesni prilikom djelovanja, kada stignete do te točke — ne ideološki, verbalno, ne kroz projicirano doživljavanje, već kada ste zbiljski u tom stanju — tada ćete vidjeti da um, bivajući krajnje miran, ne posjeduje moć stvaranja. Što god um stvori jeste u krugu, unutar polja sebe. Kada je um nekreativan postoji kreacija, koja nije prepoznavajući proces.

Stvarnost, istina, ne može se prepoznati. Da bi se istina javila, vjerovanje, znanje, doživljavanje, težnja vrline — sve to mora iščeznuti. Kreposna osoba koja je svjesna slijeđenja vrline ne može nikada pronaći istinu. Ona može biti veoma decentna; no to nije isto što i čovjek istine, čovjek koji razumije. Za čovjeka istine, istina se ostvarila. Čo-

vjek vrline je pravedan čovjek, a pravedan čovjek ne može nikada razumjeti što je istina budući je za njega vrline pokrivanje sebe, osnaženje sebe, budući on teži za vrlinom. Kada kaže »Moram biti lišen pohlepe«, stanje nepohlepe koje doživljava jedino osnažuje sebe. Zbog toga je tako važno biti siromašan, ne tek u svjetovnim dobrima već, također, u vjerovanju i znanju. Čovjek sa svjetovnim bogatstvima ili čovjek bogat znanjem i vjerovanjem neće nikada znati išta do tame i biti će središte zlobe i bijede. Ali ako ti i ja, kao pojedinci, možemo vidjeti to svekoliko delanje sebe, tada ćemo znati što je ljubav. Uvjeravam vas da je to jedina preobrazba koja vjerojatno može promijeniti svijet. Ljubav ne potiče od sebe. Sebe ne može prepoznati ljubav. Vi kažete »Ja volim«; no tada, u samom tom izricanju, u samom doživljavanju toga, ljubavi nema. Ali, kada poznajete ljubav, sebe je odsutno. Tamo gdje postoji ljubav, ne postoji sebe.

STRAH

Što je strah? Strah može postojati jedino u odnosu na nešto, ne u izolaciji. Kako se mogu bojati smrti, kako se mogu bojati nečega što ne znam? Jedino me poznato može plašiti. Kada kažem da se bojim smrti, da li sam stvarno uplašen nepoznatim, što je smrt, ili sam uplašen gubljenjem onog što mi je poznato? Moj strah nije strah od smrti već od gubljenja povezanosti sa stvarima koje mi pripadaju. Moj je strah uvijek u odnosu prema poznatom, ne prema nepoznatom.

Moje se ispitivanje sada sastoji u tome, da saznamo kako biti slobodan od straha prema poznatom što je strah od gubljenja obitelji, moje reputacije, mog karaktera, mog bankovnog računa, mojih apetita itd. Vi ćete, možda, kazati da strah izrasta iz savjesti; no vaša je savjest formirana vašom uvjetovanošću, te je tako još uvijek rezultat poznatog. Što ja to znadem? Znanje znači imati ideje, mišljenja o stvarima, osjećaj kontinuiteta a u odnosu prema poznatom, i ništa više. Ideje su pamćenje, rezultat doživljaja koji je odgovor na izazov. Uplašen sam poznatim, što znači, bojim se gubljenja ljudi, stvari ili ideja, bojim se otkrivanja onog što jesam, bojim se naći u neprilici, plašim se bola koji može nastati pošto sam izgubio, ili nisam stekao, ili nemam više zadovoljstva.

Postoji strah od bola. Fizički bol je nervna reakcija, no psihološki bol izrasta kada prijanjam uz stvari koje mi pružaju zadovoljstvo, budući se tada bojim bilo kog ili bilo čeg što bi ih moglo odvesti od mene. Psihološke akumulacije spreča-

vaju psihološki bol sve dotle dok su neuznemirene; to jest, ja sam snop akumulacija, doživljaja, koji sprečava bilo koji ozbiljniji vid uznemirenosti — a ja ne želim biti uznemiren. Stoga se bojim bilo koga ko ih uznemirava. Tako moj strah potiče od poznatog; bojim se akumulacija, fizičkih ili psiholoških, koje sam sakupio kao sredstvo zaštite od bola ili sprečavanja patnje. Ali, patnja je u samom procesu akumulacije kako bismo se zaštitili od psihološkog bola. Znanje, također, pomaže u sprečavanju fizičkog bola, i to je razlog mog straha od gubljenja vjerovanja, iako nemam potpuno znanje ili konkretan dokaz realnosti takovih vjerovanja. Ja mogu odbaciti neka od tradicionalnih vjerovanja koja su mi nametnuta, budući mi vlastito iskustvo pruža snagu, povjerenje, razumijevanje; no takova vjerovanja i znanje koje sam stekao su u suštini isto — sredstva zaštite od bola.

Strah postoji sve dotle dok postoji akumulacija poznatog koja stvara strah od gubitka. Soga je strah od nepoznatog uistinu strah od gubljenja akumuliranog poznatog. Akumuliranje sasvim sigurno znači strah, a koji opet znači bol; i onog trena kada kažem »Ne smijem izgubiti« postoji i strah. Premda je moja namjera pri akumuliranju zaštita od bola, bol je inherentan u procesu akumulacije. Same stvari koje imam stvaraju strah, a koji je opet bol.

Sjeme odbrane (defence) rađa napadom (offence). Ja želim fizičku sigurnost; tako stvaram suverenu vladu koja zahtijeva oružane snage, što znači rat koji uništava sigurnost. Gdje god postoji želja za samoodbranom, postoji i strah. Kada uvidim zabludu traženja sigurnosti tada više ne akumuliram. Ako kažete da vi to vidite ali ne možete spriječiti akumuliranje, to je stoga što u stvari ne vidite da je bol inherentan u akumulaciji.

Strah postoji u procesu akumulacije a vjerovanje u nešto je dio akumulativnog procesa. Moj

sin umire, i ja vjerujem u reinkarnaciju, kako bih spriječio još veći bol; ali, u samom procesu vjerovanja, postoji i sumnja. Spolja, akumuliram stvari i donosim rat; iznutra, akumuliram vjerovanja i donosim bol. Sve dotle dok želim biti siguran, imati bankovne račune, zadovoljstva itd., sve dotle dok želim postati nešto, fiziološki ili psihološki, mora postojati i bol. Same stvari koje činim zbog zaštite od bola donose mi strah, bol.

Strah se javlja kada želim biti po određenom obrascu. Živjeti bez straha znači živjeti bez određenog obrasca. Kada tražim određeni način življenja, taj u sebi nosi izvor straha. Moj je problem moja želja za življenjem u određenom okviru. Zar ne mogu slomiti okvir? To mogu učiniti jedino kada vidim istinu da okvir uzrokuje strah a taj strah osnažuje okvir. Ako kažem da moram slomiti okvir budući želim biti slobodan od straha, tada naprosto slijedim drugi obrazac koji će uzrokovati dalji strah. Svako djelo s moje strane, temeljeno na želji za slamanjem okvira stvoriti će jedino drugi obrazac a time i strah. Kako da slomim okvir ne prouzrokujući strah, to jest bez ikog svjesnog ili nesvesnog djelovanja s moje strane, u odnosu na to? To znači da ne smijem djelovati, ne smijem činiti pokret da bih slomio okvir. Što mi se dešava kada ga naprosto gledam ne čineći ništa u vezi s njim? Vidim da je um po sebi okvir, obrazac; on živi po naviknutom obrascu koji je sâm za sebe stvorio. Dakle, um po sebi je strah. Što god on činio, ide u smjeru osnaženja starog obrasca ili produljenju novog. To znači da, što god um činio da bi se oslobodio straha, uzrokuje strah.

Strah nalazi brojna utočišta. Uobičajena je varijanta poistovjećivanje — s domovinom, društvom, idejom. Niste li zamijetili kako reagirate kada ugledate procesiju, vojnu ili religijsku, ili kada je zemlja ugrožena invazijom? Vi se tada poistovjećujete sa domovinom, bićem, ideologijom. U drugim vremenima se poistovjećujete sa svojim djetetom,

svojom ženom, određenim vidom djelovanja ili nedjelovanja. Poistovjećivanje je proces samozaborava. Sve dotle dok sam svjestan 'mene' znam da postoji bol, naprezanje i stalan strah. No ako se mogu poistovjetiti s obuhvatnijim, vrijednijim, ljepotom, životom, istinom, vjerovanjem i znanjem, barem privremeno, postoji i bijeg od 'mene'. Ako govorim o »svojoj zemlji«, zaboravljam sebe trenutno. Ako mogu kazati nešto o Bogu, zaboravljam sebe. Ako se mogu poistovjetiti sa svojom obitelji, grupom, određenom partijom, ideologijom, tada postoji i privremeni bijeg.

Poistovjećivanje je stoga vid bijega od sebe, jednako kao što je to i vrlina. Čovjek koji teži za vrlinom, bježi od sebe i ograničena je uma. To nije um vrline, jer vrlina je nešto čemu se ne može težiti. Što više pokušavate postati krepostan, to više osnažujete sebe, 'mene'. Strah, koji je većini nas uobičajen u raznim vidovima, mora uvijek naći nadomjestak i time mora uvećati naš napor. Što ste više poistovjećeni s nadomjestkom, to je veća snaga prijanjanja uz ono radi čega ste spremni na napor, umiranje, budući je strah pozadi toga.

Znamo li što je strah? Nije li to neprihvatanje što jeste? Moramo razumijeti riječ 'prihvatanje'. Ne koristim tu riječ u smislu napora da se prihvati. Nema ni govora o prihvatanju kada spoznam što JESTE. Kada ne vidim jasno što JESTE, tada dovodim proces prihvatanja. Stoga je strah neprihvatanje što JESTE. Kako mogu ja, kao snop svih tih reakcija, odgovora, pamćenja, nada, depresija i frustracija, kao rezultat pokreta blokirane svijesti, izdići se? Može li um, bez tog blokiranja i prepreke, biti svjestan? Mi znamo kako je, kada nema prepreke, izuzetna radost prisutna. Zar ne znate da, kada je tijelo izuzetno zdravo, postoji određena radost i blagostanje; i zar ne znate da, kada je um potpuno slobodan, bez ijednog bloka, kada centar prepoznavanja, 'mene', nije pri-

sutan, doživljavate određenu radost? Niste li doživjeli to stanje kada je sebe odsutno, a mislim da svi sigurno jesmo?!

Razumijevanje i sloboda od sebe postoji tek onda kada ~~se~~ mogu gledati potpuno i integralno kao cjelinu; a to mogu tek kada razumijem cijeli proces svekolike djelatnosti rođene iz želje, koja je sâm izraz misli — budući misao nije različita od želje — ne opravdavajući je, ne osuđujući i ne potiskujući je; ako to mogu razumjeti, znati ću da li postoji mogućnost nadilaženja ograničenja sebe.

Želio bih da raspravimo o tome što je jednostavnost, i otuda možda stignemo do otkrića senzitivnosti. Mi mislimo izgleda da je jednostavnost naprosto vanjski izraz, povlačenje; nešto malo posjedovati, nositi mantiju, biti beskućnik, skromno se zaodjenuti, imati mali bankovni račun. To sigurno nije jednostavnost. To je naprosto vanjska predstava. Meni se čini da je jednostavnost suštinska; ali ona se može pojaviti tek kada počnemo razumijevati značaj samospoznaje.

Jednostavnost nije tek prilagođenje obrascu. Ona zahtijeva u većoj mjeri inteligentnost a ne tek pristajanje uz određeni obrazac, koliko god spolja vrijedan bio. Većina nas na žalost počinje spoljnom jednostavnošću, u vanjskim stvarima. Razmjerno je lako imati nekoliko stvari i biti zadovoljan s njima; biti zadovoljan s malim i možda dijeliti to s drugima. Ali puki vanjski izraz jednostavnosti u stvarima, posjedovanjima, sigurno ne implicira jednostavnost unutrašnjeg bića. Budući, kao što svijet danas jeste, sve nas više stvari goni, izvana i spolja, život postaje sve složeniji. Da bismo umakli tome, mi se pokušavamo odreći ili odvojiti od stvari — automobila, kuća, organizacija, kina i nebrojenih situacija nametnutih nam spolja. Mislimo da ćemo povlačenjem biti jednostavni. Toliko sveca, toliko učitelja, odreklo se svijeta, no meni se čini da takovo odricanje od strane bilo kog od nas ne rješava problem. Jednostavnost koja je fundamentalna, stvarna, može nastati jedino iznutra; a otuda postoji vanjski izraz. Problem je,

dakle, kako biti jednostavan; budući ta jednostavnost čini čovjeka sve senzitivnijim. Senzitivnan um i srce, važni su, budući je tada čovjek u stanju brzo percipirati i brzo prihvatati.

Čovjek može biti iznutra jednostavan, zacijelo, jedino kroz razumijevanje nebrojenih prepreka, privrženosti i strahova u kojima je držan. No većina nas ŽELE biti držani — ljudima, posjedovanjima, idejama. Mi volimo biti zatvorenici. Iznutra mi JESMO zatvorenici, iako izvana izgledamo veoma jednostavni. Iznutra smo zatvorenici naših želja, potreba, ideala i nebrojenih motivacija. Jednostavnost ne može biti pronađena dok čovjek nije slobodan iznutra. Sloboda mora zato početi iznutra, a ne izvana.

Postoji izuzetna sloboda kada čovjek razumije cijeli proces vjerovanja, zašto im je um privržen. Kada postoji sloboda od vjerovanja, postoji i jednostavnost. Ali ta jednostavnost traži inteligenciju, a da bi to bio, čovjek mora biti svjestan svojih vlastitih zapreka. Da bi bio svjestan, mora biti stalno budan, a ne utemeljen u nekoj kolobečini, nekom modelu misli ili djelovanja. Konačno, ono što je čovjek iznutra ima svoj utjecaj i na vanjsko. Društvo, ili bilo koji vid djelovanja, projekcija je nas samih, i bez preobrazbe iznutra nema puklo zakonodavstvo neko značenje u svijetu oko nas; ono može uroditi određenim reformama i prilagodabama, ali to što je čovjek iznutra uvijek nadvladava vanjsko. Ko je iznutra pohlepan i ambiciozan, slijedeći određene ideale, taj unutrašnji kompleks u konačnom ishodu obara, prevladava vanjsku zajednicu, ma koliko god pažljivo ona planirana.

Stoga mora čovjek početi iznutra — ali ne isključivo, ne odbacujući vanjsko. Do unutrašnjeg vi zacijelo dolazite kroz razumijevanje vanjskog, kroz otkrivanje kako sukob, naprezanje i bol egzistiraju spolja; što više čovjek istražuje, naravno da dolazi do psiholoških stanja koja proizvode vanjske sukobe i bijede. Vanjski izraz je jedino pokazatelj na-

šeg unutarnjeg stanja, ali da bi razumio unutarnje stanje mora čovjek pristupiti kroz vanjsko. Većina nas to čini. Razumijevanjem unutarnjeg — ne isključivo ili odbacujući vanjsko, već njegovim razumijevanjem i dopirući na taj način do unutarnjeg — pronaj ćemo da, kako nastavljamo istraživati unutarnje kompleksnosti našeg bića, postajemo sve više senzitivni i slobodni. Upravo je ta unutarnja jednostavnost toliko važna, budući ona kreira senzitivnost. Um koji nije senzitivan, budan i svjestan, nema sposobnost prijemčivosti, kreativnog djelovanja. Suglasnost kao sredstvo dolazanja do jednostavnosti otupljuje um, čini ga neosjetljivim. Bilo koji oblik autoritarne prisile nametnute vladom, sobom samim, idealom postizanja, itd. — bilo koji oblik suglasnosti mora stremiti ka neosjetljivosti i nemoći za unutrašnju jednostavnost. Izvana se možete prilagoditi i pružati sliku jednostavnosti, kao što tako mnogo religioznih ljudi čini. Oni vježbaju razne discipline, pridružuju se raznim organizacijama, meditiraju na poseban način itd. — što sve pruža privid jednostavnosti, ali takova prilagodba njoj ne stremi. Prisila bilo koje vrste ne može nikada voditi jednostavnosti. Suprotno, što više potiskujete, nadomještate, sublimirate, manja je jednostavnost, ali što više razumijevate proces sublimacije, potiskivanja i nadomještanja, veća je mogućnost jednostavnosti.

Naši su problemi — društveni, okoline, politički, religijski — toliko složeni da ih možemo jedino jednostavnošću riješiti, a ne izuzetnim obrazovanjem ili pameću. Jednostavna osoba vidi mnogo direktnije, ima direktnije iskustvo nego složena osoba. Naši su umovi toliko pretrpani beskrajnim znanjem činjenica i onog što su drugi kazali, da smo postali nesposobni za jednostavnost i direktno iskustvo nas samih. Ti problemi zahtijevaju nov pristup, a tako im se može pristupiti jedino kada smo jednostavni, uistinu jednostavni iznutra. Ta jednostavnost dolazi jedino kroz samospoznaju, ra-

zumjevanje nas samih; kroz načine našeg mišljenja i osjećaja; pokrete naših misli; naše reakcije; kako se prilagođujemo, kroz strah, javnom mnjenju, što su drugi kazali, Buddho, Krist, veliki sveci — što sve ukazuje na našu prirodu da se prilagođavamo, budemo sigurni, bezbjedni. Kada čovjek traži zaštitu, zacijelo je u strahu i jednostavnost ne postoji.

Ako nije jednostavan, čovjek ne može biti senzitiv — za drveće, ptice, plamene, vjetar, za sve ono što se dešava oko nas u svijetu; ako nije jednostavan, ne može biti senzitiv za unutrašnju intimnost stvari. Većina nas živi toliko površno, na gornjim slojevima naše svijesti; tamo pokušavamo biti zamišljeni ili inteligentni, što je sinonimno s religijskim; tamo pokušavamo načiniti naše umove jednostavnima, kroz prisilu i disciplinu. Ali to nije jednostavnost. Kada prisiljavamo površinski um da bude jednostavan, takova ga prinuda samo otežava i ne čini ga gipkim, jasnim i brzim. Biti jednostavan u cijelom, potpunom procesu naše svijesti izuzetno je naporno; budući tu ne smije biti unutarnje rezerviranosti, mora postojati gorljivost da se otkrije, prouči proces našeg bića, što znači biti budan za svaki nagovještaj, svaki mig; biti svjestan naših strahova i nada, istražiti ih i biti slobodan od njih sve više i više. Tek tada, kada su um i srce uistinu jednostavni, a ne okamenjeni, u stanju smo riješiti mnoge probleme s kojima se sukobljavamo.

Znanje neće riješiti naše probleme. Vi možete znati, na primjer, da postoji reinkarnacija, da postoji kontinuitet nakon smrti. Vi MOŽETE znati, ne kažem da znadete; ili možete biti uvjereni u to. Ali to ne rješava problem. Smrt ne možete staviti ad acta vašom teorijom, informacijom ili ubjedenjem. Ona je mnogo misterioznija, mnogo dublja i kreativnija od toga.

Čovjek mora imati sposobnost da sve te stvari istraži uvijek iznova; budući se jedino DIREKTNIM ISKUSTVOM naši problemi rješavaju, a za

takovo iskustvo mora postojati jednostavnost, koja je opet uvjetovana senzitivnošću. Um je otupljen težinom znanja. Otupljen je prošlošću i budućnošću. Moćne utjecaje i pritiske koje nam okolina stalno nameće, susresti može jedino um koji je u stanju prilagoditi se sadašnjosti, trajno, iz trena u tren.

Tako, religiozan čovjek uistinu nije onaj koji navuče mantiju ili samo bedra zaogrme, živi na jednom obroku dnevno ili preuzme nebrojene zavjete da bude ovo a ne ono, već onaj koji je iznutra jednostavan, koji ne **POSTAJE** ništa. Budući nema straha i kretanja prema nečemu, takav je um u stanju izuzetne prijemčivosti; stoga je sposoban da primi milost, Boga, istinu ili što god želite. Ali um koji **SLIJEDI** stvarnost nije jednostavan. Također, to nije onaj koji nastoji, traži, tapka i koji je uzbuđen. Um koji se pokorava bilo kom obrascu ili autoritetu, iznutra ili izvana, ne može biti senzitivan. I tek kada je uistinu senzitivan, budan, svjestan svih svojih dešavanja, reagiranja i misli, kada više ne postaje, ne oblikuje se više da **BUDE** nešto — tek je tada u stanju primiti istinu. I jedino tada može postojati sreća, jer ona nije kraj — ona je rezultat stvarnosti. I kada su um i srce postali jednostavni a time i senzitivni — niti jednim oblikom prisile, direktive ili nametanja — tada ćemo vidjeti da se sa našim problemima može veoma jednostavno izići na kraj. Kako god da su složeni naši problemi, biti ćemo u stanju prići im svježije i vidjeti ih različito. To se traži u sadašnje vrijeme: ljudi koji su u stanju susresti tu vanjsku zbrku, metež, antagonizam uvijek iznova, kreativno, jednostavno — ne teorijama niti formulama, bilo lijevih ili desnih. Vi **NE MOŽETE** susresti iznova ako niste jednostavni.

Problem može biti riješen jedino kroz takav pristup. Ne možemo pristupiti iznova ako mislimo u okvirima određenih modela misli, religiozne, političke ili neke druge. Tako moramo od svega toga

biti slobodni, da bismo bili jednostavni. Zbog toga je toliko važno biti svjestan, imati sposobnost razumijevanja procesa našeg vlastitog mišljenja, poznavati sebe u cijelosti; otuda se javlja jednostavnost, poniznost koja nije vrlina ili praksa. Stečena poniznost prestaje biti poniznost. Um koji sebe čini skromnim nije to više. Tek kada ima poniznost, a ne kada je njeguje, čovjek je u stanju susresti životne stvari koje su toliko opterećujuće, budući tada nije on važan, ne gleda kroz svoje vlastite pritiske i osjećaj važnosti; čovjek gleda u problem sám po sebi i tada ga je u stanju riješiti.

Poznavati sebe znači poznavati naš odnos sa svijetom — ne samo svijetom ideja i ljudi, već i prirodom, stvarima koje posjedujemo. To je naš život — život kao odnos prema svemu. Zahtijeva li razumijevanje tog odnosa specijalizaciju? Očito ne. Što zahtijeva jeste svijest za sretanje života kao cjeline. Kako biti svjestan? To je naš problem. Kako da čovjek ima takovo (spo)znanje — ako mogu upotrijebiti tu riječ a da joj značenje ne bude specijalizacija? Kako da čovjek bude u stanju susresti život kao cjelinu? — što znači ne samo ličan odnos s vašim bližnjim već, također, i sa prirodom, stvarima koje posjedujete, idejama, i stvarima koje um proizvodi, poput iluzije, želje itd. Kako da čovjek bude svjestan tog cijelog procesa odnosa? Sigurno je to naš život. Nema života bez odnosa; a razumijevanje tog odnosa ne znači izolaciju. Suprotno, on zahtijeva puno prepoznavanje ili svijest o cjelokupnom procesu odnosa.

Kako da čovjek bude svjestan? Kako smo svjesni idega? Kako ste svjesni svog odnosa sa osobom? Kako ste svjesni drveća, ptičijeg pjeva? Kako ste svjesni svojih reakcija dok čitate novine? Da li smo svjesni površnih reakcija uma, jednako kao i unutarnjih reakcija? Kako smo idega svjesni? Prvo smo svjesni reakcije na podražaj (stimulus), što je očito; vidim drveće i postoji reakcija, zatim, osjet, dodir identifikacija i želja. To je uobičajeni postupak. Mi možemo proučiti što se uistinu zbiva a da ne pročitamo nijednu knjigu.

Tako kroz identifikaciju imate zadovoljstvo i bol. A naš 'kapacitet' je to bavljenje zadovoljstvom i izbjegavanje bola, nije li? Ako vas nešto interesira, ako vam pruža zadovoljstvo, postoji 'kapacitet' neposredno; postoji svijest o tome neposredno; a ako je bolno, 'kapacitet' je razvijen da to izbjegne. Sve dotle dok gledamo na 'kapacitet' našeg razumijevanja, mislim da ćemo promašiti; budući razumijevanje nas samih ne zavisi o 'kapacitetu'. Nije tehnika ono što razvijate, njeđujete i uvećavate s vremenom, konstantnim izoštravanjem. Svakako da to znanje o sebi može biti testirano kroz djelovanje odnosa; može se testirati načinom kojim govorimo, načinom ponašanja. Promatrajte se bez identifikacije, usporedbe, osuđivanja; samo promatrajte i vidjet ćete odvijanje izuzetne stvari. Ne samo da dokončavate djelatnost koja je nesvjesna — budući je većina naših djelatnosti nesvjesna — ne samo da je privodite kraju, već ste, što više, svjesni motiva tog djela, bez ispitivanja i rovanja po njemu.

Kada ste svjesni, uočavate cijeli proces svog mišljenja i djelovanja; no to se može desiti tek odsustvom osuđivanja. Kada nešto osuđujem, ne razumijem to, i to je jedan način izbjegavanja bilo koje vrste razumijevanja. Mislim da to većina nas čini namjerno; osuđujemo izravno i mislimo da smo razumjeli. Ako ne osuđujemo već cijenimo, svjesni smo toga, tada sadržaj značaj tog djelovanja počinje da se otkriva. Eksperimentirajte s time i vidjet ćete sami za sebe. Budite samo svjesni — bez osjećaja opravdanja — što se može zapravo činiti negativnim ali to nije. Suprotno, ono ima kvalitet pasivnosti koja je direktno djelovanje; i vi ćete to otkriti ako s time eksperimentirate.

Na kraju krajeva, ako želite razumjeti nešto, morate biti u pasivnom raspoloženju. Ne možete nastaviti misliti o tome, spekulirajući o istom ili ga ispitujući. Morate biti dovoljno senzitivni da biste primili njegov sadržaj. To je poput osjetljive fo-

tografske ploče. Ako vas želim razumjeti, moram biti pasivno svjestan; tada mi počinjete pričati cijelu svoju priču. To sigurno nije pitanje sposobnosti ili specijalizacije. U tom procesu počinjemo razumijevati sebe — ne samo površne slojeve naše svijesti, već dublje, što je mnogo važnije; budući su TAMO svi naši motivi ili intencije, naše skrivene, zbrkane potrebe, tjeskobe, strahovi i apetiti. Spolja ih možemo sve držati pod nadzorom ali iznutra oni ključaju. Dok oni nisu u potpunosti spoznati sviješću, očito ne može postojati sloboda, sreća, niti inteligencija.

Da li je inteligencija stvar specijalizacije? — inteligencija kao sveukupno (spo)znanje našeg procesa. I treba li je njegovati bilo kojom specijalizacijom? Budući se to dešava, zar ne? Svećenik, doktor, inženjer, industrijalac, poslovan čovjek, profesor — mi posjedujemo mentalitet svih tih specijalizacija.

Da bismo ostvarili najviši oblik inteligencija — koji je istina, Bog, koji se ne može opisati — da bismo to ostvarili, mi mislimo da moramo postati specijalisti. Studiramo, tapkamo, istražujemo; i sa mentalitetom specijaliste ili tražeći specijalistu, proučavamo se da bismo razvili kapacitet koji će nam pomoći razmrsiti naše sukobe i bijede.

Naš je problem, ako smo iole svijesni, može li netko drugi riješiti sukobe, bijede i patnje naše svakodnevice; a ako ne može, kako izići s njima na kraj? Da bi se problem razumio, očito je potrebna određena inteligencija, a ona ne može potjecati iz ili njegovati se kroz specijalizaciju. Ona nastaje jedino kada smo pasivno svjesni cijelog procesa naše svijesti, što znači biti svjesni sebe bez izbora, ne odabirući što je pravo ili krivo. Kada ste pasivno svjesni, vidjet ćete da iz te pasivnosti — koja nije lijenost a niti san, već ekstremna budnost — problem ima sasvim drukčije značenje; što znači da više nema poistovjećivanja s problemom a time nema ni prosuđivanja te otuda počinje prob-

lem otkrivati svoju nutrinu. Ako ste to u stanju činiti konstantno, kontinuirano, tada se svaki problem može riješiti iz temelja, ne površno. To je poteškoća, budući je većina nas nesposobna biti pasivno svjesna, pustiti da problem priča svoju priču, bez naše interpretacije. Mi ne znamo gledati problem nepristrano. Mi to, na žalost, nismo u stanju, jer želimo rezultat iz problema, želimo odgovor, gledamo prema kraju; ili pokušavamo prevesti problem prema našem zadovoljstvu ili boli; ili već imamo odgovor kako se baviti problemom i zato mu, premda je on uvijek nov, pristupamo prema starom modelu. Izazov je uvijek nov, ali naš je odgovor uvijek star; naš je problem susresti izazov prikladno, to jest u potpunosti. Problem je uvijek problem odnosa — prema stvarima, ljudima ili idejama; ne postoji drugi problem; a da bi susreo problem odnosa ili stalno mijenjajuće zahtjeve — da bi ga susreo prikladno — čovjek mora biti svjestan pasivno. Ta pasivnost nije pitanje odluke, htijenja, discipline; biti svjestan da NISMO pasivni, početak je. Biti svjestan da želimo određeni odgovor na određeni problem — to je sigurno početak: poznavati sebe u odnosu na problem i kako se njime baviti. Tada će, pošto počnemo poznavati sebe u odnosu na problem — kako odgovaramo, što su naše raznovrsne predrasude, zahtjevi, težnje, u susretanju tog problema — ovo znanje otkriti proces našeg mišljenja, naše vlastite unutarnje prirode; a u tome je sadržano oslobođenje.

Što je važno, naravno, jeste biti svjestan bez izbora, budući izbor donosi sukob. Odabirač je zbrkan, stoga odabire; ako nije zbrkan, ne postoji niti izbor. Jedino zbrkana osoba odabire što hoće ili neće činiti. Jasan i jednostavan čovjek ne odabire; što jeste, jeste. Djelo zasnovano na ideji očito je djelo izbora i takovo djelo nije oslobađajuće; suprotno, ono jedino stvara dalji otpor, dalji sukob, shodno tom uvjetovanom mišljenju.

Stoga je važna stvar, biti svjestan iz trena u tren bez akumuliranja iskustva koje svijest donosi; budući ste u trenu akumuliranja svjesni jedino prema toj akumulaciji, prema tom modelu, prema tom iskustvu. To jest, vaša je svijest uvjetovana vašom akumulacijom te stoga nema više promatranja već naprosto prevođenje. Gdje postoji prevođenje, postoji izbor, a izbor stvara sukob; u sukobu nema razumijevanja.

Život je stvar odnosa, i da bismo razumjeli taj odnos, koji nije statičan, mora postojati svjesnost koja je gipka, svjesnost koja je budno pasivna, ne agresivno aktivna. Kao što sam rekao, ova pasivna svijest ne dolazi kroz bilo koji vid discipline ili vježbe. Treba biti jedino svjestan, iz trena u tren, našeg mišljenja i osjećanja, ne samo dok smo budni; jer ćemo vidjeti, što dublje uranjamo, da počinjemo sanjati, počinjemo odbacivati sve vrste simbola koje prevodimo kao snove. Tako otvaramo vrata u skriveno, koje postaje poznato; ali da bismo pronašli nepoznato, mi moramo proći iza vrata — naravno, to je naša poteškoća. Stvarnost nije stvar spoznatljiva umom, budući je um posljedica poznatog, prošlosti; stoga um mora spoznavati sebe i svoje djelovanje, svoju istinu, i tek tada može nepoznato BITI.

Za većinu nas, želja je u cijelosti problem: želja za posjedom, položajem, moći, udobnošću, besmrtnošću, trajanjem, želja da budemo voljeni, da imamo nešto trajno, zadovoljavajuće, dugovječno, nešto što je izvan vremena. Dakle, što JE želja? Što je ta stvar koja nas požuruje, pokreće? Ja ne savjetujem da trebamo biti zadovoljni s onim što imamo ili što jesmo, što je naprosto suprotno onome što želimo. Mi pokušavamo vidjeti što je želja, i ako možemo ući u nju pokusno, oklijevajući, mislim da ćemo dovesti do preobrazbe koja nije naprosto nadomještanje jednog objekta želje drugim. To inače mislimo pod 'promjenom', zar ne? Nezadovoljni jednim objektom želje, nalazimo nadomještanje za isti. Mi se neprestano krećemo od jednog objekta želje ka drugom koji smatramo višim, plemenitijim, profinjenijim; no, koliko god istančana, želja je još uvijek želja i u tom njenom kretanju postoji beskrajna borba, sukob suprotnosti.

Nije li stoga važno naći što je ona i može li biti preobražena? Što je želja? Nije li simbol i njegov osjet? Želja je osjet (sensation) s objektom svog postignuća. Postoji li želja bez simbola i njegovog osjeta? Očito ne. Simbol može biti slika, osoba, riječ, ime, privid, ideja koja mi pruža osjet, zbog koje osjećam da želim ili ne želim; ako je osjet ugodan, želim postići, posjedovati, pripiti se uz njegov simbol i trajati u tom zadovoljstvu. S vremena na vrijeme, već prema svojim sklonostima i intenzitetima, mijenjam sliku, privid, objekt. Jednim sam oblikom zadovoljstva zasićen, iscrpljen,

zamoren, te tražim novi osjet, novu ideju, novi simbol. Odbacujem stari osjet i uzimam novi, s novim riječima, novim značenjima, novim iskustvima. Odbijam stari i popuštam novome kog smatram višim, plemenitijim, zadovoljavajućijim. Tako u želji postoji otpor i popustljivost, što uključuje iskušenje; i naravno da u popuštanju određenom simbolu želje postoji uvijek strah od frustracije.

Razmotrim li cijeli proces želje u sebi, vidim da uvijek postoji objekt prema kome je moj um usmjeren radi daljeg osjeta, i da je u tom procesu uključen otpor, iskušenje i disciplina. Postoji percepcija, osjet, dodir i želja, a um postaje mehanički instrument tog procesa u kojem su simboli, riječi, objekti, središte oko kog su sve želje, sve težnje, ambicije izgrađeni; to središte je „mene“. Mogu li otopiti to središte želje — ne jedne određene želje, jednog određenog apetita ili čežnje, već cijele strukture želje, težnje, nadanja, u kojoj je uvijek strah od frustracije? Što sam više frustriran, to više osnažujem „mene“. Sve dok postoji nadanje, težnja, postoji i pozadina straha, koja opet osnažuje to središte. A revolucija je moguća jedino u tom središtu, ne na površini što je naprosto proces smetnje, površna promjena koja vodi pogrešnoj djelatnosti.

Kad sam svjestan cijele ove strukture želje, vidim kako je moj um postao mrtvo središte, mehanički proces pamćenja. Umorivši se od jedne želje, automatski želim ispuniti se drugom. Moj um uvijek doživljava pojmovima osjeta, on je instrument osjeta. Kada mi dosadi određeni osjet, tražim novi, koji može biti ono što zovem realizacijom Boga; no to je još uvijek osjet. Dosta mi je ovog svijeta i njegove muke pa želim mir, vječni mir; onda meditiram, obuzdavam, oblikujem svoj um kako bih iskusio taj mir. Doživljavanje tog mira još je uvijek osjet. Tako je moj um (mind, duh) mehanički instrument osjeta, pamćenja, mrtvo središte iz kojeg djelujem, mislim. Objekti koje slije-

dim projekcije su uma, poput simbola iz kojih izvlači osjete. Riječ „Bog“, riječ „ljubav“, „komunizam“, „demokracija“, „nacionalizam“ — sve su to simboli koji pružaju osjet umu i zbog toga on prijanja uz njih. Kao što i vi i ja znademo, svaki osjet dolazi do kraja, te tako idemo od jednog osjeta do drugog a svaki osjet pojačava naviku traženja novog. Tako um postaje naprosto instrument osjeta i pamćenja i mi smo u tom procesu uhvaćeni. Sve dok traži dalje iskustvo, um može misliti jedino pojmovima osjeta a bilo koje iskustvo koje bi moglo biti spontano, kreativno, vitalno, izuzetno novo, on neposredno reducira na osjet i slijedi taj osjet, koji postaje tada pamćenje. Iskustvo je stoga mrtvo a um postaje naprosto presušujuća kaljuga prošlosti.

Ako smo prodrli u tome sasvim duboko, bliski smo s ovim procesom; a izgleda da nismo u stanju nadići ga. Mi ŽELIMO nadići, budući smo umorni od ove beskrajne rutine, tog mehaničkog slijeđenja osjeta; tako um projicira ideju istine, Boga; on sanja o vitalnoj promjeni i igranju glavne uloge u toj promjeni, i tako bez prekida. Otuda se nikada ne javlja kreativno stanje. Ja u sebi vidim odvijanje ovog procesa želje, koji je mehanički, ponavljajući, koji um drži u procesu rutine i stvara od njega mrtvo središte prošlosti u kojem nema kreativne spontanosti. Postoje, također, iznenadni trenuci kreacije, one koja ne potiče iz uma, ne potiče iz pamćenja, koja nije osjet ili želja.

Naš je problem stoga, razumjeti želju, ne koliko bi daleko trebala ići ili gdje bi trebala stići kraju, već razumjeti cijeli proces želje, čežnje, žudnje, goruće apetite. Većina nas misli da posjedovati veoma malo stvari ukazuje na slobodu od želje — i kako samo obožavamo one koji imaju tek nešto malo stvari! Zaogrnuti plašt, mantija, simboliziraju našu želju da budemo slobodni od želje; no to je opet veoma površna reakcija. Zašto početi na površnom nivou odbacujući vanjska posjedovanja, kada vam je um osakaćen nebrojenim htijenjima,

nebrojenim željama, vjerovanjima, naprežanjima? Sasvim sigurno da se TU mora revolucija odviti, a ne u tome koliko posjeduješ, koju odjeću nosiš ili koliko obroka jedeš. Ali mi smo impresionirani tim stvarima budući smo u duhu veoma površni.

Vaš i moj problem je, da vidimo može li um uopće biti slobodan od želje, osjeta. Kreacija sigurno nema ništa sa osjetom; stvarnost, Bog, ili što god hoćete, nije stanje koje se može doživjeti poput osjeta. Kada imate doživljaj, što se dešava? On vam je pružio određeni osjet, osjećaj oduševljenja ili depresije. Vi naravno pokušavate izbjeći, ukloniti stanje depresije, ali ako je u pitanju radost, osjećaj oduševljenja, vi ga slijedite. Vaš je doživljaj proizveo ugodan osjet i vi želite još; a to „još“ osnažuje mrtvo središte uma koji je stalna čežnja za daljnjim doživljajem. Otuda um ne može doživjeti ništa novo, NESPOSOBAN je za doživljavanje nečeg novog, budući je njegov pristup uvijek kroz pamćenje, kroz prepoznavanje; a to što je prepoznato kroz pamćenje nije istina, kreacija, stvarnost. Takav um ne može doživjeti stvarnost; on može jedino doživjeti osjet, a kreacija nije osjet, ona je nešto što je vječno novo iz trenu u tren.

Sada shvaćam stanje sopstvenog uma; vidim da je instrument osjeta i želje, ili zapravo, da JESTE osjet i želja i da je mehanički uhvaćen rutinom. Takav je um nesposoban da ikada primi ili osjeti iz novoga, budući novo očito mora biti nešto onkraj osjeta, koji je uvijek staro. Tako ovaj mehanički proces sa svojim osjetima mora dokončati. Sve veće htijenje, slijeđenje simbola, riječi, privida, sa njihovim osjetom — sve to mora dokončati. Tek tada je um u stanju biti u toj kreativnosti u kojoj se novo može uvijek desiti. Ako ćete razumjeti a da niste hipnotiziran riječima, navikama, idejama, i shvatiti kako je važno imati novo koje će stalno nasrtati na um, tada ćete, možda, razumjeti proces želje, rutinu, dosadu, stalnu čežnju za doživljajem. Mislim da ćete tada početi uvidati da želja ima

veoma malo značenja u životu onog čovjeka koji stvarno traži. Istina je da postoje određene fizičke potrebe: hrana, odjeća, sklonište i tome slično. Ali one ne postaju nikada psihološki apetiti, stvari na kojima um izgrađuje sebe kao središte želje. Izvan fizičkih potreba, BILO KOJI oblik želje — za veličinom, istinom, vrlinom — postaje psihološki proces kojim um gradi ideju „mene“ i osnažuje sebe kao središte.

Kada uvidite ovaj proces, kada ste ga uistinu svjesni bez otpora, bez osjećaja iskušenja, bez opravdavanja ili osuđivanja, otkrit ćete da je um u stanju primiti novo i da novo nije nikada osjet; stoga ne može nikada biti prepoznato, iznova doživljeno. To je stanje bića u kojem kreativnost dolazi bez poziva, bez pamćenja; a to je stvarnost.

Život je doživljaj, doživljaj u odnosu. Čovjek ne može živjeti u izolaciji; tako je život odnos a odnos je djelovanje. I kako može čovjek imati taj kapacitet razumijevanja odnosa koji je život? Ne znači li odnos ne samo povezanost s ljudima već bliskost sa stvarima i idejama? Život je odnos, koji je izražen kroz dodir sa stvarima, ljudima i idejama. Razumijevanjem odnosa imat ćemo sposobnost susretanja života u potpunosti, adekvatno. Naš problem dakle nije kapacitet — budući kapacitet nije neovisan o odnosu — već zapravo razumijevanje odnosa, koje će prirodno proizvesti sposobnost brze prilagodljivosti, brze gipkosti, brzog odgovora.

Odnos je, sigurno, ogledalo u kojem otkrivajte sebe. Bez odnosa vi ne postojite; biti znači odnositi se; odnositi se predstavlja egzistenciju. Vi egzistirate jedino odnosom, inače ne egzistirate, egzistencija nema značenja. Egzistencija vam ne pripada zato što MISLITE da ste. Vi egzistirate zato što ste u odnosu a pomanjkanje razumijevanja odnosa uzrokuje sulcob.

Razumijevanje odnosa, dakle, ne postoji, budući koristimo odnos tek kao sredstvo produljenja postignuća, produljenja preobrazbe, produljenja postojanja. Ali odnos je sredstvo samootkrivanja, budući odnos znači BITI; on je egzistencija. Bez odnosa, ja nisam. Da bih razumio sebe, moram razumjeti odnos. Odnos je ogledalo u kojem se mogu vidjeti. To ogledalo može biti ili iskrivljeno, ili može biti 'kao što jeste', reflektirajući ono što JESTE. No, većina nas vidi u odnosu, u tom ogledalu,

stvari koje bismo RADIJE vidjeli; mi ne vidimo što JESTE. Radije bismo idealizirali, pobjegli, radije bismo živjeli u budućnosti nego razumjeli taj odnos u neposrednoj sadašnjosti.

Ako, dakle, ispitamo naš život, naš odnos prema drugome, vidjet ćemo da je proces izolacije. Mi se uistinu ne zanimamo za druge; iako dosta govorimo o tome, mi ne brinemo istinski. Upućeni smo na nekoga jedino dotle dok nas taj odnos nagrađuje, dok nam pruža utočište, dok nas zadovoljava. No onog trena kada postoji smetnja u odnosu koja proizvodi neugodnost u nama, mi odbacujemo taj odnos. Drugim riječima, odnos postoji dotle dok smo nagrađivani. Možda zvuči grubo, ali ako stvarno ispitajte svoj život veoma pomno, vidjet ćete da je to činjenica; a izbjeci činjenicu znači živjeti u neznanju koje nikada ne može proizvesti ispravan odnos. Ako pogledamo naše živote i proučimo odnos, mi vidimo da je to proces izgradnje otpora protiv drugog, zid preko kojeg gledamo i posmatramo drugog; ali taj zid zadržavamo uvijek i ostajemo iza njega, bio to psihološki zid, materijalni, ekonomski ili nacionalan zid. Sve dok živimo u izolaciji, iza zida, ne postoji odnos s drugima; a zatvoreni živimo budući je ugodnije, mislimo da je mnogo sigurnije. Svijet je tako poremećen, postoji toliko patnje, toliko bola, rata, razaranja, bijede, da želimo pobjeći i živjeti unutar zidova sigurnosti našeg vlastitog psihološkog bića. Tako je odnos kod većine nas u stvari proces izolacije, i očito da takav odnos tvori zajednicu koja je, također, izolirajuća. Upravo se to dešava u cijelom svijetu: vi ostajete u svojoj izolaciji i pružate ruku preko zida, nazivajući to nacionalizmom, bratstvom ili kako želite, ali u zbilju se suverene vlade, armije, nastavljaju. Još uvijek prijanjajući uz svoja vlastita ograničenja, vi mislite da možete stvoriti svjetsko jedinstvo, svjetski mir — što je nemoguće. Sve dok imate granicu, bilo nacionalnu,

ekonomsku, religijsku ili društvenu, jasno je da ne može postojati mir u svijetu.

Proces izolacije je proces traganja za moći; bilo da čovjek traži moć individualno, za rasnu ili nacionalnu grupu, mora postojati izolacija, budući je sama želja za moć, za položaj, separatizam. Ko-načno, to svatko želi. Želi moćan položaj sa kojeg može dominirati, bilo u kući, uredu ili birokratskom režimu. Svatko traži moć i u traganju za njom utemeljit će zajednicu koja se zasniva na moći, militarnoj, industrijskoj, ekonomskoj itd. — što je opet očito. Nije li želja za moć, po samoj svojoj prirodi, izolirajuća? Mislim da je veoma važno ovo razumjeti, budući čovjek koji želi miran svijet, svijet bez ratova, groznih razaranja, katastrofalne bijede na nebrojenim nivoima, mora razumjeti ovo fundamentalno pitanje. Čovjek koji je srdačan, prijazan, nema osjećaj moći i zato nije vezan ni jednom nacionalnošću, ni jednom zastavom. On nema zastavu.

Ne postoji tako nešto kao što je život u izolaciji — ni jedna država, narod, pojedinac, ne mogu živjeti izolirano; pa ipak, budući tražite moć na tako mnogo različitih načina, vi stvarate izolaciju. Nacionalista je prokletstvo, budući kroz sâm njegov nacionalizam, patriotski duh, on stvara zid izolacije. On je toliko poistovjećen sa svojom zemljom da gradi zid protiv drugog. Što se zbiva kada gradite zid protiv nečega? To nešto udara stalno o vaš zid. Kada se nečem opirete, sam otpor upućuje da ste u sukobu s drugim. Tako nacionalizam, koji je proces izolacije, koji je ishod težnje za moći, ne može uroditi mirom u svijetu. Čovjek koji je nacionalista a govori o bratstvu, govori laž; on živi u stanju kontradikcije.

Može li čovjek živjeti u svijetu bez želje za moći, položajem, autoritetom? Očito može. Čovjek to čini kada se ne poistovjećuje s obuhvatanjima. To poistovjećivanje s obuhvatnijim — partijom, zemljom, rasom, religijom, Bogom — težnja je za moć. Budući

ste u sebi prazni, tupi, slabi, volite se poistovjećivati s obuhvatnijim. Ta je želja za poistovjećivanjem s obuhvatnijim želja za moć.

Odnos je proces samootkrivanja, i bez poznavanja sebe, načina (puteva) svog uma i srca, utemeljiti naprosto spoljni red, sistem, mudru formulu, nema mnogo značaja. Što je važno jeste razumijevanje sebe samog u odnosu s drugim. Tada odnos postaje, ne proces izolacije, već kretnja u kojoj otkrivete sopstvene motive, misli, nastojanja, a samo to otkriće početak je oslobođenja, početak preobrazbe.

U svim našim doživljajima, postoji uvijek onaj koji doživljava, promatrač, koji sve više obuhvata ili sve više gubi. Nije li to pogrešan proces i nije li to potraga koja ne donosi kreativno stanje? Ako je pogrešan proces, možemo li ga potpuno izbrisati i odstraniti? To se može zbiti jedino kada doživljavam, ne kao što mislilac doživljava, već kada sam svjestan lažnog procesa i vidim da jedino postoji stanje u kom je mislilac misao.

Sve dok doživljavam, sve dok postajem, mora biti prisutna i ova dualistička djelatnost; mora postojati mislilac i misao, dva odvojena procesa na djelu; nema integracije, uvijek postoji središte koje djeluje kroz volju djelovanja da se bude ili ne bude — kolektivno, individualno, nacionalno itd. Univerzalno, to je proces. Sve dotle dok je napor podijeljen na onoga koji doživljava i doživljaj, mora postojati pogoršanje. Integracija je moguća jedino kada mislilac nije više promatrač. To jest, sada znademo da postoje mislilac i misao, promatrač i promatrano, onaj koji doživljava i doživljeno; postoje dva različita stanja. Naš je napor da premostimo to dvoje.

Volja djelovanja je uvijek dualistična. Da li je moguće nadići ovu volju koja je razdvajajuća i otkriti stanje u kojem nema ovog dualističkog djelovanja? To se može otkriti jedino kada izravno doživimo stanje u kojem je mislilac misao. Mi sada mislimo da je misao odvojena od mislioca; no da li je tako? Voljeli bismo vjerovati da je tako, budući

tada mislilac može objasniti stvari svojom mišlju. Napor je mislioca da sve više dobiva ili sve više gubi; i zato, u tom naprezanju, u tom djelovanju volje, u 'postojanju', postoji uvijek pogoršavajući činilac. Mi slijedimo lažan a ne istinit proces.

Postoji li podjela između mislioca i misli? Sve dotle dok su podijeljeni, odvojeni, naš je napor izlišan; mi slijedimo lažan proces koji je razarajući kao i pogoršavajući činilac. Mi mislimo da je mislilac odvojen od svoje misli. Kada otkrijem da sam pohlepan, posesivan, brutalan, mislim da sve to ne bih trebao biti. Mislilac tada pokušava izmijeniti svoje misli i zato čini napor da 'postane'; u tom procesu napora on sljedi krivu iluziju da postoje dva odvojena procesa, premda postoji samo jedan proces. Mislim da u tome leži temeljni činilac pogoršanja.

Da li je moguće doživjeti to stanje gdje je samo jedan entitet a ne dva odvojena procesa, onaj koji doživljava i doživljaj? Tada ćemo, možda, pronaći što znači biti kreativan i koje je stanje u kojem nikad nema pogoršanja, u kojem god da je odnosu čovjek.

Pohlepan sam. Ja i pohlepa nisu dva različita stanja; postoji samo jedna stvar a to je pohlepa. Ako sam svjestan da sam pohlepan, što se dešava? Činim napor da ne budem pohlepan, bilo iz socioloških ili religijskih razloga; taj će napor uvijek biti u malom ograničenom krugu; krug mogu proširiti, ali on je uvijek ograničen. Stoga je pogoršavajući činilac uvijek prisutan. Ali kada gledam malo dublje i bliže, vidim da je vršilac napora uzrok pohlepe i on je sâm pohlepa; također, vidim da ne postoji 'mene' i pohlepa, odvojeni, već da postoji jedino pohlepa. Ako shvatim da sam pohlepan, da ne postoji promatrač koji je pohlepan već da sam po sebi pohlepan, tada je cijelo naše pitanje sasvim drukčije; naš je odgovor na to sasvim drukčiji a naš napor nije više destruktivan.

Što ćete činiti kada je cijelo vaše biće pohlepa, kada je svako djelo koje činimo pohlepa? Na žalost, mi ne mislimo tim redosljedom. Postoji „mene“, superioran entitet, vojnik koji kontrolira, dominira. Za mene je taj proces destruktivan. To je iluzija i mi znamo zašto to činimo. Ja sebe dijelim na uzvišeno i nisko kako bih trajao. Ako postoji jedino pohlepa, u cijelosti, ne „ja“ rukovodeći njome, već ako sam u cijelosti pohlepa, što se zbiva? Sasvim sigurno se drukčiji proces odvija, javlja se drukčiji problem. Upravo je taj problem kreativan, u kom nema osjećaja „ja“ koji dominira, postaje, pozitivno ili negativno. Mi moramo doći do tog stanja ako želimo biti kreativni. U tom stanju nema vršilaca napora. To nije stvar verbaliziranja ili pokušavanja da se otkrije što je to stanje; započnete li na taj način, izgubit ćete i nećete nikada pronaći. Važno je uvidjeti da su vršilac napora i objekt napora jedno. To zahtijeva izuzetno veliko razumijevanje, pažljivost, uvidjeti kako um sebe dijeli na uzvišeno i nisko — uzvišeno koje je sigurnost, trajni entitet — no još uvijek proces misli a time i vremena. Ako ovo možemo razumjeti kao izravan doživljaj, tada ćete vidjeti a nastaje sasvim drukčiji činilac.

POGLAVLJE XVI

MOŽE LI RAZMIŠLJANJE RIJEŠITI NAŠE PROBLEME?

Misao nije riješila a niti mislim da će ikada riješiti naše probleme. Mi smo se oslonili na intelekt da nam pokaže izlaz iz naše kompleksnosti. Što je lukaviji, odvratniji, istančaniji intelekt, veća je raznovrsnost sistema, teorija, ideja. A ideje ne rješavaju niti jedan od ljudskih problema; nisu i niti će ikada. Um nije rješenje; put misli očito nije put iz naše teškoće. Čini mi se da bismo trebali prvo razumjeti ovaj proces razmišljanja i biti možda u stanju nadići ga — jer kada misao prestaje, možda ćemo biti u stanju naći put koji će nam pomoći riješiti naše probleme, ne samo individualne već i kolektivne.

Razmišljanje nije riješilo naše probleme. Pametni, filozofi, učeni, politički vođe, nisu uistinu riješili niti jedan od ljudskih problema — ili odnos između vas i drugog, vas i mene. Do sada smo koristili um, intelekt da nam pomogne istražiti problem i nadamo se tako pronaći rješenje. Može li misao ikada razriješiti naše probleme? Nije li misao, osim ako nije u laboratoriju ili na crtačoj dasci, uvijek samozaštitna, samoovjekovječujuća, uvjetovana? Nije li njena djelatnost egocentrična? I može li takova misao ikada riješiti bilo koji od problema koje je misao sama stvorila? Može li um, koji je stvorio probleme, riješiti ono što je sâm iznio?

Jasno da je razmišljanje reakcija. Ako vam postavim pitanje, vi odgovarate na njega — odgovarate u skladu sa svojim pamćenjem, svojim pred-

rasudama, svojim odgojem, klimom, cjelokupnom pozadinom vašeg uvjetovanja; vi odgovarate u skladu sa, vi mislite u skladu sa. Središte ove pozadine je ‚mene‘ u procesu djelovanja. Sve dotle dok ne razumijemo ovu pozadinu, dok taj misaoni proces, to sebe koje stvara problem, nisu shvaćeni i dokončani, vezani smo uz sukob, iznutra i izvana, u misli, emociji, djelovanju. Nikakvo rješenje bilo koje vrste, kako god pametno, kako god dobro promišljeno, ne može dokončati sukob između čovjeka, između tebe i mene. Uviđajući to, svjesni kako misao izvire i iz kog izvora, tada pitamo, »Može li misao ikada doći do kraja?«

To je jedan od problema. Može li misao riješiti naše probleme? Razmišljajući o problemu, da li ste ga riješili? Bilo koji problem — ekonomski, društveni, religijski — da li je ikada bio uistinu riješen razmišljanjem? Što više mislite o problemu u svom svakodnevnom životu, to on postaje složeniji, neodlučniji, nepouzdaniji. Nije li tako? — u našem zbiljskom, svakodnevnom životu? Razmišljajući o određenim aspektima problema, vi možete vidjeti jasnije stanovište druge osobe, ali misao ne može vidjeti ukupnost i punoću problema — ona može vidjeti jedino parcijalno a parcijalni odgovor nije potpun odgovor i zato nije rješenje.

Što više razmišljamo o problemu, što više istražujemo, analiziramo i raspravljamo o njemu, to složeniji on postaje. Da li je, dakle, moguće gledati problem obuhvatno, u cijelosti? Kako je to moguće? Budući je to, čini mi se, naša glavna poteškoća. Naši su problemi umnogostručeni — postoji neposredna prijetnja rata, postoji toliko smetnji u našim odnosima — i kako to sve možemo razumjeti ukupno, kao cjelinu? To se očito može riješiti jedino kada gledamo kao cjelinu — ne u odjeljcima, ne razdvojeno. Kada je to moguće? To je moguće, sigurno, jedino kada proces mišljenja — koji ima svoj izvor u ‚meni‘, ‚sebi‘, u pozadini tradicije, uvjetovanja, predrasude, nade, očajanja — stigne do

kraja. Možemo li razumjeti to sebe, ne analizom, već vidjeti ga kakovo jeste, svjesni ga kao činjenice a ne teorije — ne tražeći da razriješimo sebe kako bismo postigli rezultat, već vidjevši djelatnost sebe, ‚mene‘, stalno u djelovanju? Možemo li ga GLEDATI, ne nastojeći niti trenu da ga uništimo ili ohrabrimo? Tu leži problem, zar ne? Ako je, u svakom od nas, središte ‚mene‘ nepostojeće sa svojom željom za moći, položajem, autoritetom, trajanjem, samočuvanjem, naši će problemi sigurno stići kraju!

Sopstvo je problem koji misao ne može riješiti. Mora postojati svijest koja nije misao. Biti svjestan, bez osuđivanja ili opravdanja, djelatnosti sebe — samo biti svjestan — dovoljno je. Ako ste svjesni s ciljem da pronadete KAKO riješiti problem, da biste ga preobrazili, proizveli rezultat, tada je to sigurno još uvijek u okviru sebe, ‚mene‘. Sve dotle dok tražimo rezultat, bilo kroz analizu svijest, stalno ispitivanje svake misli, još smo uvijek u polju misli koja je u okviru ‚mene‘, ‚ja‘, ega, ili što god želite.

Sve dok postoji djelatnost uma, sigurno ne može postojati ljubav. Kada ona postoji, mi nećemo imati društvene probleme. Ali ljubav nije nešto što se stiče. Um može tražiti da je stekne, poput nove misli, nove naprave, novog načina razmišljanja; ali on ne može biti u stanju ljubavi sve dotle dok misao stiče ljubav. Sve dok um nastoji biti u stanju nepohlepe, on je sigurno još uvijek pohlepam. Slično, sve dok um čezne, traži i vježba da bi postigao stanje u kojem je ljubav, on sigurno negira to stanje.

Uviđajući ovaj problem, ovaj složeni problem življenja, i svjesni našeg vlastitog razmišljanja, kao i uviđajući da on u stvari ne vodi nikuda — kada to duboko uvidimo, tada sigurno postoji stanje inteligencije koja nije individualna ili kolektivna. Tada problem odnosa pojedinca prema društvu, pojedinca prema zajednici, pojedinca prema stvarnosti,

iščezava; budući tada postoji jedino inteligencija, koja je niti lična niti bezlična. Osjećam da jedino inteligencija može riješiti naše bezbrojne probleme. Ona ne može biti rezultat; ona se javlja jedino kada razumijemo cijeli proces razmišljanja, ne samo na svjesnim već i na dubljim, skrivenim nivoima svijesti.

Da bismo razumjeli bilo koji od ovih problema, moramo imati veoma tih um, veoma miran um, tako da može gledati problem bez umetanja ideja ili teorija, bez smetnje. To je jedna od naših poteškoća — budući je misao postala smetnja. Kada želim razumjeti, gledati nešto, ne trebam o tome misliti — ja GLEDAM u to. Onog trena kada počnem misliti, imati ideje, stanovišta o tome, već sam u stanju smetnje, gledajući daleko od stvari koju trebam razumjeti. Na taj način misao, kada imate problem, postaje smetnja — misao kao ideja, nazor, prosuđivanje, usporedba — koja sprečava da gledamo i time razumijemo i riješimo problem. Za većinu nas je na žalost misao postala toliko važna. Vi kažete, »Kako mogu postojati, biti, bez razmišljanja? Kako mogu imati čist um?« Imati čist um znači biti u stanju omamljenosti (stupor), gluposti ili što god želite, i vaša je instinktivna reakcija da to odbacite. Ali sigurno da veoma tih um, koji nije uznemiren svojom vlastitom mišlju, otvoren um, može gledati problem sasvim izravno i sasvim jednostavno. I upravo je ta sposobnost da se gleda bez smetnje na naše probleme, jedino rješenje. Za to mora postojati tih, miran um.

Takav um nije posljedica, nije finalni proizvod vježbe, meditacije, kontrole. On se ne javlja ni kroz jedan oblik discipline, prinude ili sublimacije, niti uz ikakav napor 'mene', misli; on se javlja kada razumijem cijeli proces razmišljanja — kada mogu vidjeti činjenicu bez smetnje. U tom stanju mirnoće uma koji je uistinu miran, postoji ljubav. A jedino ljubav može riješiti sve naše ljudske probleme.

POGLAVLJE XVII

DJELOVANJE UMA

Kada promatrate sopstveni um, ne promatrate samo tzv. gornje slojeve uma već motrite i nesvjesno; vi vidite što um u stvari čini. To je jedini način na koji možete istraživati. Ne namećite si pretpostavku o tome što bi TREBAO činiti, kako bi TREBAO misliti ili djelovati itd.; to bi graničilo s pravljjenjem pukih stanovišta. To jest, ako kažete da bi um trebao biti ovo ili ne bi trebao biti ono, tada prekidate svaku istragu i svako razmišljanje; ili, ako citirate neki uvaženi autoritet, tada podjednako zaustavljate razmišljanje. Ako citirate Buddhu, Krista ili XYZ, stavljena je točka na svaku težnju, svako razmišljanje i svako istraživanje. Zbog toga se čovjek mora braniti protiv toga. Morate odbaciti sve te istančanosti uma ako želite istraživati ovaj problem sopstva skupa sa mnorn.

Što je djelovanje uma? Da biste to otkrili, morate znati što on u stvari čini. Što vaš um čini? On je u cijelosti proces razmišljanja. Inače, um ne postoji. Sve dok um ne razmišlja, svjesno ili nesvjesno, ne postoji svijest. Moramo otkriti što to um, koji koristimo u svakodnevnom životu, a također um kojeg je većina nas nesvjesna, čini u odnosu na naše probleme. Moramo gledati na um kakav jeste, a ne kakav bi trebao biti.

Dok djeluje, što je on zapravo? On je u stvari proces izolacije. Suštinski, to je ono što je proces misli. Ono je razmišljanje u izoliranom obliku, ostajući ipak kolektivno. Kada razmotrite svoje vlastito razmišljanje, vidjet ćete da je izoliran, fragmentaran proces. Vi razmišljate shodno svojim re-

akcijama, reakcijama svog pamćenja, svog doživljaja, znanja, vjerovanja. Vi reagirate na sve to. Ako kažem da mora postojati revolucija iz temelja, vi odmah reagirate. Vi ćete se okomiti na riječ 'revolucija' ako ste stekli dobre zaloge, duhovne ili slično. Talko je vaša reakcija ovisna o vašem znanju, vašem vjerovanju, vašem doživljaju. To je očito. Postoje različiti vidovi reakcije. Vi kažete »Moram se bratski odnostiti«, »Moram surađivati«, »Moram postupati prijateljski«, »Moram biti ljubazan«, itd. Što je to sve? Sve su to reakcije; ali temeljna reakcija mišljenja je proces izolacije. Vi motrite proces svog vlastitog uma, svatko od vas, što znači promatrate svoje djelovanje, vjerovanje, znanje, doživljaj. Sve to pruža sigurnost, osnažuje proces mišljenja. Taj proces samo osnažuje 'mene', um, sebe — bilo da zovete to sebe uzvišenim ili niskim. Sve su naše religije, sve društvene sankcije, svi zakoni, potpora pojedinca, individualnog sebe, razdvajajućeg djelovanja; i kao suprotnost tome postoji totalitarna država. Pođete li dublje u nesvjesno, tamo je, također, isti proces prisutan. Tamo, mi smo zajednica pod utjecajem sredine, klime, društva, oca, majke, pradjede. Tamo je opet želja za potvrđivanjem, dominacijom kao pojedinac, kao 'mene'.

Nije li djelovanje uma, kakovim ga poznajemo i kako mi djelujemo svakodnevno, proces izolacije? Ne tražite li individualno spasenje? Vi ćete biti netko u budućnosti, ili ćete u samom novom životu biti veliki čovjek, veliki pisac. Naša je cjelokupna tendencija da budemo razdvojeni. Može li um učiniti išta drugo osim toga? Da li je on u stanju ne misliti razdvajajuće, na samoograđujući način, fragmentarno? To je nemoguće. Zato obožavamo um; on je izuzetno važan. Zar onog trena kad ste bar malo prepredeni, bar malo oprezni i imate nešto akumulirane informacije i znanja, ne postajete toliko važni u zajednici? Vi sami znate koliko obožavate one koji su intelektualno nadmoćni, pravnici,

profesori, govornici, veliki pisci, tumači i izlagači! Vi ste odnjegovali intelekt i um.

Djelovanje uma za cilj ima odvojenost; vaš um inače nije prisutan. Njegujući ovaj proces kroz stoljeća, nalazimo da ne možemo surađivati; možemo jedino biti nagnani, tjerani, vođeni autoritetom, strahom, bilo ekonomskim ili religijskim. Ako je to zbiljsko stanje, ne samo svjesno već i na dubljim nivoima, u našim motivima, intencijama, težnjama, kako može postojati suradnja? Kako može postojati inteligentno zbližavanje da bi se nešto učinilo? Budući je to skoro nemoguće, religije i organizirane društvene partije sile pojedinca na određene oblike discipline. Disciplina tada postaje imperativ ako želimo da se približimo, uradimo stvari zajedno.

Dok ne razumijemo kako transcendirati ovo razdvajajuće mišljenje, ovaj proces naglašavanja 'mene' i 'moga', bilo u kolektivnom ili individualnom obliku, nećemo imati mir; imat ćemo stalan sukob i ratove. Naš je problem kako dokončati razdvajajući proces misli. Može li misao ikada uništiti sebe, misao koja je proces verbalizacije i reakcije? Misao nije ništa drugo nego reakcija, misao nije kreativna. Može li takova misao dokončati sebe samu? To pokušavamo naći. Kada mislim shodno načelu: »Moram se disciplinirati«, »Moram misliti pravilnije«, »Moram biti ovo ili ono«, misao pokreće sebe samu, goni sebe samu, disciplinira se da nešto bude ili ne bude. Nije li to proces izolacije? Stoga to nije ta integrirana inteligencija koja djeluje kao cjelina, koja je jedina u stanju pružiti suradnju.

Kako stidi do konca misli? Ili točnije, kako da misao, koja je izolirana, fragmentarna i površna, stigne do konca? Kako ćete to poduzeti? Hoće li je vaša tzv. disciplina uništiti? Očito niste uspjeli sve ove godine, inače ne biste bili ovdje. Molim vas da ispitajte proces discipliranja, koji je isključivo misaoni proces, u kojem postoji podvrgavanje, po-

tiskivanje, kontrola, dominacija — što sve zajedno djeluje na nesvjesno a potvrdu čega nalazite kasnije, pošto odrastate. Pokušavajući tako dugo vremena bez rezultata, morali ste otkriti da disciplina očito nije proces za uništenje sopstva. Disciplina ga ne može uništiti, budući je proces osnaženja sebe. Pa ipak, sve vaše religije podupiru disciplinu; sve vaše meditacije, vaše tvrdnje temelje se na njoj. Hoće li znanje uništiti sopstvo? Hoće li ga vjerovanje uništiti? Drugim riječima, hoće li išta što sada činimo, bilo koja djelatnost kojom smo sada zaokupljeni kako bismo stigli do korijena sebe, hoće li išta od toga uspjeti? Nije li sve to fundamentalna jalovost u misaonom procesu koji je proces izolacije, reakcije? Što činite kada uvidite iz temelja ili duboko da misao ne može dokončati? Što se dešava? Promatrajte se. Kada ste u potpunosti svjesni toga, što se dešava? Vi razumijete da je svaka reakcija uvjetovana i da, kroz uvjetovanje, ne može postojati sloboda bilo na početku ili na kraju — a sloboda je uvijek na početku a ne na kraju.

Kada shvatite da je svaka reakcija vid uvjetovanja pa time produžuje sebe na različite načine, što se uistinu zbiva? Morate biti sasvim načisto o ovome. Vjerovanje, znanje, disciplina, doživljaj, cjelokupan proces postizanja rezultata ili kraja, ambicija, postajanje nečim u ovom ili budućem životu — sve je to proces izolacije, proces koji donosi uništenje, bijedu, ratove, odakle nema bijega kroz kolektivno djelovanje, koliko god bili uplašeni koncentracionim logorima i svim ostalim. Da li ste svjesni toga? Kakvo je stanje uma koji kaže »Tako je«, »To je moj problem«, »To je upravo tamo gdje sam ja«, »Vidim što znanje i disciplina mogu, što ambicija čini?« Naravno, ako sve to vidite, prisutan je sasvim drukčiji proces.

Mi vidimo puteve intelekta, ali ne vidimo put ljubavi. On se ne može pronaći kroz intelekt. Intelekt, sa svim svojim grananjima, svim svojim željama, ambicijama, težnjama, mora dokončati da bi

se ljubav rodila. Zar ne znate da kada volite, vi surađujete, ne mislite o sebi? To je najviši oblik inteligencije — ne kada volite kao nadmoćan entitet ili kada ste u dobrom položaju, koji je ništa drugo već strah. Kada su vaši stečeni interesi prisutni, ne može postojati ljubav; postoji jedino proces eksploatacije, rođen iz straha. Ljubav tako može nastati jedino kada je um odsutan. Zbog toga morate razumjeti cjelokupan proces uma, djelovanje uma.

Suradnja, inteligentno djelovanje, zbližavanje po bilo kom pitanju mogu postojati jedino kada znamo kako se voljeti međusobno. Tek je tada moguće otkriti što je Bog, što je istina. Sada, mi pokušavamo naći istinu intelektom, oponašanjem — što je idolatrija. Tek kada odbacite u potpunosti, kroz razumjevanje, cjelokupnu strukturu sebe, može ono vječno, bezvremeno, neizmjereno, nastati. Vi mu ne možete doći; ono dolazi vama.

Želio bih raspraviti ili razmotriti pitanje samoobmane, zabluda u kojima um učestvuje i koje nameće sebi i drugima. To je veoma ozbiljno pitanje, pogotovo u krizi takove vrste s kojom se svijet suočava. Ali da bismo razumjeli ovaj cjelokupan problem samoobmane, ne smijemo ga slijediti tek na verbalnom nivou, već istinski, temeljno duboko. Mi se prelako zadovoljavamo riječima i njihovim odjecima; mi smo svjetovno mudri, a takovi, sve što možemo učiniti jeste nadati se da će se nešto zbiti. Vidimo da objašnjenje rata ne sprečava rat. Postoje nebrojeni historičari, teolozi i religiozni ljudi koji objašnjavaju rat i kako on nastaje, ali se ratovi ipak nastavljaju, možda razorniji nego ikada. Oni među nama koji su uistinu ozbiljni, moraju se izdići nad riječima, moraju tražiti tu temeljnu revoluciju unutar sebe samih. To je jedini lijek koji može uroditi trajnim, temeljnim izbavljenjem čovječanstva.

Slično, kada raspravljamo ovu vrst samoobmane, mislim da bismo se trebali čuvati bilo kakvih površnih objašnjenja i replika; trebali bismo, ako mogu predložiti, ne samo slušati govornika, već slijediti problem onako kako ga znamo u svakodnevnom životu; to jest, trebali bismo motriti sebe u mišljenju i djelovanju, motriti kako djelujemo na druge i kako djelatnost proističe iz nas samih.

Što je razlog, temelj samoobmane? Koliko je nas uistinu svjesno da se obmanjujemo? Prije no

što odgovorimo na pitanje »Što je samoobmana i kako nastaje?«, ne moramo li biti svjesni da se obmanjujemo? Znademo li da se obmanjujemo? Što mislimo pod tom obmanom? Smatram da je to veoma važno, jer što se više obmanjujemo, veća je snaga obmane, budući nam daje određenu vitalnost, određenu energiju, određenu sposobnost koja povlači za sobom nametanje naše obmane drugima. Tako, postepeno ne namećemo obmanu samo sebi već i drugima. To je interaktivni proces samoobmane. Da li smo ga svjesni? Mi mislimo da smo u stanju misliti veoma jasno, svrsishodno i izravno; a da li smo svjesni da, u tom procesu mišljenja, leži samoobmana?

Nije li misao, sama po sebi, proces traženja, zahtijevanje opravdanja, sigurnosti, samozaštite, želja da budemo cijenjeni, želja za položajem, prestižom i moći? Nije li ta želja da se bude, politički ili religio-sociološki, sâm uzrok samoobmane? Onog trena kada želim nešto drugo nego čiste materijalističke potrebe, ne proizvodim li, ne dovodim li stanje koje lako prihvaća? Uzmite na primjer ovo: većinu nas zanima što se dešava poslije smrti; što smo stariji, to nas više zanima. Želimo znati što je to uistinu. Kako ćemo to otkriti? Sigurno ne čitanjem niti raznim objašnjenjima.

Kako ćete to otkriti? Prvo morate očistiti svoj um u cijelosti od svakog činioca koji leži na putu — svake nade, svake želje za kontinuitetom, svake želje da nađete što je na toj drugoj strani. Budući um stalno traži sigurnost, on ima želju da traje i nada se sredstvima ispunjenja za buduću egzistenciju. Takav um, premda traži istinu o životu poslije smrti, reinkarnaciji ili što god da je, nije sposoban otkriti istinu. Nije važno da li je reinkarnacija istinita ili ne, već kako to um traži opravdanje kroz samoobmanu, činjenicu koja može ili ne mora biti. Bitan je pristup problemu, sa kojom motivacijom, porivom ili željom mu pristupate.

Tražilac si uvijek nameće tu obmanu; nitko mu je ne može nametnuti: on sâm to čini. Mi stvaramo obmanu a tada postajemo njeni robovi. Temeljni činilac samoobmane je ta stalna želja da se bude nešto u ovom svijetu i u drugom. Poznat nam je rezultat želje da se bude nešto u ovom svijetu; on je krajnja zbrka, gdje se svatko takmiči s drugim, svatko uništava drugoga u ime mira; poznata vam je cijela igra koju međusobno igramo, koja je izuzetan vid samoobmane. Slično, mi želimo sigurnost u drugome svijetu, položaj.

Tako počinjemo da se obmanjujemo onim trenutkom kada se javi taj poriv za bivanjem, postajanjem ili postizanjem. Toga se um veoma teško oslobađa. To je jedan od temeljnih problema našeg života. Da li je moguće živjeti u ovom svijetu i biti ništa? Tek tada postoji sloboda od cjelokupne obmane, jer tek tada ne traži um rezultat, ne traži zadovoljavajući odgovor, ne traži nikakav vid opravdanja, ni ti sigurnost ni u kakvom obliku, ni u kakvom odnosu. To se zbiva tek kada um uviđa mogućnosti i istančanosti obmane te stoga, s razumijevanjem, napušta svaki vid opravdanja, sigurnosti — što znači da je tada u stanju biti u cijelosti ništa. Da li je to moguće?

Sve dok se obmanjujemo u bilo kom vidu, ne može postojati ljubav. Sve dok je um u stanju stvoriti i nametnuti si varku, on se očito odvaja od kolektivnog ili integrirajućeg razumijevanja. To je jedna od naših poteškoća; ne znamo kako surađivati. Sve što znamo je da pokušamo raditi zajedno prema cilju koji nas oboje oživljava. Suradnja može postojati tek kada ti i ja nemamo uobičajeni cilj, stvoren mišlju. Važno je shvatiti da je suradnja moguća tek kada oboje ne želimo biti ništa. Kada želimo biti nešto, vjera i tome slično postaju nužni, samoprojicirana Utopija je nužna. No ako oboje stvaramo anonimno, bez samoobmane,

bez prepreke vjere i znanja, bez želje za sigurnošću, tada postoji istinska suradnja.

Da li smo u stanju surađivati, biti zajedno bez cilja u vidu? Možemo li, ti i ja, raditi zajedno, ne tražeći rezultat? To je naime istinska suradnja, zar ne? Ako zajedno promislimo, izradimo, isplaniramo rezultat i radimo zajedno prema tom rezultatu, koji se tu proces zbiva? Naše se misli, naši intelekti zacijelo susreću; ali emocionalno, cijelo biće to može odbijati, što donosi obmanu, donosi sukob između tebe i mene. Ovo je jasna i očita činjenica u našem svakodnevnom životu. I ti i ja se slažemo da uradimo određeni dio posla intelektualno ali nesvjesno, duboko, mi smo u međusobnoj borbi. Ja želim rezultat u svoju korist, želim dominirati, želim svoje ime ispred tvoga, iako se kaže da radim s tobom. Tako se oboje, kao tvorci tog plana u stvari suprotstavljamo međusobno, iako se spolja možda slažemo u pogledu plana.

Nije li važno pronaći možemo li ti i ja surađivati, biti bliski, živjeti zajedno u svijetu u kojem ne predstavljamo ništa; da li smo u stanju stvarno i istinski surađivati, ne na površnom nivou već temeljno? To je jedan od naših najvećih problema, možda najveći. Ja se poistovjećujem s objektom i ti se poistovjećuješ s istim objektom; oboje se zanimamo za njega, oboje ga namjeravamo izvesti. Sigurno da je taj proces razmišljanja veoma površan, budući kroz poistovjećivanje donosimo razdvajanje — a što je toliko očito u našoj svakodnevici. Ti si hindus a ja katolik; oboje propovjedamo bratstvo, a jedno bismo drugog proždrlji. Zašto? To je jedan od naših problema. Nesvjesno i duboko, vi imate svoja vjerovanja a ja svoja. Govoreći o bratstvu, nismo riješili cjelokupan problem vjerovanja, već smo samo teoretski i intelektualno složili se da to bude tako; unutra, duboko, mi stojimo jedno nasuprot drugom.

Dok ne uklonimo one barijere koje su samo-obmana, koje nam pružaju određenu vitalnost, između mene i tebe ne može postojati suradnja.

Vjera ne donosi suradnju; suprotno, ona razdvaja. Mi vidimo kako je jedna politička partija protiv druge, od kojih svaka vjeruje u određeni način bavljenja ekonomskim problemima, i tako su sve međusobno zaraćene. One nisu odlučne u rješavanju, na primjer, problema gladi. One su zaokupljene teorijama koje će riješiti taj problem. One u stvari nisu zaokupljene problemom samim već metodom kojim će problem biti riješen. Zbog toga između dvoje mora postojati prepirka budući su zaokupljeni idejom a ne problemom. Slično su religiozni ljudi međusobno sučeljeni, iako verbalno kažu da svi imaju jedan život, jednog Boga; sve vam je to poznato. Iznutra ih njihova vjerovanja, nazori, doživljavanja, uništavaju i drže razdvojenima.

Doživljaj postaje razdvajajući činilac u našim ljudskim odnosima; doživljaj je način samoobmane. Ako sam nešto doživio, prijanjam uz to, ne ulazim u cijeli problem procesa doživljavanja već, budući sam doživio, smatram to dovoljnim i prijanjam uz to; time namećem, kroz taj doživljaj, samoobmanu.

Naša je poteškoća da je svatko od nas poistovjećen s određenim vjerovanjem, određenim vidom ili metodom dovođenja sreće, ekonomske podešenosti, da je naš um zarobljen time i nismo u stanju ući dublje u problem; stoga želimo ostati individualno po strani, zaokupljeni našim specifičnim načinima, vjerovanjima i doživljavanjima. Dok ih razumijevanjem ne riješimo — ne tek na površnom nivou, već i na dubljem također — ne može postojati mir u svijetu. To je razlog zašto je za one koji su uistinu ozbiljni, važno razumijevanje ovog cjelokupnog problema — želja za postajanjem, postizanjem, sticanjem — ne samo površno, već te-

meljno i duboko; drugačije ne može postojati mir u svijetu.

Istina se ne stiče. Ljubav ne može prići onome koji želi da prijanja uz nju, ili koji se želi poistovjetiti s njom. Sigurno da takove stvari dolaze kada um ne traži, kada je potpuno tih, ne stvarajući više kretanje i vjerovanja o kojima može ovisiti, ili iz kojih crpi određenu snagu što skupa ukazuje na samoobmanu. Tek kada razumije cijeli proces želje, može um biti miran. Tek tada nije upravljen ka bivanju ili ne bivanju, tek tada postoji mogućnost stanja u kom nema obmane bilo kakove vrste.

Većina nas, mislim da je svjesna da nam je svaki mogući oblik nagovaranja, svaka vrsta poticaja ponuđena kako bismo se oduprli egocentričnim djelatnostima. Religije su, kroz obećanja, kroz strah od pakla, kroz svaki oblik osude, pokušale na različite načine odvratiti čovjeka od ove stalne djelatnosti koja je rođena iz središta „mene“. Kako se ovo pokazalo neuspjelo, tako su dužnost preuzele političke organizacije. Tamo opet, nagovaranje; i opet krajnja utopijska nada. Svaki je vid zakonodavstva, od veoma ograničenog pa do ekstremnog, uključujući koncentracione logore, korišten i nametnut protiv bilo kog oblika otpora. Pa ipak, mi nastavljamo dalje u našoj egocentričnoj djelatnosti, što je izgleda jedina vrst djelovanja koju poznajemo. Ako o tome uopće mislimo, nastojimo modificirati; ako smo toga svjesni, nastojimo promijeniti tok istog; ali temeljno, duboko, nema preobrazbe, nema radikalnog prekida te djelatnosti. Pažljivi su svjesni ovoga; oni su također svjesni da, kada ta djelatnost iz središta prestaje, tek tada može postojati sreća. Većina nas uzima za gotovo da je egocentrična djelatnost prirodna i da se konzekventna djelatnost, koja je neizbježna, može jedino modificirati, oblikovati i kontrolirati. Oni, dakle, koji su iole ozbiljniji, odlučniji, ne poštene — budući je poštenje (sinceritij, iskrenost) način samoobmane — moraju otkriti može li čovjek, svjestan ovog izuzetno cjelovitog procesa egocentrične djelatnosti, nadići ga.

Da bi razumio što je ta egocentrična djelatnost, čovjek je očito mora ispitati, gledati je, biti svjestan cjelokupnog procesa. Ako ga može biti svjestan, tada postoji mogućnost njegovog razrješavanja; ali da bi toga bio svjestan, potrebno je određeno razumijevanje, određena namjera da se stvar suoči kakova jeste a ne da se interpretira, modificira, osuđuje. Moramo biti svjesni onog što činimo, cjelokupne djelatnosti koja izvire iz tog egocentričnog stanja; moramo ga biti svjesni. Jedna je od naših glavnih poteškoća da onog trena kada smo svjesni te djelatnosti, mi je želimo oblikovati, želimo je kontrolirati, osuđivati je ili modificirati i tako smo rijetko u staju gledati je izravno. Kada činimo, tek nekolicina među nama je u stanju znati što činiti.

Mi uviđamo da su egocentrične djelatnosti pogubne, razorne, i da je svaki oblik poistovjećivanja — kao na primjer sa državom, određenom grupom, određenom željom, traganje za rezultatom ovdje ili s onu stranu (hereafter), glorifikacija ideje, slijeđenje primjera, slijeđenje vrline itd. — u suštini djelatnost egocentrične ličnosti. Svi su naši odnosi, s prirodom, ljudima, idejama, posljedica te djelatnosti. Znajući sve to, što treba činiti? Cjelokupnu takovu djelatnost treba dobrovoljno dovesti kraju — ne samonametnuto, ne pod utjecajem, ne vođenjem.

Većina je nas svjesna da ova egocentrična djelatnost stvara obijest i kaos, ali toga smo svjesni tek u određenim pravcima. Ili je promatramo na drugima a ne marimo o našim vlastitim djelatnostima, ili smo u svom odnosu s drugima svjesni vlastite egocentrične djelatnosti te je želimo preobraziti, želimo naći nadomjestak, želimo nadići. Prije no što se njome pozabavimo, moramo znati kako taj proces nastaje. Da bismo razumjeli nešto, moramo biti u stanju gledati to; a da bismo gledali u to, moramo poznavati njegove raznovrsne djelatnosti na raznim nivoima, svjesnim kao i nesvjesnim —

svjesna usmjerenja a također egocentrične kretnje naših nesvjesnih motiva i namjera.

Te djelatnosti ,mene' svjestan sam jedino kada se suprotstavljam, kada je svjesnost osujećena, kada je ,mene' željno postizanja rezultata. Ili sam tog središta svjestan kada zadovoljstvo dođe do kraja a ja ga još želim; tada postoji otpor i prikladno oblikovanje uma određenom cilju koji će mi pružiti užitak, zadovoljstvo; ja sam svjestan sebe i svojih djelatnosti kada slijedim vrlinu svjesno. Čovjek koji slijedi vrlinu sigurno nije njeno oličenje. Poniznost se ne može slijediti i to je njena ljepota.

Ovaj egocentrični proces je proizvod vremena. Sve dok to središte djelatnosti postoji u bilo kom pravcu, svjesno ili nesvjesno, postoji i kretanja vremena a ja sam svjestan prošlosti i sadašnjosti u sprezi s budućnošću. Ova je egocentrična djelatnost ,mene' vremeniti proces. Pamćenje je to koje produžava djelatnost središta, ili ,mene'. Ako promatrate sebe i svjesni ste tog središta djelatnosti, vidjet ćete da je to jedino proces vremena, pamćenja, doživljavanja i prevođenja svakog doživljaja u skladu s pamćenjem; također ćete vidjeti da je samoaktivnost ujedno prepoznavanje, što je, također, proces uma.

Može li se um osloboditi sveg' toga? To je moguće u rijetkim trenucima; to se većini nas može desiti kada činimo nesvjesno, nenamjerno, nesvrhovito djelo; no, da li je moguće da um bude svagda u potpunosti slobodan od egocentrične djelatnosti? To je veoma važno pitanje koje si trebamo postaviti, budući ćete u samom njegovom postavljanju naći odgovor. Ako ste svjesni cjelokupnog procesa ove egocentrične djelatnosti, ako poznajete njegove djelatnosti na raznim nivoima svoje svijesti, tada se sigurno trebate zapitati da li je moguće ne misliti pojmovima vremena, pojmovima onog što će biti, što sam bio i što jesam? Jer cijeli proces egocentrične djelatnosti počinje iz takove misli; tu, ta-

kođer, počinje i odluka da se postane, odluka da se odabere i izbjegne, što sve sačinjava proces vremena. U tom procesu vidimo beskrajnu štetu, bijedu, zbrku, iskrivljenost i izopačenost.

Sigurno da proces vremena nije revolucionaran. U njemu nema preobrazbe, postoji jedino kontinuitet a ne dokončanje, nema ničeg osim prepoznavanja. Tek kada posjedujete potpuno dokončanje vremenskog procesa, djelatnosti sebe, može postojati revolucija, preobrazba i nastajanje novog.

Svjestan cjelokupnog ovog procesa ,mene' u njegovoj djelatnosti, što treba um činiti? Tek obnavljanjem, tek revolucijom — NE KROZ EVOLUCIJU, niti u vidu ,mene' koje postaje, već ,mene' koje potpuno nestaje — može postojati novo. Vremenitost ne može uroditi novim; vrijeme nije put stvaranja.

Ne znam da li je itko od vas imao trenutak kreativnosti. Ne govorim o oživotvorenju neke vizije, već mislim na onaj trenutak stvaranja kada nema prepoznavanja. U tom trenu postoji to izuzetno stanje u kojem je ,mene', kao djelatnost kroz prepoznavanje, dokinuto. Ako smo svjesni, vidjet ćemo da u tom stanju ne postoji onaj koji doživljava kroz pamćenje, prevođenje, prepoznavanje a zatim identificiranje; ne postoji misaoni proces, koji je vremenit. U tom stanju stvaranja, stvaranja novog, koje je bezvremeno, ne postoji u cijelosti djelatnost ,mene'.

Naše je pitanje zacijelo ovo: može li um biti u tom stanju, ne trenutačno, niti u rijetkim trenucima, već — radije ne bih koristio riječi ,vječno' ili ,za uvijek', budući bi to impliciralo vrijeme — biti u tom stanju bez obzira na vrijeme? To je zacijelo važno otkriće koje svatko od nas treba učiniti, jer su to vrata ka ljubavi; sva druga vrata su djelatnosti sebe, a uz nju ne postoji ljubav. Ljubav nije vremenita. Ne možete je pfakticirati. Ako to činite, onda je to samosvjesna djelatnost ,mene' koja se nada da će ljubavljju doseći rezultat.

Ljubav nije vremenita, ne možete joj prići ni kroz kakav svjesni napor, disciplinu i potistovjećivanje, što je sve proces vremena. Poznavajući jedino proces vremena, um ne može prepoznati ljubav. Ona je jedina stvar koja je vječno nova. Budući je većina nas njegovala um, koji je proizvod vremena, mi ne znamo što je ljubav. Mi govorimo o njoj, kažemo da volimo ljude, da volimo svoju djecu, svoju ženu, svog bližnjeg, da volimo prirodu; ali onog trena kada smo svjesni da volimo, nastala je i samoaktivnost i tu prestaje ljubav.

Cjelokupan ovaj proces uma treba shvatiti jedino kroz odnos — s prirodom, ljudima, našim vlastitim projekcijama, sa svima oko nas. Život nije ništa drugo nego odnos. Iako se od njega možemo nastojati izolirati, bez njega ne možemo postojati. Usprkos tome što je odnos bolan, mi ne možemo pobjeći sredstvima izolacije, postajući pustinjač itd. Svi su ti metodi pokazatelji djelatnosti sebe. Kada sve to uvidite, prepoznate cjelokupno vrijeme kao svijest, i lišeni izbora, namjerne, svrhovite nakane, bez želje za ikakvim rezultatom, vidjet ćete da ovaj proces vremena dopijeva kraju sâm od sebe — niti potaknut, a niti kao rezultat želje. Tek dokončanjem tog procesa postoji ljubav vječno nova.

Istinu ne trebamo tražiti. Ona nije nešto daleko. Ona je istina o umu, istina o njegovim djelatnostima iz trena u tren. Ako smo svjesni te tren-za-trenom istine, tog cjelokupnog procesa vremena, ta svijest oslobađa svjesnost ili energiju koja je inteligencija, ljubav. Sve dotle dok um koristi svjesnost kao samoaktivnost, nastaje i vrijeme sa svim svojim bijedama, sukobima, štetama i svojim namjernim obmanama; a ljubav može postojati tek kada je um dokinut razumijevanjem tog cjelokupnog procesa.

Želio bih govoriti nešto o vremenu, budući mislim da se obogaćenje, ljepota i značaj onog što je bezvremeno, onog što je istina, može doživjeti jedino kada razumijemo cjelokupan proces vremena. Konačno, mi tražimo, svak' na svoj način, osjećaj sreće, obogaćenja. Sigurno da život koji ima značaj, bogatstvo istinske sreće, nije vremenit. Poput ljubavi, takav je život bezvremen, a da bismo razumjeli bezvremeno, ne smijemo mu pristupiti kroz vrijeme već moramo zapravo razumjeti vrijeme. Ne smijemo koristiti vrijeme kao sredstvo postizanja, ostvarenja, shvaćanja bezvremenog. To je ono što činimo uglavnom tijekom naših života: provodeći vrijeme u pokušaju zahvaćanja bezvremenog, i zato je važno shvatiti što mislimo pod vremenom, budući mislim da je moguće biti slobodan od vremena. Veoma je važno shvatiti vrijeme kao cjelinu a ne površno.

Interesantno je uvidjeti da su naši životi provedeni uglavnom u vremenu — ne u smislu kronološkog slijeda, minuta, sati, dana i godina, već u smislu psihološkog pamćenja. Mi živimo u vremenu, mi smo proizvod njega. Naši su umovi proizvod mnogih jučerašnjica a sadašnjost je naprosto prijelaz prošlosti u budućnost. Naši su umovi, naše djelatnosti, naše biće, zasnovani u vremenu; bez njega ne možemo misliti, budući je misao proizvod vremena, misao je proizvod mnogih jučerašnjica i ona ne postoji bez pamćenja. Pamćenje je vrijeme, budući postoje dvije vrste vremena, kronološko i psihološko. Postoji vrijeme, kao jučer na satu i kao jučer prema pamćenju. Vi ne možete odbaciti kro-

nološko vrijeme; bio bi to apsurd — izgubili biste svoj vlak. No, da li uopće postoji neko vrijeme odvojeno od kronološkog? Očito postoji vrijeme, poput jučerašnjice, ali da li postoji vrijeme onako kako ga um zamišlja? Postoji li vrijeme odvojeno od uma? Sigurno da je vrijeme, psihološko vrijeme, proizvod uma. Lišeno temelja misli, ono ne postoji — vrijeme koje je naprosto pamćenje jučerašnjeg u sprezi s današnjim koje oblikuje sutra. To jest, pamćenje jučerašnjeg doživljava kao odgovor na sadašnjost tvori budućnost — koja je još uvijek proces misli, put uma. Misaoni proces prouzrokuje psihološki progres u vremenu no da li je to stvarno, jednako stvarno kao kronološko vrijeme? I možemo li koristiti vrijeme koje je proizvod uma, kao sredstvo razumijevanja vječnog, bezvremenog? Kao što sam rekao, sreća ne pripada jučerašnjici, ona nije proizvod vremena, sreća je uvijek u sadašnjosti, ona je bezvremeno stanje. Ne znam da li ste zamijetili da, u trenu ekstaze, stvaralačkoj radosti, mnoštvo svijetlih oblaka okruženim tamnima, u tom trenu ne postoji vrijeme: postoji jedino neposredna sadašnjost. Nasilazeći nakon doživljavanja u sadašnjosti, um pamti i želi da nastavi, prikupljajući sve više i više od sebe sama, stvarajući time vrijeme. Tako je 'više' stvorilo vrijeme; vrijeme je dobitak a također i odvojenost, što je još uvijek dobitak uma. Stoga disciplinirajući naprosto um u vremenu, uvjetujući misao unutar mreže vremena, koja je pamćenje, sigurno ne otkrivamo što je bezvremeno.

Da li je preobrazba stvar vremena? Većina nas je navikla misliti da je vrijeme nužno za preobrazbu: ja sam nešto, a da bih promijenio što jesam u ono što bih želio biti, potrebno je vrijeme. Pohlepan sam, sa svim propratnim rezultatima zbrke, netrpeljivosti, sukoba i bijede; da bi doveli preobrazbu, koja je nepohlepa, mislimo da je vrijeme nužno. To jest, vrijeme se smatra sredstvom odvijanja nečeg većeg, postajanja nečim. Problem je ovaj: čovjek je nasilan, pohlepan, zavidan, bije-

san, zao ili žestok. Da se preobrazi što JESTE, da li je vrijeme nužno? Kao prvo, zašto želimo izmijeniti što JESTE, ili dovesti preobrazbu? Zašto? Budući nas ono što jesmo ne zadovoljava; to stvara sukob, smetnju i, nenakloni tom stanju, želimo nešto bolje, nešto plemenitije, idealističnije. Stoga želimo preobrazbu jer postoji bol, nelagodnost, sukob. Nadi-lazi li vrijeme sukob? Ako kažete da će biti nadiđeno vremenom, još ste uvijek u sukobu. Vi možete reći da će trebati dvadeset dana ili dvadeset godina da se oslobodi sukoba, promijeni što vi jeste, ali tijekom tog vremena još ste uvijek u sukobu i zato vrijeme ne donosi preobrazbu. Kada koristimo vrijeme kao sredstvo postizanja kvalitete, vrline ili stanja bića, mi naprosto odgađamo ili izbjegavamo što JESTE i mislim da je važno razumjeti ovu točku. Pohlepa ili nasilje uzrokuju bol, nemir u svijetu našeg odnosa s drugim, zajednicom; i svjesni ovog stanja nemira koje označavamo pohlepom ili nasiljem, kažemo sebi, »S vremenom ću se osloboditi toga. Provodit ću ne-nasilje, provodit ću ne-zavist, provodit ću mir.« Vi, dakle, želite provoditi ne-nasilje, budući je nasilje stanje nemira, sukoba i mislite da ćete vremenom steći ne-nasilje i nadići sukob. Što se u stvari zbiva? U stanju sukoba, vi želite postići stanje u kojem nema sukoba. Da li je, dakle, stanje bez sukoba proizvod vremena, trajanja? Očito ne! Budući, dok postićete stanje ne-nasilja, još ste uvijek nasilni i time još uvijek u sukobu.

Naš je problem, može li se sukob, nemir s vremenom nadići, bilo to dani, godine ili životi? Što se dešava kada kažete, »Određeno vrijeme provodit ću ne-nasilje«? Sama praksa ukazuje da ste u sukobu, zar ne? Da se ne opirete, vi ne biste ni provodili nešto; kažete da je otpor sukobu nužan, kako bi se isti nadišao, a za taj otpor morate imati vremena. Ali sâm je otpor sukobu, po sebi, oblik sukoba. Vi trošite svoju energiju odupirući se sukobu u obliku koji zovete pohlepa, zavist ili nasilje, no vaš je um još uvijek u sukobu, te je važno uvidjeti

pogrešnost procesa ovisnosti o vremenu (kao sredstvu nadilaženja nasilja) i time se osloboditi tog procesa. Tada ste u stanju biti ono što ste: psihološki nemir koji je sâm po sebi nasilje.

Da bi se išta shvatilo, bilo koji ljudski ili znanstveni problem, što je važno, što je osnovno? Tih um, zar ne?, um koji je usredotočen na razumijevanje. To nije isključiv um, koji se nastoji koncentrirati — što je opet napor otpora. Želite li uistinu nešto razumjeti, postoji neposredno tih um. Želite li slušati muziku ili gledati sliku koju volite, koja vam je bliska, kakovo je vaše stanje uma? Neposredno postoji tišina. Slušate li muziku, um vam ne luta naokolo, vi slušate. Slično, kada želite razumjeti sukob, vi uopće ne ovisite više o vremenu, naprosto ste suočeni s onim što JESTE, ili sukobom. Tada izravno dolazi tišina, spokojstvo uma. Kada ne ovisite više o vremenu kao sredstvu preobrazbe što JESTE, budući uvidate pogrešnost tog procesa, vi ste suočeni s onim što JESTE, i pošto ste zainteresirani za razumijevanje što JESTE, prirodno je da imate tih um. U tom budnom a ipak pasivnom stanju uma, postoji razumijevanje. Sve dotle dok je um u sukobu, koreći, odbijajući, osuđujući, ne može postojati razumijevanje. Ako te želim razumijeti, ne smijem te osuđivati. To je taj tih, miran, um, koji donosi preobrazbu. Kada se više ne opire, ne izbjegava, ne odbacuje ili kori što JESTE već je naprosto pasivno svjestan, tada ćete u toj pasivnosti uma otkriti, uđete li uistinu u problem, da nastaje preobrazba.

Revolucija je moguća jedino sada, ne u budućnosti; regeneracija je sada, ne sutra. Eksperimentirate li s onim što sam kazao, otkrit ćete da postoji neposredna regeneracija, novost, kvaliteta svježine, budući je um uvijek miran kada je zainteresiran, kada želi ili ima namjeru razumjeti. Poteškoća je kod većine nas da nemamo namjeru razumjeti, jer se bojimo da bi nam razumijevanje moglo donijeti revolucionarno djelovanje u našem životu i zato

se opiremo. Koristimo li vrijeme ili ideal kao sredstvo postepene preobrazbe, upravo je odbrambeni mehanizam na djelu.

Regeneracija je tako moguća jedino u sadašnjosti, a ne u budućnosti, niti sutra. Čovjek koji se oslanja na vrijeme kao sredstvo kojim može steći sreću ili ostvariti istinu ili Boga, naprosto se obmanjuje; on živi u neznanju a time i u sukobu. Čovjek koji vidi da vrijeme nije izlaz iz naše poteškoće i koji je stoga slobodan od pogrešnog, takav čovjek prirodno ima namjeru da razumije i zato je njegov um tih spontano, bez prisile, bez vježbe. Kada je um miran, tih, ne tražeći nikakav odgovor ili rješenje, ne opirući se a niti izbjegavajući — tek tada može postojati regeneracija, budući je um u stanju zamijetiti istinu. Istina je ta koja oslobađa, ne vaš napor za oslobađanjem.

Mi vidimo da je nužna radikalna promjena u društvu, u nama, u našim individualnim i skupnim odnosima. Kako uroditi njome? Ako je promjena sadržana u suglasnosti sa modelom kao projekcijom uma, kroz razuman, dobro proučen plan, onda je još uvijek u polju uma i zato sve što um kalkulira postaje cilj, vizija zbog koje smo spremni žrtvovati sebe i druge. Ako to podržavate, tada proizlazi da smo, kao ljudska bića, naprosto kreacije uma, što podrazumjeva suglasnost, prisilu, brutalnost, diktatorstvo, koncentracione logore — sav taj prljavi posao. Kada obožavamo um, sve to podrazumijevamo. Shvatim li to, uvidim li ispraznost discipline, kontrole, uvidim li da različiti vidovi potiskivanja samo osnažuju ‚mene‘ i ‚moje‘ što tada da činim?

Da bismo razmotrili ovaj problem u cijelosti, moramo ući u pitanje, što je svijest? Pitam se da li ste o tome sami razmišljali ili ste naprosto citirali što su kazali autoriteti o pitanju svijesti? Ne znam kako ste razumjeli iz sopstvenog iskustva, iz vlastitog proučavanja sebe, što podrazumijeva ta svijest — ne samo svijest o svakodnevnoj djelatnosti i težnjama već i svijest koja je skrivena, dublja, bogatija i do koje je mnogo teže prispjeti. Želimo li raspraviti ovo pitanje temeljne promjene u nama a time i u svijetu, i tom promjenom probuditi određenu viziju, polet, revnost, vjeru, nadu, sigurnost koja će nam pružiti nužan poticaj za djelovanje — želimo li to razumjeti, nije li nužno zaći u to pitanje svijesti?

Što smatramo pod sviješću, možemo vidjeti na površnom nivou uma. Očito je to misaoni proces, misao. Misao je rezultat pamćenja, verbalizacije; ona je imenovanje, bilježenje i pohranjivanje određenih doživljaja, kako bi bila u stanju komunicirati; na tom nivou postoje, također, različite zabrane, inhibicije, kontrole, sankcije, discipline. Sve nam je to sasvim blisko. Kada uđemo malo dublje, javljaju se sve akumulacije rase, skrivene pobude, kolektivne i lične ambicije, predrasude a što je rezultat percepcije, dodira i želje. Ta je cjelokupna svijest, skrivena kao i otvorena, usredotočena oko ideje ‚mene‘, ‚sebe‘.

Kada raspravljamo o donošenju promjene, obično mislimo promjenu na površnom nivou. Kroz odluke, zaključke, vjerovanja, kontrole, zabrane, naprežemo se da dosegamo površni cilj koji želimo, za kim žudimo i nadamo se da ćemo ga doseći uz pomoć nesvjesnog, dubljih slojeva uma; stoga smatramo nužnim otkriti dubine čovjeka. Ali postoji trajan sukob između površnih nivoa i tzv. dubljih nivoa — svi psiholozi, svi oni koji su težili samospoznaji, duboko su svjesni ovog.

Hoće li taj unutarnji sukob uroditi promjenom? Nije li to najtemeljnije i najvažnije pitanje naše svakodnevice: kako dovesti do radikalne promjene u nama? Hoće li puka preinaka na površnom nivou uspjeti u tome? Hoće li razumijevanje različitih slojeva svijesti, ‚mene‘, otkrivanje prošlosti, raznih ličnih doživljaja od djetinjstva na ovamo, ispitujući u sebi kolektivna iskustva mog oca, majke, mojih predaka, moje rase, uvjetovanost određene zajednice u kojoj živim — hoće li analiza svega toga dovesti promjenu koja nije naprosto prilagođenje?

Mislim da oboje osjećamo kako je temeljna promjena u čovoječjem životu suštinska — promjena koja nije puka reakcija, koja nije posljedica naglaska i djelovanja zahtjeva okoline. Kako dovesti takovu promjenu? Moja je svijest ukupan zbir

(sum total) ljudskog iskustva, plus moj specifičan kontakt sa sadašnjošću; može li to uroditi promjenom? Hoće li proučavanje vlastite svijesti, vlastitih djelatnosti, hoće li svijest o mojim mislima i osjećajima, umirenje uma zato da bismo promatrali bez osuđivanja, hoće li taj proces uroditi promjenom? Postoji li promjena kroz vjerovanje, kroz poistovjećivanje s projiciranom predodžbom zvanom ideal? Ne implicira li sve to određeni sukob između onog što jesam i što bih želio biti? Hoće li sukob uroditi temeljnom promjenom? Ja sam u stalnoj borbi, sa sobom i sa zajednicom. Odvija se neprestan sukob između onog što jesam i što želim biti; hoće li taj sukob, to naprezanje uroditi promjenom? Uviđam da promjena JESTE suštinska. Mogu li je dovesti ispitujući cijeli proces svoje svijesti, naprežući se, disciplinirajući, vježbajući razne vidove potiskivanja (repression)? Osjećam da takav proces ne može uroditi radikalnom promjenom. U pogledu toga mora čovjek biti KOMPLETNO siguran. A ako taj proces ne može dovesti do temeljne preobrazbe, duboke unutarnje revolucije, koji onda može?

Kako dovesti istinsku revoluciju? Što je moć, kreativna energija koja donosi tu revoluciju i kako da bude oslobođena? Probali ste sa disciplinama, probali ste slijediti ideale i razne spekulativne teorije: da ste Bog i da će, uspijete li ostvariti tu Božansku iskru ili doživljaj ATMANA, najvišeg ili kako želite, sama ta realizacija uroditi temeljnom promjenom. Hoće li? Prvo postulirati da postoji stvarnost čiji ste dio i oko nje gradite raznovrsne teorije, spekulacije, vjerovanja, doktrine, pretpostavke shodno kojima živite; nadate se da ćete misleći i djelujući prema tom modelu, dovesti temeljnu promjenu. Hoćete li?

Recimo da pretpostavite, kao što većina tzv. religioznih ljudi čini, da je u vama, temeljno, duboko, suština stvarnosti; i da će, uspijete li doći u dodir s tom stvarnošću, tražena preobrazba biti

izvedena kroz njegovanje vrline, kroz razne vidove discipline, kontrole, potiskivanja, negiranja, žrtvovanja. Nije li ta pretpostavka još uvijek dio misli? Nije li ona proizvod uvjetovanog uma, uma koji je odgojen da misli na određeni način, prema određenom modelu? Stvorivši predodžbu, teoriju, vjerovanje, nadu, vi tražite od vašeg ostvarenja da urodi tom radikalnom promjenom.

Prvo treba uvidjeti izuzetno istančane djelatnosti 'mene', uma, treba postati svjestan ideja, vjerovanja, spekulacija i sve ih odbaciti, budući su uistinu obmane. Možda su drugi iskusili stvarnost; ali ako Vi niste, kakva korist od spekuliranja o tome ili zamišljanja da ste u suštini nešto realno, besmrtno, božansko? To je još uvijek dio misli a sve što izvire iz misli uvjetovano je, vremenito, pamćenje je; stoga nije realno. Ako se to uistinu uvidi — ne spekulativno, niti imaginarno ili idiotski, već stvarno uvidi istina da je bilo koja djelatnost uma u njegovom spekulativnom traženju, njegovom filozofskom tapkanju, bilo koja pretpostavka, imaginacija ili nada jedino samoobmana — što je tada moć, kreativna energija koja dovodi ovu temeljnu preobrazbu?

Možda smo, dolazeći do ove točke, upotrijebili cjelokupnu budnost uma; slijedili smo argument, suprotstavili mu se ili ga prihvatili, vidjeli ga jasno ili mutno. Da bismo išli dalje i iskusili dublje, potreban je um koji je tih i pripravan da otkrije. To više nije slijeđenje ideje jer, ako slijedite ideju, postoji mislilac koji slijedi kazano i tako izravno stvarate dualnost. Ako želite dalje napredovati u pogledu temeljne promjene, nije li nužno da djelatani (active) um bude tih? Sigurno da tek tako može um razumjeti enormnu poteškoću, složene implikacije mislioca i misli kao dva odvojena procesa, onoga koji doživljava i doživljenog, promatrača i promatranog. Revolucija, ta psihološka, kreativna revolucija u kojoj 'mene' ne postoji, javlja se jedino kada su mislilac i misao jedno, kada nema dualnosti

poput mislioca koji kontrolira misao, i mogu vam reći da jedino tō iskustvo oslobađa kreativnu energiju, koja za uzvrat donosi temeljnu revoluciju, slamanje psihološkog ‚mene‘.

Poznat nam je put moći — moći kroz dominaciju, kroz disciplinu, kroz prisilu. Kroz političku moć očekujemo temeljnu promjenu, ali takova moć donosi samo još veću tamu, raspadanje, zlo, osnaženje ‚mene‘. Mi smo bliski raznim vidovima postizanja, jednako kao pojedinac i kao grupa, ali nikada nismo pokušali put ljubavi i ne znamo čak niti što to znači. Ljubav nije moguća sve dok postoji mislilac, središte ‚mene‘. Svjesni toga, što da činimo?

Sigurno da je svakodnevna budnost, poznavanjem iz trena u tren naših motiva, svjesnih kao i nesvjesnih, jedina stvar koja može uroditi temeljnom promjenom, stvaralačkim, psihološkim oslobađanjem. Kada uvidimo da discipline, vjerovanja, ideali samo osnažuju ‚mene‘ i stoga su krajnje isprazni — kada smo tog svjesni iz dana u dan i uvidamo tu istinu, ne dolazimo li do središnje točke kada mislilac biva stalno odvojen od misli, svojih promatranja, iskustava? Temeljna preobrazba ne može postojati sve dotle dok mislilac postoji odvojen od svoje misli kojom pokušava dominirati. Sve dok je ‚mene‘ promatrač, onaj koji skuplja iskustvo, osnažuje sebe iskustvom, ne može biti radikalne promjene niti kreativnog oslobađanja. To kreativno oslobađanje dolazi jedino kada mislilac JESTE misao — ali ponor se ne može premostiti nikakvim naporom. Kada uvidi da svaka spekulacija, svaka verbalizacija, svaki oblik misli jedino osnažuje ‚mene‘, kada shvati da sve dotle dok mislilac postoji odvojen od misli, mora postojati i ograničenje, sukob dualnosti — kada to uvidi, um je pažljiv, stalno svjestan toga kako odvaja sebe od iskustva, afirmirajući se, tražeći moć. U toj svijesti, slijedi li sve dublje i ekstenzivnije, ne težeći kraju, cilju, javlja se stanje u kom su mislilac i misao jedno. U tom stanju nema napora, nema postajanja, niti želje za promjenom; u tom

stanju nema ‚mene‘, budući postoji preobrazba koja nema porijeklo u umu.

Mogućnost stvaranja postoji tek kada je um prazan; ali ne mislim onu površnu ispraznost koju većina nas ima. Većina je nas površno prazna a to se pokazuje kroz želju za rasonodom. Želimo se zabaviti i okrećemo se knjigama, radiju, jurimo na predavanja, jurimo autoritetima: um se stalno ispunjava. Ne govorim o onoj praznini koja je nepromišljenost. Suprotno, govorim o praznini koja se javlja kroz izuzetnu obazrivost, kada um uviđa sopstvenu moć stvaranja iluzije te je nadilazi.

Kreativna praznina nije moguća sve dotle dok postoji mislilac koji čeka, motri, proučava kako bi stekao iskustvo, kako bi osnažio sebe. Može li um ikada biti slobodan od svih simbola, svih riječi i njihovih osjeta, tako da nema nosioca doživljaja koji akumulira? Da li je u stanju KOMPLETNO odbaciti sva umovanja, doživljaje, nametanja, autoritete, tako da je u stanju praznine? Vi naravno nećete biti u stanju odgovoriti na ovo pitanje! Na ovo pitanje vi ne umijete odgovoriti, budući ne znate, niste nikada pokušali. No, ako mogu savjetovati, slušajte, neka vam pitanje bude postavljeno, nek' sjeme bude posijano; to će pitanje dati ploda ako ga ISTINSKI slušate, ako mu se ne opirete.

Jedino novo može preobraziti, ne staro. Ako slijedite model starog, svaka je promjena modificirani njegov slijed; u tome nema ničeg novog, ničeg stvaralačkog. Stvaralačko može nastati jedino kada je um po sebi nov, a um može sebe obnoviti jedino kada je sposoban vidjeti sve svoje djelatnosti, ne samo površne već i duboke. Ako vidi sopstvene djelatnosti, ako je svjestan sopstvenih želja, zahtijeva, poriva, težnji, stvaranja sopstvenih autoriteta, strahova; ako u sebi vidi otpor stvoren disciplinom, kontrolom i nadu koja projicira vjerovanja, ideale — ako kroz sve to vidi i svjestan je tog cijelog procesa, može li um odbaciti sve to i biti nov, kreativno prazan? Da li može ili ne, otkri-

ti ćete jedino ako eksperimentirate, bez mišljenja o tome, bez želje da doživite to stvaralačko stanje. Ako ŽELITE da to doživite, vi i hoćete; ali tó što doživite, nije kreativna praznina, to je tek projekcija želje. Ako želite doživjeti novo, vi se naprosto prepuštate iluziji; ali ako počnete promatrati, biti svjestan svojih vlastitih djelatnosti iz dana u dan, iz trena u tren, motreći cjelokupan proces sebe sama, kao u ogledalu, tada ćete, silazeći sve dublje, stići do krajnjeg pitanja ove praznine u kojoj jedino može biti novo.

Istina, Bog ili što god hoćete, nije nešto što treba doživjeti, budući je onaj koji doživljava proizvod vremena, proizvod pamćenja, prošlosti, i sve dotle dok postoji kao takav, ne može postojati stvarnost. Ona je prisutna jedino kada je um kompletno oslobođen analitičara, onog koji doživljava i doživljava. Tada ćete naći odgovor, vidjet ćete da promjena dolazi bez vašeg poziva, da je stanje kreativne praznine nešto što ne treba njegovati — ono je prisutno, dolazi tajno, bez najave; jedino u tom stanju postoji mogućnost obnove, novoga, revolucije.

SADRŽAJ

Predgovor	—	5
KRISNAMURTLJEVO TRAGANJE ZA ISTINOM I SLOBODOM	—	5
Poglavlje I		
UVOD	— — — — —	7
Poglavlje II		
ŠTO TRAZIMO?	— — — — —	16
Poglavlje III		
POJEDINAC I ZAJEDNICA	— — — — —	22
Poglavlje IV		
SAMOSPOZNAJA	— — — — —	30
Poglavlje V		
DJELO I IDEJA	— — — — —	38
Poglavlje VI		
VJERA	— — — — —	45
Poglavlje VII		
NAPOR	— — — — —	54
Poglavlje VIII		
PROTUSLOVLJE	— — — — —	59
Poglavlje IX		
ŠTO JE SOPSTVO	— — — — —	64
Poglavlje X		
STRAH	— — — — —	71
Poglavlje XI		
JEDNOSTAVNOST	— — — — —	76
Poglavlje XII		
SPOZNAJA	— — — — —	82
Poglavlje XIII		
ZELJA	— — — — —	87
Poglavlje XIV		
ODNOS I IZOLACIJA	— — — — —	92
Poglavlje XV		
MISLILAC I MISAO	— — — — —	96
Poglavlje XVI		
MOŽE LI RAZMISLJANJE RIJESITI NASE PROBLEME?	— — — — —	99
Poglavlje XVII		
DJELOVANJE UMA	— — — — —	103
Poglavlje XVIII		
SAMOOBMANA	— — — — —	108
Poglavlje XIX		
EGOCENTRIČNA DJELATNOST	— — — — —	114
Poglavlje XX		
VRIJEME I PREOBRAZBA	— — — — —	119
Poglavlje XXI		
MOC I REALIZACIJA	— — — — —	124